

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

J. VERHELLEN, De vrederechter en tussengeschillen inzake de staat van personen 1377

Rechtspraak

Grondwet – Gelijkheid en niet-discriminatie – **Gemeenschappen en Gewesten** – Vergelijkbaarheid – Autonomie van de Gemeenschappen en Gewesten – Ambtenarenrecht – Personeelsstatuut ambtenaren

Arbitragehof, 17 december 1997 (*met noot van G. Goedertier*, «De Gemeenschappen en Gewesten als houders van de rechten die in de artikelen 10 en 11 van de Grondwet zijn gewaarborgd») 1383

Maatschappelijk welzijn – O.C.M.W. – Raad voor Maatschappelijk Welzijn – Vordering in rechte – Instellen van hoger beroep – Vooraf ingesteld hoger beroep – Bekrachtiging Cass., 2 juni 1997 (*met noot*) 1386

Arbeidsongeval – Weg naar en van het werk – Werkplaats – Begrip Cass., 9 juni 1997 (*met noot*) 1387

Onrechtmatige daad – **Aansprakelijkheid** – 1. Ouders – Vermoeden van fout in de opvoeding – Zeventienjarige jongen die medeleerling in de klas een slag toebrengt – 2. Leerkracht – a) Begrip «onderwijzer» in art. 1384, vierde lid, B.W. – Rechtspersoon – b) Vereiste toezicht – Praktijklessen – Beoordeling naar redelijkheid

Hof Gent, 6 september 1995 1387

Rechtsmiddelen – Hoger beroep – Geldboete wegens tergend en roekeloos hoger beroep Hof Antwerpen, 3 juni 1996 1391

Afstamming – Gerechtelijke vaststelling van vaderschap – Weigering een bloedonderzoek te ondergaan – Gevolgen Hof Gent, 6 februari 1997 1391

Bevoegdheid en aanleg – Volstreekte bevoegdheid – Vrederechter – Tegeneis Arrondrb. Antwerpen, 10 juni 1997 (*met noot*) 1393

1. Nationaliteit – Belgische en vreemde nationaliteit – Staat van de persoon – Belgische nationaliteit – **2. Bevoegdheid en aanleg** – Volstreekte bevoegdheid – Vrederechter – Tussengeschil – Betwisting omtrent de staat van personen – Verwijzing naar de arrondissementrechtbank

Vred. Antwerpen, 27 maart 1997 (*met noot*) 1393

1. Huwelijk – Geldigheid – Toestemming – Dwaling – Verschoonbaarheidsvereiste – Dwaling nopens de aard van de rechtshandeling – **2. Nationaliteit** – Belgische en vreemde nationaliteit – Belgische nationaliteit doorslaggevend

Vred. Antwerpen, 9 oktober 1997 (*met noot van J. Verhellen*, «Dubbele nationaliteit en het onderzoek naar de effectieve nationaliteit») 1395

Wetgeving in kort bestek

Werving van magistraten 1400

Verdragen rechterlijke bevoegdheid 1401

Werkloosheidsreglementering – Overgang naar deeltijdse tewerkstelling 1401

Natuurbehoud en natuurlijk milieu 1402

Werkloosheidsreglementering – Bedrijfsplannen 1402

Getuigschriften voor verstrekte hulp – Fiscale strook 1402

Provincieraadslid met een handicap – Begrip 1403

Reorganisatie gezondheidszorg 1403

Commissie internering 1403

Kanttekeningen

Statuten «Vereniging van Vlaamse Balies» 1403

D. Van Gerven, De Nationale Orde van Advocaten herbekeken 1405

Mededelingen

Vacatures assistentenmandaten departement Rechten UIA

1408

Doctoraat Rechten - U.I.A. 1408

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

Opgericht in 1931. Hoofredacteuren: René Victor (1931-1984), Edgar Boonen (1984-1993)

VERSCHIJNT IEDERE WEEK VAN SEPTEMBER TOT JUNI

Redactie: C. Caenepeel, A. Van Oevelen,
E. Dirix, J. Laenens, J.R. Rauws,
A. Vandeplas

Redactiesecretaris: Mevr. C. Meeusen

Redactieadres: V.Z.W. Rechtskundig Weekblad
Mechelsesteenweg 210 bus 6
2018 Antwerpen
(redactiesecretariaat bereikbaar
van 9 tot 12 uur)
Tel. 03/248.49.84
Fax 03/248.08.70

Vaste medewerkers:

A. Alen
F. Aps
R. Boes
Gh. Dhaeyer
J. Erauw
P. Humblet
W. Lambrechts
J. Meeusen
H. Nys
I. Opdebeek
W. Pintens
W. Rauws
D. Simoens
G. Suetens-Bourgeois
M. van Damme
S. Van Overbeke
J. Wouters

Abonnementen, advertenties: INTERSENTIA UITGEVERS N.V., Churchilllaan 108, 2900 Schoten
Tel.: 03/680.15.50 - Fax: 03/658.71.21 Abonnementprijs: 4.550 f., voor studenten 2.950 f..

— UNIFORMIER —

Kledingfabrikanten en specialisten in toga's

DIRK NEVENS
Nieuwe steenweg 8 - 1731 Zellik ☎ (02) 466 09 05
Fax (02) 466 63 24
Molenstraat 23 - 9300 Aalst ☎ (053) 21 47 77
rue du Midi 175 - 1000 Bruxelles ☎ (02) 511 88 06

Tort Law. Scope of Protection

Cases, Materials and Text
on National, Supranational
and International Tort Law

W. VAN GERVEN, J. LEVER, P. LAROUCHE, C. VON BAR, G. VINEY

ISBN 1-901362-73-6 - 494 blz - 1.950 BEF

Deze uitgave bevat vooral rechtspraak en wetteksten aangaande de fundamentele vraag welke belangen door regelen van buitencontractueel (privaat en publiek) aansprakelijkheidsrecht worden beschermd. Voornamelijk uittreksels uit Duitse, Engelse en Franse arresten zijn opgenomen maar ook leidinggevende rechtspraak uit andere EU landen, waaronder België en Nederland. Uittreksels uit de rechtspraak van het Europese Hof van Justitie en van het Europese Hof van de Mensenrechten illustreren de wederzijdse beïnvloeding van nationaal en supranationaal recht.

Het boek is bestemd voor docenten en studenten van zowel vergelijkend als Europees recht alsmede voor rechters, advocaten en ander praktijkjuristen die over de grenzen van het eigen recht willen kijken.

INTERSENTIA UITGEVERS N.V.
Antwerpen - Groningen

Churchilllaan 108, 2900 Schoten
Tel.: 03/680.15.50 - Fax: 03/658.71.21

DE VREDERECHTER EN TUSSENGESCHILLEN INZAKE DE STAAT VAN PERSONEN

I. SITUERING

1. Het aloude twistpunt inzake de bevoegdheid van de vrederechter om uitspraak te doen over een tussengeschild betreffende de staat van personen is opnieuw aan de orde.

In het kader van een rechtspleging op grond van de artikelen 221 en 223 B.W. werd de Vrederechter van het Eerste Kanton te Antwerpen gevraagd te oordelen over de geldigheid van een in Marokko gesloten huwelijk.

In een eerste vonnis van 27 maart 1997, dat elders in dit nummer wordt gepubliceerd, trok de vrederechter zijn bevoegdheid in twijfel. Hij verwees de zaak naar de arrondissementsrechtbank.

In het eveneens in dit nummer gepubliceerde vonnis van 10 juni 1997 verwees de arrondissementsrechtbank te Antwerpen de zaak terug naar het betrokken vrederecht met de motivering dat «de rechter van de hoofdzaak ook de rechter van het incident is». De arrondissementsrechtbank deed echter niet alleen uitspraak over het incidenteel «verweer» inzake de geldigheid van het huwelijk, maar ook (en vooral) over de bevoegdheid van de vrederechter om kennis te nemen van «tegenvorderingen» die niet onder diens materiële bevoegdheid vallen, maar die wel zijn ontstaan uit de overeenkomst of het feit dat ten grondslag ligt aan de oorspronkelijk ingestelde hoofdvordering (art. 563, tweede lid, Ger. W.). Niet zonder belang is het gegeven dat, op het moment van de uitspraak van de arrondissementsrechtbank, nog geen tegenvordering met betrekking tot de geldigheid van het huwelijk was ingesteld.

Na de uitspraak van de arrondissementsrechtbank werd door de verweerder op hoofdvordering een tegenvordering tot nietigverklaring van het in Marokko aangegane huwelijk ingesteld. Gebonden door de beslissing van de arrondissementsrechtbank (art. 660, tweede lid, Ger. W.), achtte de Antwerpse vrederechter zich ditmaal wel bevoegd in het elders in dit nummer gepubliceerde vonnis van 9 oktober 1997.

II. VONNIS VAN 27 MAART 1997 VAN HET VREDEGERECHT VAN HET EERSTE KANTON TE ANTWERPEN

A. De rechter van de vordering is de rechter van het incident

2. De rechtbank die bevoegd is om uitspraak te doen over de bij haar ingeleide vordering, kan in principe van elk verweer kennisnemen, ook als dit verweer punten opwerpt die niet tot haar bevoegdheid zouden behoren indien deze afzonderlijk naar voren werden gebracht en het voorwerp van verschillende vorderingen zouden uitmaken. De bevoegdheid van de geadieerde rechtbank kan op die manier worden uitgebreid. Deze mogelijkheid tot uitbreiding van bevoegdheid is niet expliciet in het Gerechtelijk Wetboek op-

genomen.¹ Het betreft een jurisprudentiële toepassing van het beginsel *accessorium sequitur principale*.²

3. In *casu* voerde de verweerder, een Marokkaans-Belgische man, aan dat de vrederechter, bij wie een vordering was ingesteld op grond van de artikelen 221 en 223 B.W., bevoegd was om te oordelen over de geldigheid van het door de partijen in Marokko gesloten huwelijk. De verweerder baseerde zich hiervoor op een uitspraak van de arrondissementsrechtbank te Brussel: «... en vertu du principe que le juge de l'action est le juge de l'exception, la juridiction d'exception devant laquelle le moyen relatif à l'état des personnes était soulevé devait en connaître». De Antwerpse vrederechter wees terecht op het feit dat de rechtspraak van deze arrondissementsrechtbank voorheen in andere zin gevestigd was.⁴

B. De aard van het status-incident

4. Dat de rechter van de vordering ook de rechter van het incident is, wordt niet in twijfel getrokken. Maar of de rechter van de vordering ook de rechter van het verweer is, wanneer het incidenteel geschil tot de uitsluitende bevoegdheid behoort van een andere rechtbank dan die waarvoor de vordering aanhangig is, wordt betwist.

5. Bij de Antwerpse vrederechter werd een rechtsvordering ingesteld op grond van de artikelen 221 en 223 B.W. Zoals voor elke rechtsvordering moeten de partijen de vereiste hoedanigheid hebben (art. 17 Ger. W.). Zo zijn de artikelen 221 en 223 B.W. enkel van toepassing op 'echtgenoten'.

In *casu* betwistte de verweerder de geldigheid van het in Marokko gesloten huwelijk: «het huwelijk is aangetast door gebreken, zowel op het vlak van de vormvoorwaarden als van de grondvoorwaarden; wat betreft de schending van de grondvoorwaarden stelt hij dat er zijnerzijds geen toestemming was om te huwen, dat hij daartoe geenszins de bedoeling had en dat hij de formaliteiten in Marokko slechts als een verloving beschouwde». ⁵

Kan de vrederechter dergelijk tussengeschild over de huwelijks staat van de partijen beslechten?

¹ Art. 38, eerste lid, van de wet van 25 maart 1876 (B.S., 26 maart 1876) werd niet overgenomen in het Gerechtelijk Wetboek: «Le juge compétent pour statuer sur la demande principale connaîtra de tous les incidents et devoirs d'instruction auxquels donne lieu cette demande.»

² FETTWEIS, A., *Handboek voor gerechtelijk recht, II, Bevoegdheid*, Antwerpen, Standaard, 1971, nrs. 121-125 en LAENENS, J., *De bevoegdheidsovereenkomsten naar Belgisch recht*, Antwerpen, Kluwer, 1981, nrs. 87 e.v.

³ Arrondrb. Brussel, 5 mei 1986, *Rev. trim. dr. fam.*, 1987, 331.

⁴ Arrondrb. Brussel, 14 mei 1979, *Rev. trim. dr. fam.*, 1982, 25 en Arrondrb. Brussel, 2 maart 1981, *J.T.*, 1981, 328.

⁵ Zie de argumenten die verweerder op hoofdvordering in zijn tegenvordering formuleert, nr. 29.

6. Een minderheid van auteurs stelt dat de bevoegdheid van de aangesproken rechter niet kan worden uitgebreid wanneer het verweer betrekking heeft op de staat van personen. Wordt dergelijk verweer opgeworpen voor een uitzonderingsgerecht, dan moet het ter beslechting naar de rechtbank van eerste aanleg worden verwezen.⁶ Laenens blijft, ondanks het feit dat dergelijke prejudiciële verwijzing niet in het Gerechtelijk Wetboek is voorzien, van mening dat deze verwijzing het best strookt met een goede rechtsbedeling en een efficiënte werkverdeling, alvast wat de staat van personen betreft.⁷ Ook in de rechtspraak blijft dit een minderheidsopvatting.⁸

7. De meerderheid van auteurs wijst, op grond van het stilzwijgen van het Gerechtelijk Wetboek⁹ elke prejudiciële verwijzing naar de rechtbank van eerste aanleg af.¹⁰ Zolang er niet wordt voorzien in een uitdrukkelijke afwijking op het adagium *accessorium sequitur principale*, moet het incidenteel verweer inzake de staat van personen worden beslecht door de rechter van de (hoofd)vordering.

Art. 331, § 2, B.W., als ingevoegd door de afstammingswet van 31 maart 1987, voorziet in dergelijke afwijking.¹¹ Van Compernelle meent dan ook dat de invoering van dit artikel in het Burgerlijk Wetboek impliciet maar zeker de meerderheidsopvatting bevestigt die aanneemt dat, sedert de inwerkingtreding van het Gerechtelijk Wetboek, «il n'existe plus de question préjudicielle - spécialement dans la matière des questions d'état - dans les rapports existant entre la juridiction ordinaire et les juridictions d'exception. Le juge de l'action est en règle le juge de l'exception et de l'incident. Seul un texte légal peut instituer un mécanisme préjudiciel.»¹² Art. 331, § 2, B.W. bepaalt duidelijk dat een incidenteel geschil met betrekking tot de afstamming moet worden verwezen naar de rechtbank van eerste aanleg (van de

woonplaats van het kind). In de huidige stand van de wetgeving zou dit dus betekenen dat enkel incidentele betwistingen inzake afstamming onderworpen zijn aan een mechanisme van prejudiciële verwijzing.

De afstammingswet regelt niet hoe de verwijzing naar de rechtbank van eerste aanleg moet gebeuren. Met de vrede-rechter van het eerste kanton te Luik kan worden aangenomen dat, wanneer de verwijzing moet gebeuren van een uitzonderingsgerecht naar de rechtbank van eerste aanleg, er geen reden is tot een tussenkomst van de arrondissementsrechtbank. Er is immers geen sprake van een bevoegdheidsincident dat zou moeten worden beslecht door de arrondissementsrechtbank. Het uitzonderingsgerecht dient enkel zijn uitspraak op te schorten wegens het bestaan van een incident dat op grond van een wettekst aan zijn oordeel wordt onttrokken. Vandaar dat de Luikse vrederechter het tussengeschil inzake de vaststelling van de vaderlijke afstamming rechtstreeks naar de bevoegde rechtbank van eerste aanleg verwees.¹³

Niet alleen in de rechtsleer, maar ook in de rechtspraak kan een duidelijke tendens worden vastgesteld om incidentele geschillen inzake de staat van personen niet prejudicieel te verwijzen naar de rechtbank van eerste aanleg.¹⁴

C. Voorzitter zetelend in kort geding versus vrederechter

8. Nog vóór de invoering van art. 331, § 2, B.W. door de nieuwe afstammingswet had het Hof van Cassatie bij arrest van 21 mei 1987 beslist dat de *voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg*, die overeenkomstig art. 1280 Ger. W. in kort geding kennisneemt van een vordering tot het verkrijgen van voorlopige maatregelen en die vaststelt dat de afstamming van het kind wordt betwist, onbevoegd is om uitspraak te doen over dit incidenteel afstammingsgeschil. Alleen de rechtbank van eerste aanleg is bevoegd om kennis te nemen van geschillen betreffende de staat van personen.¹⁵

9. De vrederechter van Borgerhout meende dit cassatie-arrest te moeten beperken tot prejudiciële geschillen inzake afstamming.¹⁶ Deze beperking blijkt mijns inziens niet uit de algemene bewoordingen van het cassatiearrest zelf. Het Hof van Cassatie nam immers de exclusieve bevoegdheid van de rechtbank van eerste aanleg inzake geschillen betreffende de staat van personen als uitgangspunt. Het rechtscollège in kort geding mag niet in de bevoegdheid treden van «de rechtbank van eerste aanleg die, ingevolge art. 569, 1°, Ger. W., alleen bevoegd is om kennis te nemen van de geschillen betreffende de staat van personen». De voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg die in het kader van art. 1280 Ger. W. op incidentele wijze wordt geconfronteerd met een geschil inzake de staat van personen, moet dit bijgevolg altijd verwijzen naar de rechtbank van eerste aan-

⁶ FETTWEIS, A., o.c., nr. 129; LAENENS, J., o.c., nrs. 95-98. Fettweis heeft zijn opvatting hieromtrent herzien (zie FETTWEIS, A., KOHL, A. en LEVAL, G., *Droit judiciaire privé*, Luik, Presses Universitaires, 1980, 47).

⁷ LAENENS, J., o.c., nr. 98.

⁸ Arbh. Luik, 28 juni 1991, *Soc. Kron.*, 1991, 399; Arrondrb. Charleroi, 10 maart 1976, *J.T.*, 1976, 314; Arrondrb. Brussel, 2 maart 1981, *T. Vred.*, 1989, 249 en Arrondrb. Brussel, 2 maart 1992, *J.T.*, 1992, 580.

⁹ Art. 38, tweede lid, van de wet van 25 maart 1876 (*B.S.*, 26 maart 1876) werd niet overgenomen in het Gerechtelijk Wetboek: «Tou- tefois, les juges de paix (...) ne pourront connaître (...), des questions d'état, ni des contestations de qualité.»

¹⁰ CAMBIER, C., «Le Code judiciaire, organisation et compétence», *Ann. dr.*, 1968, 273; CARLIER, J.-Y., «La reconnaissance en Belgique des répudiations unilatérales intervenues au Maroc ou l'ordre public répudié?», *J.T.*, 1985, nr. 4; PANIER, Ch., Noot onder Arrondrb. Brussel, 5 mei 1986, *J.L.M.B.*, 1986, 23; VAN COMPERNELLE, J., «Les questions préjudicielles d'état et le code judiciaire» (noot onder Arrondrb. Luik, 4 januari 1979), *Rev. trim. dr. fam.*, 1979, 332; VAN HECKE, G. en RIGAUX, F., «Examen de jurisprudence (1976-1980). Droit international privé», *R.C.J.B.*, 1982, nr. 15 en «Examen de jurisprudence (1981-1990). Droit international privé (conflits de lois)», *R.C.J.B.*, 1991, nr. 13.

¹¹ Wet van 31 maart 1987 tot wijziging van een aantal bepalingen betreffende de afstamming, *B.S.*, 27 mei 1987.

¹² VAN COMPERNELLE, J., «Aspects judiciaires des actions relatives à la filiation», *Ann. dr. Louvain*, 1987, 323-324.

¹³ Vred. Luik, 29 april 1988, *J.L.M.B.*, 1989, 136.

¹⁴ Arrondrb. Luik, 4 januari 1979, *T. Vred.*, 1979, 193; Arrondrb. Charleroi, 6 januari 1981, *J.T.*, 1981, 160; Arrondrb. Brussel, 5 mei 1986, *Rev. trim. dr. fam.*, 1987, 331; Rb. Brussel, 8 januari 1991, *J.T.*, 1991, 372. Zie ook de rechtspraak van de vredegerechten, geciteerd in nr. 10.

¹⁵ Cass., 21 mei 1987, *Arr. Cass.*, 1986-87, 1289 en *Ann. dr. Liège*, 1988, 16, noot KOHL, A. en noot LIENARD-LIGNY, M.

¹⁶ Vred. Borgerhout, 17 november 1988, *T. Vred.*, 1989, 123.

leg.¹⁷ Het cassatiearrest van 21 mei 1987 blijft dus, ook ná de invoering van art. 331, § 2, B.W., van belang voor incidentele geschillen andere dan die inzake afstamming.

10. Wat doet nu de *vrede rechter* die in het kader van art. 223 B.W. op incidentele wijze wordt geconfronteerd met een geschil betreffende de staat van personen?

De rechtspraak van de vrede rechten zelf lijkt verdeeld. De ene vrede rechter acht zich bevoegd om uitspraak te doen over het tussengeschild¹⁸ de andere vrede rechter werpt zijn onbevoegdheid op en verwijst de zaak naar de arrondissementsrechtbank¹⁹ Het is evenwel duidelijk dat de *recente* rechtspraak van de vrede rechters in de richting gaat van een aanvaarding van de bevoegdheid van de vrede rechter om uitspraak te doen over incidentele geschillen inzake de staat van personen. Ongetwijfeld liggen proceseconomische redenen aan de grondslag van deze rechtspraak: een prejudiciële verwijzing bemoeilijkt immers een snelle rechtsbedeling.

D. Voor verschillende behandeling bestaat geen ratio

11. Een verschillende oplossing naargelang de aard van het tussengeschild (afstammingsvraag of niet) en naargelang de aangesproken rechter (voorzitter zetelend in kort geding of vrede rechter) lijkt moeilijk te verantwoorden.

De aard van de maatregelen die de vrede rechter neemt in het kader van art. 223 B.W. en de aard van de maatregelen die de voorzitter neemt in het kader van art. 1280 Ger. W., zijn identiek. Beide rechters spreken zich ten gronde uit over een situatie die nog kan veranderen: de maatregelen regelen m.a.w. een voorlopige situatie ten gronde.²⁰ Bovendien is er geen reden om een geschil betreffende de huwelijks staat anders te behandelen dan een geschil betreffende de afstammingsstaat.²¹

E. Louter verweer of werkelijke vordering van staat

12. De situatie wordt nog complexer wanneer een onderscheid moet gemaakt worden tussen «het louter verweer» en «de eigenlijke vordering» inzake de staat van personen, hetgeen *in casu* het geval was.

¹⁷ GERLO, J., *Huwelijksvermogensrecht*, Brugge, Die Keure, 1996, nr. 181 en KOHL, A., «Le juge civil des référés est-il compétent pour statuer à titre incident sur une contestation relative à la filiation?» (noot onder Cass., 21 mei 1987), *Ann. dr. Liège*, 1988, 18-20.

¹⁸ Vred. Sint-Gillis, 10 februari 1981, *T. Vreemd.*, 1981, 21 en *J.T.*, 1982, 376; Vred. Sint-Joost-Ten-Noode, 22 april 1981, *T. Vreemd.*, 1981, 32; Vred. Sint-Gillis, 13 oktober 1981, *T. Vreemd.*, 1981, 24 en *J.T.*, 1982, 362; Vred. Sint-Gillis, 23 april 1987, *T. Vred.*, 1989, 112; Vred. Antwerpen, 12 mei 1987, *T. Vreemd.*, 1988, 25; Vred. Sint-Gillis, 15 oktober 1987, *T. Vred.*, 1989, 114; Vred. Tubeke, 29 oktober 1987, *T. Vred.*, 1988, 125; Vred. Sint-Jans-Molenbeek, 21 juni 1988, *T. Vreemd.*, 1989, 23; Vred. Borgerhout, 17 november 1988, *T. Vred.*, 1989, 123; Vred. Sint-Gillis, 5 april 1990, *T. Vred.*, 1992, 121 en Vred. Borgerhout, 21 juni 1990, *T. Vreemd.*, 1992, 29.

¹⁹ Vred. Sint-Gillis, 20 oktober 1978, *T. Vred.*, 1979, 12 en Vred. Schaerbeek, 21 februari 1979, *Rev. trim. dr. fam.*, 1982, 23.

²⁰ GERLO, J., o.c., nr. 150 en SENAËVE, P., *Voorlopige maatregelen tussen echtgenoten* (Art. 223 B.W. en Art. 1280 Ger. W.), Leuven, Acco, 1989, nr. 335 en nr. 353.

²¹ GERLO, J., o.c., nr. 181.

13. De Antwerpse vrede rechter was van oordeel dat het incidenteel verweer inzake de geldigheid van het huwelijk niet zo incidenteel was. «Het is (...) duidelijk dat met de huidige rechtspleging, eiseres, langs de omweg van een rechtspleging op grond van de artikelen 221 en 223 B.W., in werkelijkheid hoopt en beoogt een vonnis te verkrijgen waardoor, eventueel impliciet, maar in elk geval duidelijk en onmiskenbaar bevestigd wordt dat partijen geldig gehuwd zijn, terwijl verweerder, met gebruikmaking van dezelfde omweg, integendeel hoopt en beoogt een vonnis te verkrijgen dat bevestigt dat partijen niet geldig gehuwd zijn. De huidige zaak kan dan ook onmogelijk worden ontleed als een betwisting die uitsluitend gesteund zou zijn op de artikelen 221 en 223 B.W. en die slechts bijkomstig een kwestie van staat van personen zou opwerpen.» De incidentele vraag heeft m.a.w. «in de eerste plaats en in hoofdzaak» als voorwerp te doen beslissen of de partijen al dan niet geldig gehuwd zijn. Wanneer een incidentele vraag in werkelijkheid het belangrijkste argument van het geschil uitmaakt, valt zij niet meer onder het adagium *accessorium sequitur principale*. Een verwijzing naar de rechtbank van eerste aanleg is dan ook noodzakelijk.²² Het incidenteel verweer mag immers niet als dekmantel dienen voor een werkelijke vordering van staat.²³

14. De Antwerpse vrede rechter trok zijn bevoegdheid in twijfel en verwees de zaak naar de arrondissementsrechtbank, zonder evenwel het adagium *accessorium sequitur principale* zelf in vraag te stellen.

III. VONNIS VAN 10 JUNI 1997 VAN DE ARRONDISSEMENTSRECHTBANK TE ANTWERPEN

15. Op 10 juni 1997 verwees de arrondissementsrechtbank te Antwerpen de zaak terug naar het vrede gerecht.

16. Uitgangspunt voor de beslissing van de arrondissementsrechtbank was het adagium *accessorium sequitur principale*: «de rechter van de hoofdzaak is ook de rechter van het incident». De arrondissementsrechtbank stelde dat de verweerder 'louter als verweer' deed gelden dat het huwelijk niet geldig zou zijn gesloten. De arrondissementsrechtbank kwalificeerde m.a.w. het tussengeschild als een verweermiddel en besloot tot de bevoegdheid van de vrede rechter om de incidentele betwisting inzake de geldigheid van het huwelijk te beslechten. De arrondissementsrechtbank had haar vonnis tot dit besluit moeten beperken.

17. De arrondissementsrechtbank behandelde opmerkelijk genoeg ook (en vooral) de hypothese van een tussengeschild dat de vorm aanneemt van een 'tegenvordering'. Verwijzend naar een cassatiearrest van 16 juni 1994 oordeelde de arrondissementsrechtbank dat de vrede rechter, bij wie een tot zijn volstreekte bevoegdheid behorende oorspronkelijke vordering aanhangig is, ook kennisneemt van de tegenvordering die, hoewel zij niet onder zijn volstreekte bevoegdheid valt, is ontstaan uit het feit dat ten grondslag ligt aan

²² In die zin Arrondrb. Luik, 4 januari 1979, *T. Vred.*, 1979, 193 en Arrondrb. Brussel, 2 maart 1981, *J.T.*, 1981, 328.

²³ LAENENS, J., o.c., nr. 98.

de oorspronkelijke vordering, «*in casu* het huwelijk van partijen (al of niet geldig gesloten)». ²⁴

Het vonnis van de arrondissementsrechtbank vermeldt uitdrukkelijk dat in voorliggend geval formeel geen tegenvordering met betrekking tot de geldigheid van het huwelijk werd ingesteld. Het is dan ook niet duidelijk waarom de arrondissementsrechtbank het onderscheid tussen 'loutere verweermiddelen' en 'tegenvorderingen' heeft gemaakt. Door dit onderscheid expliciet te maken, anticipeerde de arrondissementsrechtbank op de mogelijkheid dat een tegenvordering met betrekking tot de geldigheid van het huwelijk zou worden ingesteld. De arrondissementsrechtbank heeft mijns inziens de verweerder alleen maar aangemoedigd om een (tegen)vordering in te stellen.

IV. VONNIS VAN 9 OKTOBER 1997 VAN HET VREDEGERECHT VAN HET EERSTE KANTON TE ANTWERPEN

18. En effectief... na de uitspraak van de arrondissementsrechtbank stelde de verweerder (op hoofdvordering) een (tegen)vordering in tot nietigverklaring van het door de partijen in Marokko aangegane huwelijk.

19. De tegenvordering tot nietigverklaring van het huwelijk en de behandeling van deze vordering door de vrederechter roepen een aantal vragen op.

Ten eerste rijst de vraag of de door de verweerder ingestelde vordering tot nietigverklaring van het huwelijk wel een tegenvordering in de zin van art. 14 Ger. W. is.

Ten tweede, kon de vrederechter zich bevoegd verklaren om kennis te nemen van de tegenvordering inzake de (huwelijkse) staat van partijen?

Ten derde rijzen enkele vragen met betrekking tot de behandeling zelf van de vordering tot nietigverklaring van het in Marokko gesloten huwelijk.

A. Is de ingestelde vordering tot nietigverklaring van het huwelijk een tegenvordering?

20. Overeenkomstig art. 14 Ger. W. is de tegenvordering een tussenvordering die de verweerder instelt om tegen de eiser een veroordeling te doen uitspreken. Er is m.a.w. sprake van een tegenvordering wanneer de verweerder (op hoofdvordering) het debat verruimt door zelf een vordering in te stellen met het oog op de veroordeling van de eiser. ²⁵

21. De hier ingestelde vordering tot nietigverklaring van het in Marokko aangegane huwelijk doet vermoeden dat de verweerder alles probeert om het verzoek om dringende en voorlopige maatregelen te blokkeren.

²⁴ Cass., 16 juni 1994, *Rev. not. b.*, 1994, 397 en *R.W.*, 1994-95, 985.

²⁵ MATTHYS, J., «Tussenvorderingen, tegenvorderingen en tussenkomst voor het arbeidsgerecht», *R.W.*, 1972-73, 542, nr. 10. Een tegenvordering wordt gekenmerkt door: «1° la demande reconventionnelle est *incidente* c'est à dire qu'elle s'insère dans une instance en cours bien qu'elle eût pu donner lieu à une instance principale distincte; 2° elle va au-delà du débouté du demandeur avec dépens: le défendeur, se faisant demandeur à son tour, poursuit une *condamnation* à charge du demandeur», (VAN REEPINGHEN, Ch., *Verslag, Pasin.*, 1967, 318).

Met Fettweis kan worden aangenomen dat, zelfs indien de verweerder een vordering instelt om de uitwerking van de hoofdvordering te beperken of om van het begonnen rechtsgeding gebruik te maken en hierbij een agressieve houding aanneemt, er nog sprake kan zijn van een tegenvordering, maar dan alleen op voorwaarde dat de verweerder de veroordeling van de eiser beoogt. ²⁶ Het is deze laatste voorwaarde, nl. de veroordeling van de eiser, die *in casu* voor problemen zorgt.

22. Beoogde de verweerder met zijn vordering tot nietigverklaring van het huwelijk «de veroordeling van de eiser»? Brengt de nietigverklaring van een huwelijk ten aanzien van de eiser de verplichting mee om «te geven, te doen of niet te doen»? ²⁷ Wanneer een huwelijk wordt nietigverklaard, is er mijns inziens geen sprake van een veroordeling van één van beide partijen. Het huwelijk wordt met terugwerkende kracht ontbonden, er wordt gehandeld alsof er nooit een huwelijk is geweest. Deze nietigverklaring treft beide echtgenoten. De door de verweerder ingestelde vordering tot nietigverklaring van het in Marokko aangegane huwelijk kan dan ook niet als een tegenvordering (in de zin van art. 14 Ger. W.) worden gekwalificeerd. ²⁸

23. In zijn vonnis van 9 oktober 1997 kwalificeerde de vrederechter deze vordering wél als een tegenvordering. Hij nam immers op grond van art. 563, tweede lid, Ger. W., dat de bevoegdheid van o.a. de vrederechter inzake tegenvorderingen regelt, kennis van de vordering tot nietigverklaring van het huwelijk.

B. De bevoegdheid van de vrederechter inzake tegenvorderingen

24. Niet alleen de kwalificatie van het tussengeschied als tegenvordering, maar ook de vaststelling dat de vrederechter zich bevoegd achtte om kennis te nemen van de (tegen)vordering tot nietigverklaring van het huwelijk is vatbaar voor kritiek.

25. De vrederechter is inderdaad bevoegd om kennis te nemen van tegenvorderingen die, ook al vallen ze niet onder zijn materiële bevoegdheid, ontstaan zijn hetzij uit de overeenkomst, hetzij uit het feit dat ten grondslag ligt aan de oorspronkelijke vordering (tegenvorderingen *ex eadem causa*, art. 563, tweede lid, Ger. W.). ²⁹ Deze prorogatie van bevoegdheid inzake tegenvorderingen wordt echter wel beperkt door de uitsluitende bevoegdheid van een bepaald rechtscollège. ³⁰ Zo behoren vorderingen inzake de staat van

²⁶ FETTWEIS, A., o.c., nr. 135.

²⁷ CLOSSET-MARCHAL, G., «Les demandes reconventionnelles depuis l'entrée en vigueur du Code Judiciaire: aspects théoriques et pratiques», *Ann. dr. Louvain*, 1992, nr. 7.

²⁸ Dit standpunt wordt enkel en alleen ingenomen t.a.v. vorderingen tot nietigverklaring van huwelijken.

²⁹ Cass., 16 juni 1994, *Rev. not. b.*, 1994, 397; Vred. Aubel, 23 november 1983, *T. Vred.*, 1985, 212 en Vred. Gent, 7 oktober 1994, *T.G.R.*, 1996, 12.

³⁰ Cass., 28 juni 1978, *Arr. Cass.*, 1978, 1268; Vred. Gent, 7 oktober 1994, *T.G.R.*, 1996, 12; BROECKX, K., «De bevoegdheid van de vrederechter inzake geschillen tussen ex-echtgenoten» (noot onder Cass., 16 juni 1994), *E.J.*, 1995-96, nr. 7 en LAENENS, J., *Art. Comm. Ger. Recht*, Antwerpen, Kluwer, 1994, art. 563, nr. 8.

personen tot de uitsluitende bevoegdheid van de rechtbank van eerste aanleg (art. 569, 1°, Ger. W.).

Vorderingen inzake de staat van personen zijn vorderingen die ertoe strekken de staat van personen vast te stellen, te vernietigen of te wijzigen.³¹ De vordering tot nietigverklaring van een huwelijk wordt hieronder begrepen. Het behoort dan ook tot de uitsluitende bevoegdheid van de rechtbank van eerste aanleg om een (tegen)vordering tot nietigverklaring van een huwelijk te beslechten.

26. *In casu* achtte de vrederechter zich echter bevoegd om uitspraak te doen over de tegenvordering. Hier neemt de houding van de Antwerpse vrederechter een opmerkelijke wending. In zijn vonnis van 27 maart 1997 stelde hij nog dat een vordering betreffende de staat van partijen, overeenkomstig art. 569, 1°, Ger. W., tot de bevoegdheid van de rechtbank van eerste aanleg behoort. Op 9 oktober 1997 lijkt hij dit te veronachtzamen. Werd de Antwerpse vrederechter «op het verkeerde been gezet» door de uitspraak van de arrondissementsrechtbank? De arrondissementsrechtbank deed immers impliciet, maar duidelijk uitspraak over de bevoegdheid van de betrokken vrederechter om kennis te nemen van de (op dat moment nog niet ingeleide) tegenvordering. De arrondissementsrechtbank stelde immers dat de vrederechter, bij wie een tot zijn volstreekte bevoegdheid behorende hoofdvordering aanhangig is, ook kennis neemt van de tegenvordering die, hoewel zij niet onder zijn volstreekte bevoegdheid valt, is ontstaan uit het feit dat ten grondslag ligt aan de oorspronkelijke vordering, «in casu het huwelijk van partijen (al of niet geldig gesloten)». De arrondissementsrechtbank zag evenwel over het hoofd dat, zelfs indien de vrederechter overeenkomstig art. 563, tweede lid, Ger. W. bevoegd zou zijn om kennis te nemen van tegenvorderingen *ex eadem causa*, deze uitbreiding van bevoegdheid wordt beperkt door de uitsluitende bevoegdheid van een bepaald rechtscollege, *in casu* de bevoegdheid van de rechtbank van eerste aanleg inzake vorderingen betreffende de staat van personen (art. 569, 1°, Ger. W.).

C. Onderzoek van de tegenvordering

27. Eiser op tegenvordering (de Marokkaans-Belgische echtgenoot) voerde de nietigheid van het huwelijk aan wegens schending van een aantal vorm- en grondvoorwaarden.

De vraag naar de geldigheid van het in Marokko gesloten huwelijk is een concrete toepassing van de algemene vraag naar de erkenning in België van in het buitenland aangegane huwelijken.³² De voorwaarden waaronder deze huwelijken in België worden erkend, zijn opgenomen in de artikelen 170-170ter B.W. Het huwelijk dat in het buitenland werd aangegaan, wordt in België erkend indien de *vormvoorschriften* werden nageleefd van het land waar het huwelijk werd voltrokken (art. 170, 1°, B. W.). Inzake de *grondvoorwaarden* om te huwen moet iedere echtgenoot voldoen aan de voorwaarden die door zijn, resp. haar personeel statuut zijn voorgeschreven om een huwelijk te mogen aangaan (art. 170ter B.W.).

28. Ten aanzien van de beoordeling door de Antwerpse vrederechter van de door de eiser op tegenvordering ontwikkelde argumentatie met betrekking tot de schending van de *grondvoorwaarden* om te huwen, passen enkele bedenkingen.

29. Eiser (op tegenvordering) stelt dat hij niet in het huwelijk heeft toegestemd. Hij werd tijdens de vakantie in Marokko onder druk gezet. Hij stemde toe «onder voorwaarde dat partijen in België zouden huwen voor de ambtenaar van de burgerlijke stand en dat in België een feest zou worden gegeven voor familie en vrienden». Hij beschouwde de formaliteiten in Marokko slechts als een aanloop tot het huwelijk, als een verloving. Hij achtte zijn toestemming dan ook aangetast door een wilsgebrek, meer specifiek door dwaling.

30. In voorliggend geval werd in de Belgische wet nagegaan aan welke vereisten de toestemming moest voldoen en wat de sanctie zou zijn in geval van niet-naleving van deze vereisten.

Beide partijen hebben naast de Marokkaanse ook de Belgische nationaliteit. De Antwerpse vrederechter beschouwde voor het rechtsverkeer in België de Belgische nationaliteit als doorslaggevend: «heeft iemand de Belgische nationaliteit en tegelijkertijd een vreemde nationaliteit, dan zal hij voor zaken die zijn status aanbelangen in België, als Belg worden beschouwd. Daaruit volgt dat, (...), de ter beoordeling staande zaak uitsluitend mag en moet worden beoordeeld volgens het Belgische recht.»³³

31. Alvorens na te gaan of er sprake is van dwaling, moet mijns inziens eerst en vooral worden onderzocht wat de waarde is van een 'voorwaardelijke' toestemming (*in casu*, toestemming onder de voorwaarde dat het huwelijk in Marokko zou worden gevolgd door een burgerlijk huwelijk én een religieus huwelijksfeest in België).

Aangezien de partijen de voorwaarden om te huwen niet zomaar kunnen veranderen, kan deze voorwaarde niet geldig zijn. Er dient dan ook te worden nagegaan of de toestemming tot het huwelijk, zonder de voorwaarde, nog bestaat en geldig is.³⁴

32. Art. 180 B.W. houdt de mogelijkheid in tot nietigverklaring van een huwelijk dat is aangegaan zonder de vrije toestemming van (een van) beide echtgenoten. Dwaling is een van de oorzaken van een niet-vrije toestemming.

33. De vrederechter paste *in casu* ten onrechte de regeling uit het verbintenissenrecht (artikelen 1109 en 1110 B.W.) toe op de dwaling inzake huwelijk. Hij onderzocht nl. of de dwaling (on)verschoonbaar was. In het verbintenissenrecht is een overeenkomst nietig wanneer de dwaling verschoonbaar is, m.a.w. door ieder redelijk mens kan worden begaan.³⁵ In het huwelijksrecht kan evenwel enkel 'dwaling in de persoon' worden ingeroepen (art. 180, tweede lid B.W.). Het moet gaan om een dwaling over de burgerlijke of fysie-

³³ Zie daarover VERHELLEN, J., «Dubbele nationaliteit en het onderzoek naar de effectieve nationaliteit» (noot onder Vred. Antwerpen, 27 maart en 9 oktober 1997), elders in dit nummer.

³⁴ WILLEKENS, H., *Art. Comm. Personen- en Familierecht*, Antwerpen, Kluwer, 1984, art. 146, nr. 7.

³⁵ Cass., 6 januari 1944, *Pas.*, 1944, I, 133; Cass., 10 april 1975, *Pas.*, 1975, I, 785; Cass., 13 februari 1978, *Pas.*, 1978, I, 686 en Cass., 20 april 1978, *Pas.*, 1978, I, 950.

³¹ BROECKX, K., o.c., nr. 10.

³² HEYVAERT, A., *Belgisch internationaal privaatrecht. Een inleiding*, Gent, Mys & Breesch, 1995, nr. 258.

ke identiteit van de persoon van de echtgenoot.³⁶ Onder dwaling over de burgerlijke identiteit wordt de vergissing omtrent de naam van de huwelijkspartner verstaan. Dwaling over de fysieke identiteit veronderstelt een verwisseling van personen. In de Belgische rechtspraak zijn van beide dwalingshypothesen nauwelijks, en zeker geen recente voorbeelden te vinden.³⁷ Een minderheid in de rechtspraak en de rechtsleer breidt de gronden tot nietigheid dan ook uit met de dwaling over de essentiële hoedanigheden van de persoon.³⁸

De argumenten van de Marokkaans-Belgische echtgenoot dat druk op hem werd uitgeoefend en dat hij de formaliteiten in Marokko slechts als een verloving beschouwde, tonen niet aan dat er sprake was van een 'dwaling in de persoon van de echtgenote'.

De vrederechter besloot dat «de door eiser op tegenvordering gegeven toestemming geldig was», omdat hij van oordeel was dat het ging «om een onverschoonbare dwaling, die derhalve niet geldt als wilsgebrek». Indien de vrederechter de regeling uit het huwelijksrecht had toegepast, had hij tot eenzelfde besluit kunnen komen.

4. Geen openbaar ministerie bij de vrederechten

34. Wanneer de toestemming niet vrij was, kan de nietigverklaring enkel worden gevorderd door de echtgenoot wiens toestemming niet vrij was, meer specifiek door de echtgenoot die in dwaling werd gebracht. Het betreft dus een relatieve nietigheid. Eenmaal dat de vordering is ingeleid, kan het openbaar ministerie wel als tussenkomende partij optreden (art. 193bis B.W.). Ook op dit punt rees in de voorliggende casus een probleem. Hoe had het openbaar ministerie kunnen tussenkomen bij de vordering tot nietigverklaring van het huwelijk, ingeleid voor de vrederechter? In ieder arrondissement wordt, onder het toezicht en de leiding van de procureur-generaal, het ambt van openbaar ministerie bij de arrondissementsrechtbank, de rechtbank van eerste aanleg, de rechtbank van koophandel en de politierechtbanken uitgeoefend door de procureur des Konings (art. 150 Ger. W.). Het vredegerecht wordt in deze opsomming niet vermeld.

³⁶ Cass., 17 juli 1925, *Pas.*, 1925, I, 370; Brussel, 20 mei 1981, *Rev. not. b.*, 1982, 208 en Rb. Brussel, 23 december 1980, *Rev. trim. dr. fam.*, 1981, 265.

³⁷ Rb. Verviers, 10 februari 1947, *J.L.*, 1946-47, 251.

³⁸ Antwerpen, 1 februari 1984, *Rev. trim. dr. fam.*, 1984, 283; Bergen, 27 juni 1989, *Rev. trim. dr. fam.*, 1992, 263; DERINE, R., «Het dwalingsgebrek in de toestemming tot het huwelijk», *R.W.*, 1955-56, 1313-1332; HEYVAERT, A., *Het personen- en gezinsrecht ont(k)leed*, Gent, Mys & Breesch, 1995, nr. 713 en WILLEKENS, H., o.c., art. 180, nr. 3.

V. BESLUIT

35. De vrederechter had de (tegen)vordering tot nietigverklaring van het huwelijk moeten verwijzen naar de arrondissementsrechtbank. De uitspraak van de arrondissementsrechtbank te Antwerpen van 10 juni 1997 kan een verklaring zijn waarom hij dit niet heeft gedaan. De arrondissementsrechtbank verklaarde de vrederechter immers impliciet, maar duidelijk bevoegd om kennis te nemen van de (op dat moment nog niet ingeleide) tegenvordering inzake de geldigheid van het huwelijk. De vrederechter achtte zich op grond van art. 660, tweede lid, Ger. W. door deze beslissing gebonden.

36. De verweerder van zijn kant had het beter bij een louter verweer inzake de (on)geldigheid van het huwelijk gehouden. De arrondissementsrechtbank stelde immers dat «de rechter van de hoofdzaak ook de rechter van het incident is». De meerderheid in rechtspraak en rechtsleer aanvaardt bovendien dat deze prorogatie van bevoegdheid ook geldt wanneer het incidenteel verweer tot de uitsluitende bevoegdheid van een andere rechtbank behoort. Aangemoedigd door de uitspraak van de arrondissementsrechtbank stelde de verweerder echter een tegenvordering in tot nietigverklaring van het in Marokko aangegane huwelijk.

37. Wat de bevoegdheid van de vrederechter inzake tussengeschillen inzake de staat van personen betreft, lijkt enkel een tussenkomst van de wetgever een eenduidig antwoord te kunnen bieden op de vraag of de vrederechter kennis mag nemen van een louter verweer inzake de staat van personen. Wat de tegenvorderingen betreft, is er een duidelijke wettekst (art. 563, tweede lid, Ger. W.) en is er de algemeen aanvaarde opvatting in de rechtspraak en de rechtsleer dat de uitbreiding van bevoegdheid van de uitzonderingsrechten op grond van art. 563, tweede lid, Ger. W. niet mogelijk is wanneer het om een tegenvordering inzake de staat van personen gaat (zie nr. 26).

Een duidelijke wettekst is noodzakelijk. Deze wettekst dient een expliciet onderscheid te maken tussen «het louter verweer» en «de eigenlijke vordering» en zou duidelijk moeten bepalen dat enkel vorderingen, en dus niet het incidenteel verweer inzake de staat van personen, onder de exclusieve bevoegdheid van de rechtbank van eerste aanleg ressorteren. Dergelijk wetgevend ingrijpen zou in de lijn liggen van de dominante rechtspraak en rechtsleer en van de huidige terminologie van art. 569, 1°, Ger. W., dat het enkel heeft over *vorderingen* betreffende de staat van personen. Dergelijk wetgevend ingrijpen zou bovendien stroken met de proceseconomische bekommernissen van het Gerechtelijk Wetboek.

Jinske VERHELLEN
Assistente U. Gent

RECHTSPRAAK

ARBITRAGEHOF

17 DECEMBER 1997

Voorzitters: de h. Melchior

Rapporteurs: mevr. Delruelle en de h. Arts

Advocaten: mrs. Detry, De Wolf, Simonart, Witmeur, Thiry, Bourtembourg en Uyttendaele

Grondwet – Gelijkheid en niet-discriminatie – Gemeenschappen en Gewesten – Vergelijkbaarheid – Autonomie van de Gemeenschappen en de Gewesten – Ambtenarenrecht – Personeelsstatuut ambtenaren

Uit de artikelen 1, 2 en 3 van de Grondwet blijkt dat België een federale Staat is en dat elk van de Gemeenschappen en de Gewesten in die bepalingen de grondslag vindt van een autonomie die tot uiting komt door de bevoegdheidstoewijzing. Die autonomie houdt in dat noch de Gemeenschappen, noch de Gewesten, noch de publiekrechtelijke rechtspersonen die ervan afhangen, noch hun personeelsleden zouden kunnen beweren dat het gelijkheidsbeginsel geschonden is enkel door het feit dat het personeelsstatuut er verschillend zou kunnen zijn van datgene dat van toepassing is op het personeel van de Staat, van een andere Gemeenschap of een ander Gewest of van de publiekrechtelijke rechtspersonen die ervan afhangen.

Noch de overheden, van een Gemeenschap of een Gewest, noch hun personeel kunnen zinvol worden vergeleken met de overheden of het personeel van de Staat, van een andere Gemeenschap of een ander Gewest, op straffe van miskening van de in de artikelen 1, 2 en 3 van de Grondwet vastgelegde autonomie in ambtenarenzaken.

Arrest nr. 78/97

Onderwerp van de prejudiciële vragen

a. Bij arresten van 5 november 1996 heeft de Raad van State de volgende prejudiciële vragen gesteld:

«1. Neemt artikel 87, §2, van de bijzondere wet tot hervorming der instellingen van 8 augustus 1980, gewijzigd bij de bijzondere wet van 8 augustus 1988, de regels in acht inzake gelijkheid voor de wet en niet-discriminatie neergelegd in de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, in zoverre die regels zouden verbieden dat enerzijds de Staat en anderzijds de Gemeenschappen en de Gewesten verschillend worden behandeld, doordat het de eerste toestaat geen beroep te doen op het Vast Wervingssecretariaat voor de werving van bepaalde categorieën van overheidspersoneel, terwijl dezelfde mogelijkheid niet wordt geboden aan de Gemeenschappen en de Gewesten, en neemt dit artikel dezelfde artikelen 10 en 11 van de Grondwet in acht in zoverre het bepaalde burgers die solliciteren naar betrekkingen die tot eenzelfde categorie behoren, op een verschillende wijze aanwerft, naar gelang die betrekkingen deel uitmaken van enerzijds een federaal bestuur of anderzijds een bestuurslichaam van een Gemeenschap of Gewest?

2. Neemt artikel 87, §4, van de bijzondere wet tot hervorming der instellingen van 8 augustus 1980, gewijzigd bij de bijzondere wet van 8 augustus 1988, de regels in acht inzake gelijkheid voor de wet en niet-discriminatie, neergelegd in de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, in zoverre het bepaalt dat het K.B. dat die algemene principes van het administratief en geldelijk statuut van het rijkspersoneel aanwijst, die van rechtswege van toepassing zullen zijn op het personeel van de Gemeenschappen en de Gewesten, alsmede op het personeel van de publiekrechtelijke rechtspersonen die ressorteren onder de Gemeenschappen en de Gewesten, van rechtswege van toepassing is op de instellingen van openbaar nut die ressorteren onder de Gemeenschappen en de Gewesten, terwijl het dit niet is op de instellingen van openbaar nut die ressorteren onder de federale Staat?»
(...)

B.1. Art. 87 van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen, gewijzigd bij de bijzondere wet van 8 augustus 1988, bepaalt:

«§ 1. Onverminderd artikel 88 beschikt iedere Executieve over een eigen administratie, eigen instellingen en eigen personeel.

§ 2. Iedere Executieve stelt de personeelsformatie vast van haar administratie en doet de benoemingen. Dit personeel wordt aangeworven door bemiddeling van het Vast Secretariaat voor werving van het Rijkspersoneel.

Het legt de eed af overeenkomstig de wettelijke bepalingen, in handen van de overheid die de Executieve daartoe aanwijst.

§ 3. Onverminderd § 4, stellen de Gemeenschappen en de Gewesten de regeling vast die betrekking heeft op het administratief en geldelijk statuut van hun vast, tijdelijk en hulppersoneel, met uitzondering van de pensioenregeling. Inzake de pensioenregeling is hun personeel onderworpen aan de wettelijke en statutaire regelen die van toepassing zijn op het vast, tijdelijk en hulppersoneel van het Rijk.

§ 4. Een in Ministerraad overlegd koninklijk besluit, genomen na advies van de Executieven, wijst die algemene principes van het administratief en geldelijk statuut van het Rijkspersoneel aan, welke van rechtswege van toepassing zullen zijn op het personeel van de Gemeenschappen en de Gewesten, evenals op het personeel van de publiekrechtelijke rechtspersonen die afhangen van de Gemeenschappen en de Gewesten, met uitzondering van het personeel bedoeld in artikel 17 van de Grondwet.

(...)

B.2. De eerste vraag handelt over de bestaanbaarheid van 87, § 2, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 met de artikelen 10 en 11 van de Grondwet in zoverre het de Staat toestaat geen beroep te doen op het Vast Wervingssecretariaat voor bepaalde categorieën van overheidspersoneel, terwijl dezelfde mogelijkheid niet wordt geboden aan de Gemeenschappen en de Gewesten en in zoverre het sommige burgers die solliciteren naar betrekkingen van eenzelfde categorie, op een verschillende wijze aanwerft naargelang die betrekkingen deel uitmaken van een federaal bestuur, ener-

zijds, of van een bestuurslichaam van een Gemeenschap of een Gewest, anderzijds.

B.3. De tweede vraag handelt over de bestaanbaarheid van art. 87, § 4, van de voormelde bijzondere wet met de artikelen 10 en 11 van de Grondwet in zoverre het bepaalt dat het koninklijk besluit dat die algemene principes van het administratief en geldelijk statuut van het Rijkspersoneel aanwijst die van rechtswege van toepassing zullen zijn op het personeel van de Gemeenschappen en de Gewesten, alsmede op het personeel van de publiekrechtelijke rechtspersonen die ressorteren onder de Gemeenschappen en de Gewesten, van rechtswege van toepassing is op de instellingen van openbaar nut die ressorteren onder de Gemeenschappen en de Gewesten, terwijl het dit niet is op de instellingen van openbaar nut die ressorteren onder de federale Staat.

B.4. Uit de artikelen 1, 2 en 3 van de Grondwet blijkt dat België een federale Staat is en dat elk van de Gemeenschappen en de Gewesten in die bepalingen de grondslag vindt van een autonomie die tot uiting komt door de bevoegdheidstoeiwijzing.

Die autonomie houdt in dat noch de Gemeenschappen, noch de Gewesten, noch de publiekrechtelijke rechtspersonen die ervan afhangen, noch hun personeelsleden zouden kunnen beweren dat het gelijkheidsbeginsel geschonden is enkel door het feit dat het personeelsstatuut er verschillend zou kunnen zijn van datgene dat van toepassing is op het personeel van de Staat, van een andere gemeenschap of een ander gewest of van de publiekrechtelijke rechtspersonen die ervan afhangen.

Het Hof stelt vast dat de bijzondere wetgever, vanwege die autonomie, in art. 87, § 4, van de wet de naleving van algemene beginselen heeft opgelegd die een zekere eenvormigheid waarborgt inzake het administratief en geldelijk statuut van het personeel van de diverse entiteiten.

Uit wat voorafgaat vloeit voort, in ambtenarenzaken, zelfs indien de bijzondere wetgever bij art. 87, §§2 en 4, de autonomie van de deeltentiteiten op dat vlak heeft beperkt, de Gemeenschappen, de Gewesten, de publiekrechtelijke rechtspersonen die ervan afhangen en hun personeel geen personen zijn die vergelijkbaar zijn met de federale Staat, met de publiekrechtelijke rechtspersonen die ervan afhangen en met het Rijkspersoneel of het personeel van die rechtspersonen.

B.5. Het spreekt voor zich dat in België geen enkel statuut in ambtenarenzaken de artikelen 10 en 11 van de Grondwet mag schenden. Dat betekent dat de personen op wie die statuten van toepassing zijn, niet op een discriminerende manier mogen worden behandeld, hetzij onder elkaar, hetzij ten opzichte van andere categorieën van personen die zich in een vergelijkbare situatie bevinden, ten opzichte van, naargelang van het geval, de Staat, dezelfde Gemeenschap of hetzelfde Gewest. Maar noch de overheden van een Gemeenschap of een Gewest, noch hun personeel kunnen zinvol worden vergeleken met de overheden of het personeel van de Staat, van een andere Gemeenschap of een ander Gewest, op straffe van miskenning van de in de voormelde grondwetsbepalingen vastgelegde autonomie in die aangelegenheid.

B.6. De twee vragen dienen ontkennend te worden beantwoord.

Om die redenen,
het Hof

zegt voor recht:

- Art. 87, § 2, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980, gewijzigd bij de bijzondere wet van 8 augustus 1988, schendt de artikelen 10 en 11 van de Grondwet niet in zoverre het de Staat, enerzijds, en de Gemeenschappen en de Gewesten, anderzijds, of de burgers die solliciteren naar betrekkingen bij een federaal bestuur, enerzijds of bij een bestuurslichaam van een Gemeenschap of een Gewest, anderzijds, verschillend behandelt.

- Artikel 87, § 4, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980, gewijzigd bij de bijzondere wet van 8 augustus 1988, schendt de artikelen 10 en 11 van de Grondwet niet, in zoverre het slechts van toepassing is op het personeel van de publiekrechtelijke rechtspersonen die van de Gemeenschappen en de Gewesten afhangen, en niet op het personeel van de publiekrechtelijke rechtspersonen die van de Staat afhangen.

(...).

NOOT – *De Gemeenschappen en Gewesten als houders van de rechten die in de artikelen 10 en 11 van de Grondwet zijn gewaarborgd*

1. In bovenstaand arrest diende het Arbitragehof zich uit te spreken over twee prejudiciële vragen van de Raad van State omtrent de verenigbaarheid van art. 87 van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 (als gewijzigd bij bijzondere wet van 8 augustus 1988) met de artikelen 10 en 11 van de Grondwet. Art. 87 van deze wet bepaalt dat de Gemeenschappen- en Gewestregeringen over een eigen administratie beschikken, waarvan zij de personeelsformatie vaststellen en de benoemingen doen. Het personeel moet worden aangevraagd door bemiddeling van het Vast Secretariaat voor werving van het Rijkspersoneel (art. 87, §2). Ook het vaststellen van het administratief en geldelijk statuut van het personeel behoort tot de bevoegdheid van de Gemeenschappen- en Gewestregeringen (art. 87, §3), maar daarbij moeten een aantal principes worden in acht genomen, die volgens art. 87, §4, worden vastgelegd in een in Ministerraad overgelegd K.B. Deze algemene principes zijn terug te vinden in het K.B. van 26 september 1994 (B.S., 1 oktober 1994. Zie daarover o.m. Franceus, F., «De algemene principes van het statuut van 22 november 1991 tot 26 september 1994», *T.B.P.*, 1995, 5-11).

2. De eerste prejudiciële vraag handelde o.m. over de verenigbaarheid van voormeld art. 87, §2, met het gelijkheidsbeginsel, in zoverre deze bepaling de federale Staat toestaat geen beroep te doen op het Vast Wervingssecretariaat voor bepaalde categorieën van overheidspersoneel, terwijl dezelfde mogelijkheid niet wordt geboden aan de Gemeenschappen en de Gewesten. In de tweede vraag vroeg de Raad van State of art. 87, §4, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 in overeenstemming met het gelijkheidsbeginsel in zoverre het K.B. van 26 september 1994 van rechtswege van toepassing is op de instellingen van openbaar nut die ressorteren onder de Gemeenschappen en de Gewesten, terwijl het dit niet is op de instellingen van openbaar nut die ressorteren onder de federale Staat.

3. Dat het Arbitragehof zich bevoegd acht om bijzondere meerderheidswetten te toetsen aan de Grondwet bleek reeds uit arrest nr. 8/90 van 7 februari 1990 (B.S., 1 maart 1990), waarin het Hof besliste dat noch de Grondwet, noch de bij-

zondere wet op het Arbitragehof een onderscheid maakt tussen gewone en bijzondere wetten. Het Hof achtte zich bijgevolg bevoegd om de 'krachtens de Grondwet vastgelegde bevoegdheidsverdelende regels' (hoofdzakelijk terug te vinden in bijzondere meerderheidswetten) te toetsen op hun overeenstemming met de artikelen 10, 11 en 24 G.W. en met de door de Grondwet vastgestelde bevoegdheidsverdelende regels. Dat deze bevoegdheid voor het Arbitragehof sindsdien niet meer ter discussie staat, blijkt uit het geannoteerde arrest, waarin het Hof zonder meer overgaat tot een toetsing van art. 87 van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 – waarin zonder enige twijfel bevoegdheidsverdelende regels zijn opgenomen (zie o.m. Arbitragehof, nr. 4/97, 28 januari 1997, *B.S.*, 19 februari 1997; nr. 39/97, 14 juli 1997, *B.S.*, 14 augustus 1997) – aan de artikelen 10 en 11 van de Grondwet.

4. Het geannoteerde arrest trekt evenwel vooral de aandacht wegens de bijzondere aard van de door de Raad van State gestelde prejudiciële vragen. De Raad van State vroeg o.m. of het verschil in behandeling tussen de federale Staat enerzijds en de Gemeenschappen en Gewesten anderzijds in overeenstemming is met het gelijkheidsbeginsel. Rekening houdende met de formulering van artikel 10 G.W., volgens hetwelk 'de Belgen gelijk zijn voor de wet', kan deze vraag enige verwondering wekken. Nochtans is het niet de eerste keer dat het Arbitragehof zich diende uit te spreken over de toepassing van de artikelen 10 en 11 G.W. op rechtspersonen van publiekrechtelijke aard. In arrest nr. 13/91 van 28 mei 1991 (*B.S.*, 28 juni 1991) besliste het Arbitragehof dat de artikelen 10 en 11 G.W. van toepassing zijn op de gemeenten, aangezien de gemeente als een 'maatschappij van burgers verenigd dor lokale verhoudingen' (overweging 4.B.2.) moet worden beschouwd. In arrest nr. 31/91 van 7 november 1991 (*B.S.*, 29 november 1991) oordeelde het Hof dat ook de provincies houder kunnen zijn van de rechten die in de artikelen 10 en 11 van de Grondwet zijn gegarandeerd (overweging 2.B.2.).

5. In het geannoteerde arrest gaat het Arbitragehof ervan uit dat ook de Gemeenschappen en de Gewesten, als rechtspersonen van publiekrechtelijke aard, houder kunnen zijn van de rechten die in de artikelen 10 en 11 van de Grondwet zijn opgenomen. Deze vaststelling is evenmin nieuw. In arrest nr. 62/96 van 7 november 1996 (*B.S.*, 21 januari 1997) had het Arbitragehof onderzocht of het aangevochten verschil in behandeling tussen de Franse Gemeenschap en de federale Staat in overeenstemming is met de artikelen 10 en 11 G.W., er blijktbaar vanuit gaande dat een Gemeenschap zich kan beroepen op deze grondwetsartikelen om een ongeoorloofd verschil in behandeling aan te vechten.

6. Net zoals in het geannoteerde arrest, kwam het Arbitragehof in arrest nr. 62/96 tot de conclusie dat de artikelen 10 en 11 G.W. niet geschonden waren. Nochtans waren de overwegingen die tot die conclusie hebben geleid in arrest nr. 62/96 niet van dezelfde aard als in het geannoteerde arrest. In het geannoteerde arrest meent het Arbitragehof dat het gelijkheidsbeginsel niet geschonden is, omdat de Gemeenschappen en de Gewesten t.a.v. de ter discussie staande regeling niet vergelijkbaar zijn met de federale Staat (overweging B.4. en B.5.). De artikelen 10 en 11 G.W. verbieden enkel een ongeoorloofd verschil in behandeling tussen 'vergelijkbare situaties', zodat een verschil in behandeling tussen 'niet vergelijkbare situaties' nooit in strijd kan zijn met

deze grondwetsartikelen (zie o.m. Arbitragehof, nr. 50/94, 22 juni 1994, *B.S.*, 7 juli 1994). In arrest nr. 62/96 daarentegen ging het Arbitragehof ervan uit dat de Franse Gemeenschap, in het licht van de ter discussie staande regeling, wel vergelijkbaar is met de federale Staat. Dit blijkt uit het feit dat het Hof onderzocht of er voor het verschil in behandeling een verantwoording bestond. Dit onderzoek is overbodig wanneer de situaties onvoldoende vergelijkbaar zijn. Uiteindelijk kwam het Hof tot de conclusie dat het verschil in behandeling tussen de Gemeenschappen en de Staat niet van verantwoording verstoken is (overweging B.3.2.).

7. Een verklaring voor het verschil tussen beide arresten dient m.i. te worden gezocht in de aard van de ter discussie staande bepalingen. In het geannoteerde arrest stond art. 87 van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 ter discussie. Meer specifiek werd gevraagd of het uit deze bepaling voortvloeiende verschil in behandeling tussen de Gemeenschappen en Gewesten enerzijds en de federale Staat anderzijds verenigbaar is met de artikelen 10 en 11 G.W. Aangezien genoemd art. 87 een bevoegdheidsverdelende regel is, komt deze vraag neer op de meer algemene vraag of een uit een bevoegdheidsverdelende regel voortvloeiend verschil in behandeling tussen Gemeenschappen en Gewesten enerzijds en de federale overheid anderzijds verenigbaar is met het gelijkheidsbeginsel. Als zodanig geformuleerd komt deze vraag enigszins absurd over. Een bevoegdheidsverdeling brengt immers automatisch een verschil in behandeling mee. Het Arbitragehof oordeelde dat een dergelijk verschil in behandeling niet kan worden losgezien van het autonomiestatuut van de deelgebieden. Het hof stelde in overweging B.4.: «*Uit de artikelen 1, 2 en 3 van de Grondwet blijkt dat België een federale Staat is en dat elk van de Gemeenschappen en de Gewesten in die bepalingen de grondslag vindt van een autonomie die tot uiting komt door de bevoegdheidstoewijzing. Die autonomie houdt in dat noch de Gemeenschappen, noch de Gewesten, (...) zouden kunnen beweren dat het gelijkheidsbeginsel is geschonden enkel door het feit dat het personeelsstatuut er verschillend zou kunnen zijn van datgene dat van toepassing is op het personeel van de Staat*». In overweging B.5. oordeelde het Hof dat de overheden van een Gemeenschap of een Gewest niet zinvol kunnen worden vergeleken met de overheden van de Staat of van een andere Gemeenschap of een Gewest, «*op straffe van miskennis van de in de voormelde grondwetsbepalingen vastgelegde autonomie in die aangelegenheid*».

8. Aangezien de artikelen 10 en 11 G.W. moeten worden geïnterpreteerd in het licht van de grondwetsartikelen die de 'autonomie' van de deelgebieden bevestigen, zal het Arbitragehof naar alle waarschijnlijkheid zelden tot de conclusie komen dat een bevoegdheidsverdelende regel in strijd is met de artikelen 10 en 11 G.W. In 1990 schreef Velaers over de bevoegdheid van het Arbitragehof om de 'krachtens de Grondwet uitgevaardigde bevoegdheidsverdelende regels' te toetsen aan de artikelen 10 en 11 G.W.: «*Uiteraard zal van het Arbitragehof wel een uitermate grote behoedzaamheid mogen worden verwacht, wanneer het deze 'quasi constitutionele' wetten, die met een bijzondere meerderheid werden gestemd, toetst aan de artikelen 6, 6bis en 17 van de Grondwet*» (Velaers, J., *Van Arbitragehof tot Grondwettelijk Hof*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu uitgevers, 1990, 107). Aan deze 'oproep' tot behoedzaamheid lijkt het Arbitragehof gehoor te hebben gegeven door de nadruk te leggen op het autonomie-

statuut van de deelgebieden. Deze benadering ligt bovendien in de lijn van de reeds gevestigde rechtspraak van het Hof, volgens welke een particulier niet kan beweren dat het gelijkheidsbeginsel is geschonden omdat de regels die van toepassing zijn in 'zijn' Gemeenschap of Gewest verschillend zijn van de in andere Gemeenschappen of Gewesten toepasselijke regels: de autonomie van de deelgebieden zou geen betekenis hebben, mocht een verschil in behandeling tussen bestemmingen van regels die in eenzelfde aangelegenheid in de verschillende gemeenschappen en gewesten van toepassing zijn, als zodanig geacht worden strijdig te zijn met de artikelen 10 en 11 van de Grondwet (Arbitragehof, nr. 56/96, 15 oktober 1996, *B.S.*, 31 oktober 1996, B.2.5.).

9. Terwijl in de zaak die aanleiding gaf tot het geannoteerde arrest een bevoegdheidsverdelende regel van een bijzondere meerderheidswet ter discussie stond, werd in de prejudiciële vraag die aanleiding gaf tot arrest nr. 62/96 van 7 november 1996 gevraagd naar de verenigbaarheid van een gewone wet met de artikelen 10 en 11 van de Grondwet. Volgens de wet van 29 juni 1981 houdende de algemene beginselen van de sociale zekerheid voor werknemers zijn de werkgevers met betrekking tot de in de wet aangeduide werknemers een loonmatigingsbijdrage verschuldigd, met uitzondering evenwel t.a.v. de werknemers of personeelsleden die rechtstreeks ten laste van de Rijksbegroting worden bezoldigd. De Gemeenschappen en de Gewesten kunnen bijgevolg geen aanspraak maken op deze uitzondering. Het Arbeidshof van Brussel vroeg het Arbeidshof of deze wet in overeenstemming was met de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, in zoverre de wet ertoe leidt dat onderscheiden publiekrechtelijke personen die echter eenzelfde autonomie genieten, verschillend worden behandeld. Het Arbitragehof oordeelde dat er sprake was van een verschil in behandeling: «Door aan de Gemeenschappen niet dezelfde vrijstelling te verlenen als aan de Staat, brengt artikel 38, §3bis, derde lid, van de wet van 29 juni 1981 tussen de Gemeenschappen en de Staat een verschil in behandeling teweeg». Het Hof gaat er daarbij vanuit dat de Gemeenschappen zich t.a.v. de ter discussie staande regeling in een vergelijkbare situatie bevinden als de federale Staat. Er wordt evenwel geen schending van de artikelen 10 en 11 G.W. vastgesteld, omdat het verschil in behandeling niet van verantwoording verstoken was: «Door de Staat vrij te stellen van de betaling van de voormelde bijdrage wat betreft de werknemers of de personeelsleden die rechtstreeks ten laste van zijn begroting worden bezoldigd, baseert artikel 38, § 3bis, derde lid, van de voormelde wet van 29 juni 1981 zich op het feit dat de subsidie die door die bijdrage moet kunnen worden verminderd, bij diezelfde begroting behoort. Een dergelijke verantwoording, die is gesteund op de exclusieve bevoegdheden en verantwoordelijkheden van de federale Staat, had niet kunnen worden aangevoerd om dezelfde vrijstelling aan de Gemeenschappen te verlenen» (overweging B.3.2.). Het arrest illustreert evenwel overduidelijk dat het Arbitragehof de Gemeenschappen en Gewesten als houders van de in de artikelen 10 en 11 G.W. opgenomen rechten aanmerkt.

10. Opmerkelijk is de laatste overweging van het Arbitragehof in het arrest nr. 62/96: «De argumenten aan de hand waarvan de Franse Gemeenschap wil aantonen dat de in het geding zijnde bepaling het beginsel van de federale loyaliteit schendt, vallen samen met die welke in B.2. werden verworpen». Naar aanleiding van deze overweging kan men zich de

vraag stellen in welke mate het beginsel van de federale loyaliteit samenvalt met het gelijkheidsbeginsel, nu dit laatste beginsel ook van toepassing blijkt te zijn op de Gemeenschappen/Gewesten en de federale Staat. Het beginsel van de 'federale loyaliteit' werd tijdens de grondwetsherziening van 1993 in art. 143, § 1, van de Grondwet opgenomen. In de parlementaire voorbereiding tot deze grondwetsherziening werd er uitdrukkelijk op gewezen dat de federale loyaliteit geen bevoegdheidsverdelend criterium is en bijgevolg niet onder de controle van het Arbitragehof, van de Raad van State of enig ander rechtscollege valt (*Gedr. St., Senaat*, 1991-92, nr. 100-27/7°, p. 3). Niettemin lijkt het Arbitragehof schoorvoetende stappen te zetten om de naleving van het beginsel van de federale loyaliteit te controleren. Alen heeft op een tweetal arresten gewezen waarin het Arbitragehof weliswaar geen schending vaststelde van de federale loyaliteit, maar toch een toetsing aan dit beginsel doorvoerde, namelijk arrest nr. 12/92 van 20 februari 1992 (*B.S.*, 4 maart 1992) en arrest nr. 12/96 van 5 maart 1996 (*B.S.*, 15 maart 1996) (Alen, A., «De federale loyaliteit: ondanks alles, toch een bevoegdheidsverdelend concept?» in *La Loyalité. Mélanges offerts à Etienne Cerexhe*, Brussel, De Boeck & Larcier, 1997, 31-32). Ook het arrest nr. 62/96 geeft aan dat het Arbitragehof zich niet *a priori* onbevoegd acht om een toetsing aan de 'federale loyaliteit' door te voeren. In dit arrest achtte het Arbitragehof het evenwel niet nodig om de argumenten, ontleend aan de federale loyaliteit, te onderzoeken, aangezien ze samenvielen met de argumenten die ontleend waren aan het gelijkheidsbeginsel. Suetens heeft erop gewezen dat het beginsel van de federale loyaliteit weinig toevoegt aan de bevoegdheid van het Arbitragehof, aangezien het Hof, zowel bij de toetsing van het gelijkheidsbeginsel als bij de toetsing van materiële of territoriale bevoegdheidsoverschrijding, reeds het evenredigheidsbeginsel, dat sterk verwant is met de federale loyaliteit, controleert. (Suetens, L.P., «De federale loyaliteit: algemeen rechtsbeginsel of mythe?», in *La loyauté, o.c.*, p. 363-373). Door de Gemeenschappen en de Gewesten en de federale Staat als houders van de rechten vervat in de artikelen 10 en 11 van de Grondwet te beschouwen lijken heel wat zogenaamde schendingen van de federale loyaliteit, via het gelijkheidsbeginsel te kunnen worden opgelost. Op die manier hoeft het Arbitragehof niet noodzakelijk in te gaan tegen de bedoeling van de grondwetgever, die uitdrukkelijk heeft geoordeeld dat de niet-naleving van de federale loyaliteit, zoals vervat in art. 143, § 1, G.W., enkel aanleiding kan geven tot belangenconflicten.

Geert Goedertier
Vakgroep Publiek Recht U. Gent

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 2 JUNI 1997

Voorzitter: de h. Marchal

Rapporteur: de h. Verougstraete

Openbaar ministerie: mevr. De Raeve

Advocaat: mr. Houtekier

Maatschappelijk welzijn – O.C.M.W. – Raad voor Maatschappelijk Welzijn – Vordering in rechte – Instellen van hoger beroep – Vooraf ingesteld hoger beroep – Bekrachtiging

De beslissing om hoger beroep in te stellen moet voor het O.C.M.W. worden genomen door de Raad voor Maatschappelijk Welzijn zelf. Niets belet evenwel dat die beslissing de bekrachtiging is van een vooraf reeds ingesteld hoger beroep.

O.C.M.W. van L. t/ V.D.H.

Gelet op het bestreden arrest, op 23 oktober 1996 door het Arbeidshof te Antwerpen gewezen;

Over het middel, gesteld als volgt:

schending van artikelen 23, 24, 580, 8°, c, 792, 860, eerste lid, 861, 867, 1042, 1051, eerste lid, 1056, 3°, en 1057 van het Gerechtelijk Wetboek, 24, 28, §1, 115, §2, van de organieke wet van 8 juli 1976 betreffende de openbare centra voor maatschappelijk welzijn,

(...)

Overwegende dat, krachtens art. 24 van de O.C.M.W.-wet, de Raad voor Maatschappelijk Welzijn alles regelt wat tot de bevoegdheid van het openbaar centrum voor maatschappelijk welzijn behoort, tenzij de wet het anders bepaalt; dat uit de samenhang van die bepaling en van de artikelen 28, § 1, vierde lid, en 115, § 2, van diezelfde wet volgt dat de beslissing van het openbaar centrum voor maatschappelijk welzijn om in rechte op te treden en hoger beroep in te stellen, door de Raad voor Maatschappelijk Welzijn wordt genomen;

Dat de beslissing om hoger beroep in te stellen moet blijken uit de beslissing van de Raad, maar dat niets belet dat die beslissing de bekrachtiging kan inhouden van een hoger beroep dat vooraf werd ingesteld;

Overwegende dat het arrest dat als regel stelt dat het hoger beroep ingesteld zonder voorafgaande machtiging van de Raad, alleen hierdoor niet ontvankelijk is, de in het onderdeel aangewezen wettelijke bepalingen schendt;

(...)

NOOT – Zie ook Cass., 14 mei 1990, *A.C.*, 1989-90, nr. 540.

(...)

Overwegende dat krachtens artikel 8, § 1, van de wet van 10 april 1971 op de arbeidsongevallen, onder «de weg naar en van het werk» moet worden verstaan het normale traject dat de werknemer moet afleggen om zich van zijn verblijfplaats te begeven naar de plaats waar hij werkt, en omgekeerd;

Overwegende dat de werkplaats voor de werknemer niet langer een werkplaats is wanneer hij, na zijn werk, er zonder wettige reden langer dan normaal blijft en er niet meer onder het gezag van zijn werkgever staat;

Overwegende dat het arrest erop wijst dat eiser «nog rond 16.10 uur, ten minste één uur nadat hij zijn uur van vertrek, namelijk 15.18 uur, in de prikklok had geregistreerd, door collega's (in het Muntcentrum) is opgemerkt, terwijl hij zijn werkgever niet op de hoogte had gebracht van het feit dat hij had afgezien van de halve dag vakantie die hij op 13 juli 's ochtends gevraagd had»;

Overwegende dat uit die overwegingen volgt dat de appèlrechters, klaar en duidelijk en zonder de bewijslast te miskennen, beslissen dat eiser, toen hij na zijn vertrek uit het Muntcentrum door een ongeval werd getroffen, zich niet meer op het normale traject vanaf de werkplaats bevond, aangezien het Muntcentrum volgens het arbeidshof geen werkplaats meer was;

(...)

Overwegende dat het arbeidshof niet beslist dat het normale traject is onderbroken nog vóór het begonnen was;

Dat aldus uit het antwoord (hierboven gegeven) blijkt dat het arbeidshof beslist dat het traject niet normaal was, op grond dat de plaats vanwaar eiser vertrokken is, niet langer zijn werkplaats was, aangezien hij er om persoonlijke redenen was blijven hangen en niet meer onder verweersters gezag stond;

NOOT – Vergelijk: Cass., 13 november 1995, *A.C.*, 1995, nr. 490, 1000 en vooral noot J.F.L.; *R.W.*, 1996-97, 134. Zie Cass., 9 oktober 1974, *A.C.*, 1974-75, 179, met conclusie O.M., *R.W.*, 1974-75, 1431.

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 9 JUNI 1997

Voorzitter: de h. Marchal

Rapporteur: mevr. Charlier

Openbaar ministerie: de h. Leclercq

Advocaat: mr. Simont

Arbidsongeval – Weg naar en van het werk – Werkplaats – Begrip

De werkplaats is voor de werknemer niet langer een werkplaats wanneer hij, na zijn werk, er zonder wettige reden langer dan normaal blijft en er niet meer onder het gezag van zijn werkgever staat.

S. t/ De Post

Gelet op het bestreden arrest, op 19 mei 1995 gewezen door het Arbeidshof te Luik;

HOF VAN BEROEP TE GENT

13e KAMER – 6 SEPTEMBER 1995

Voorzitter: de h. Gallet

Advocaten: mrs. Muylle, Boedts en Desmet

Onrechtmatige daad – Aansprakelijkheid – 1. Ouders – Vermoeden van fout in de opvoeding – Zeventienjarige jongen die medeleerling in de klas een slag toebrengt – 2. Leerkracht – a) Begrip «onderwijzer» in art. 1384, vierde lid, B.W. – Rechtspersoon – b) Vereiste toezicht – Praktijklessen – Beoordeling naar redelijkheid

1. Als een zeventienjarige jongen zich dermate onbezonnen gedraagt dat hij voor een eerder klein incident in de klas een zware slag toebrengt aan een medeleerling, wijst dit erop dat zijn ouders zijn tekortgeschoten in hun opvoedingstaak, omdat zij hem niet of onvoldoende hebben geleerd zijn impulsen te bedwingen.

2. a) *Het begrip «onderwijzer» in art. 1384, vierde lid, B.W. kan niet worden uitgebreid tot de rechtspersoon «onderwijsinstelling».*

b) *De aansprakelijkheid van een toezichthoudende leraar moet met redelijkheid en met zin voor realiteit worden beoordeeld. Van een leraar die toezicht houdt tijdens praktijklessen, waar bijna volwassen leerlingen over een grote ruimte verspreid aan het werk zijn en waar ze ook al eens met elkaar spreken, hetzij bij het ruilen van werktuigen, hetzij om ervaringen uit te wisselen, kan niet worden geëist dat hij onmiddellijk argwaan krijgt en tussenkomt zodra twee leerlingen even bij elkaar staan.*

V.Z.W. V.T.I. t/ L.C.M., V. en P.-V.

Bij verzoekschrift ter griffie van het Hof neergelegd op 18 juni 1993 heeft de appellante hoger beroep ingesteld tegen het vonnis op 3 maart 1993 uitgesproken door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Ieper, eerste kamer.

Het geschil betreft de aansprakelijkheid voor opzettelijke slagen welke P. Stefaan heeft toegebracht aan Kris V., terwijl zij zich bevonden in de school van de appellante.

De feiten:

Op 20 maart 1991 legde de moeder van Kris V. bij de rijks-wacht klacht neer voor opzettelijke slagen welke Stefaan P. had toegebracht. Deze klacht werd neergelegd in aanwezigheid van haar zoon, die echter niet kon verhoord worden wegens medische redenen (kaken vastgeklemd).

Stefaan P. werd daarna door de verbalisanten verhoord en legde een omstandige verklaring af. Volgens deze verklaring zijn de feiten gebeurd als volgt. Op 12 maart 1991 rond 11.30 u. volgden Stefaan P. en Kris V. praktijklessen in een werkplaats van de V.Z.W. Vrij Technisch Instituut te I... (hierna genoemd: V.T.I.). Schoolmakers zegden aan Stefaan P. dat Kris V. zijn boterhammen (bestemd voor het middageten) had weggenomen en opgegeten. Bij nazicht van zijn boekentas diende Stefaan P. vast te stellen dat zijn boterhammen inderdaad weg waren. Hij interpelleerde Kris V. Deze ontkende dat hij de boterhammen had weggenomen, maar beweerde dat hij wel wist wie het gedaan had, maar dit niet zou verklikken. Stefaan P. herhaalde zijn vraag en omdat Kris V. weigerde te antwoorden, bracht hij, zonder verder nog iets te zeggen en 'heel onverwachts' (aldus de verklaring) aan Kris V. een zware slag toe. Deze liep daardoor een breuk op van de onderkaak rechts en links. Stefaan P. voegde aan zijn verklaring toe dat Kris V. hem niet had geslagen en dat hij ook niet had bedreigd dit te doen.

Kris V. verbleef een week in het ziekenhuis en diende nog zes weken thuis te blijven, met de mond dicht gekleefd, zodat hij alleen vloeibare voeding kon innemen.

Stefaan P. verklaarde ook dat normaal twee leraars moeten aanwezig zijn in het praktijklokaal, maar dat er op het ogenblik van de feiten slechts één leraar aanwezig was en dat deze de feiten niet heeft zien gebeuren.

De ouders van Stefaan P. wijzen in hun verklaring op het feit dat de leerlingen het meegebrachte eten moeten laten liggen in een niet-toegankelijk lokaal, zodat het wegnemen ervan slechts is kunnen gebeuren wegens een gebrek aan toezicht. Zij achtten dan ook de school verantwoordelijk voor de feiten.

De procedure voor de eerste rechter:

Bij dagvaarding van 8 januari 1992 vorderde de Landsbond der Christelijke Mutualiteiten (hierna genoemd L.C.M.) van Leopold P. en Rita V., ouders van Stefaan P., en van deze laatste persoonlijk, de terugbetaling van de door hem reeds gedane uitgaven in verband met de feiten. Hij vorderde betaling van 77.208 fr., meer de vergoedende interesten vanaf 12 maart 1991.

Kris V. is vrijwillig tussengekomen in het geding bij verzoekschrift neergelegd op 27 februari 1992. Hij vorderde een provisie van 30.000 fr. meer de vergoedende interesten en de aanstelling van een deskundige.

Leopold P., Rita V. en Stefaan P. hebben op 24 september 1992 de V.Z.W. V.T.I. gedagvaard in gedwongen tussenkomst en vrijwaring.

De N.V. A.G., verzekeraar van de school, is vrijwillig tussengekomen in het geding bij verzoekschrift neergelegd op 1 december 1992.

In conclusie neergelegd op 8 december 1992 hebben de L.C.M. en Kris V. hun vordering uitgebreid tot de V.Z.W. V.T.I. en de veroordeling in *solidum* gevraagd van het V.T.I. en Stefaan P.

Standpunten van de partijen voor de eerste rechter:

De L.C.M. en Kris V. besloten tot de aansprakelijkheid van Stefaan P. op grond van art. 1382 B.W. en van zijn ouders, Leopold P. en Rita V., op grond van art. 1384, tweede lid, B.W. hoofdens een fout in de opvoeding. De L.C.M. en Kris V. stelden dat de feiten niet werden uitgelokt door het slachtoffer. Zij achtten ook de aansprakelijkheid van de school bewezen, zowel op grond van het derde, als van het vierde lid van art. 1384 B.W.

Leopold P. en Rita V. beweerden dat zij de daad van hun minderjarige zoon Stefaan P. niet konden verhinderen en dat deze daad (welke zij beschouwen als een impulsieve reactie, eigen aan de leeftijd) niet het bewijs levert van een gebrek in de opvoeding. Samen met hun zoon Stefaan P. stellen zij dat de slagen werden uitgelokt door het wegnemen van de boterhammen en de tergende houding van Kris V., zodat deze minstens de helft van de schade zelf dient te dragen. Zij besloten ook tot de fout van de school wegens onvoldoende toezicht (slechts één in plaats van twee leraars) en ook in haar hoedanigheid van aansteller van de toezichthoudende leerkracht. Wat de omvang van de gevorderde schadevergoeding betreft, stelden zij dat de L.C.M. geen aanspraak kan maken op de vergoedende interesten vanaf de dag van de feiten, maar slechts vanaf de datum van betaling.

Het V.T.I. besloot tot de onontvankelijkheid, minstens de ongegrondheid van de tegen haar gestelde vordering, omdat zij, enerzijds niet kan beschouwd worden als onderwijzer, en anderzijds voldoende toezicht had georganiseerd. De school stelt dat, hoewel er gewoonlijk twee leraars aanwezig zijn bij de praktijklessen, slechts de aanwezigheid van één leraar vereist is, zodat het hoe dan ook geen fout is dat de tweede leraar tijdelijk afwezig was. Voorts stelt zij dat het normaal is dat de leerlingen met elkaar praten tijdens de praktijklessen, zodat het feit dat een paar leerlingen bij elkaar staan, geen argwaan dient te wekken. Ook stelt het V.T.I.

dat er geen discussie is voorafgegaan aan de slag, zodat een nauwlettend toezicht de feiten niet kon verhinderen.

De vrijwillig tussenkomende partij N.V. A.G. (schoolverzekeraar), beaamde de stelling van de school en vorderde van Leopold P., Rita V. en Stefaan P. terugbetaling van reeds gedane betalingen, namelijk 10.462 fr. meer de interesten vanaf de datum van betaling en een provisie van één frank voor eventuele verdere uitgaven.

Het bestreden vonnis:

De eerste rechter oordeelde dat uit de gegevens van het strafdossier blijkt dat de slag onverwachts werd toegebracht en dat de fout van Stefaan P. derhalve vaststaat. De omvang van de schade werd niet betwist (ter uitzondering van de aanvangsdatum van de vergoedende interesten gevorderd door de L.C.M.) en het oorzakelijk verband werd bewezen geacht. De ouders, Leopold P. en Rita V., werden aansprakelijk geacht voor de gedragingen van hun minderjarige zoon.

De eerste rechter nam geen fout aan van het slachtoffer, Kris V.

De vordering van Leopold P., Rita V. en Stefaan P., tot gedwongen tussenkomst en vrijwaring door het V.T.I., werd afgewezen in zoverre ze steunde op art. 1382 B.W., omdat ze gericht was tegen een rechtspersoon en niet tegen een natuurlijke persoon. In zover deze vordering steunde op art. 1384, derde en vierde lid, B.W. werd ze eveneens afgewezen, omdat deze wetsbepaling niet kan worden ingeroepen door de dader van de feiten, maar slechts door het slachtoffer.

De tussenvordering van de L.C.M. en Kris V., gericht tegen het V.T.I. en gesteund op art. 1384, vierde lid, B.W. werd eveneens afgewezen, omdat ze niet gericht was tegen een natuurlijke persoon. In zover de vordering steunde op art. 1384, derde lid, B.W. werd ze gegrond verklaard.

Dienvolgens werden Leopold P., Rita V., Stefaan P. en het V.T.I. *in solidum* veroordeeld tot betaling aan de L.C.M. van 77.208 fr. meer de vergoedende interesten vanaf 12 maart 1991 tot de uitspraak en de gerechtelijke interesten vanaf de uitspraak en tot betaling aan Kris V. van een provisie van 30.000 fr. Ook werd een deskundige aangesteld.

Leopold P., Rita V. en Stefaan P. werden *in solidum* veroordeeld tot betaling aan de N.V. A.G. van het gevorderde bedrag van 10.462 fr., meer de interesten en 1 frank provisie op eventuele verdere betalingen.

Het hoger beroep:

Het V.T.I. stelde hoger beroep in en vordert de afwijzing van de tegen haar gestelde eisen.

Leopold P., Rita V. en Stefaan P. stelden incidenteel beroep in; zij besluiten tot de afwijzing van het principaal hoger beroep van het V.T.I. en vorderen de hervorming van het bestreden vonnis; in zoverre het Stefaan P. volledig en alleen aansprakelijk stelt voor de schade. Zij vragen dat de aansprakelijkheid zou worden verdeeld omdat Kris V. zelf medeaansprakelijk is wegen uitlokking.

In conclusie vordert het V.T.I. de afwijzing van het incidenteel beroep.

De L.C.M. en Kris V. besluiten tot de afwijzing van het hoger beroep en het incidenteel beroep.

De N.V. A.G. is geen partij in hoger beroep; de ten haren voordele uitgesproken veroordeling wordt door de geïntimeerden Leopold P., Rita V. en Stefaan P. niet aangevochten.

Voor het Hof aangevoerde grieven:

1. Door de appellante:

Het V.T.I. stelt dat de eerste rechter terecht de vordering in tussenkomst en vrijwaring, door Leopold P., Rita V. en Stefaan P. tegen haar gesteld, heeft afgewezen, evenals de vorderingen van de L.C.M. en Kris V., gebaseerd op art. 1384, vierde lid, B.W., maar dat ten onrechte de vorderingen van deze laatste partijen, gesteund op art. 1384, derde lid, B.W. werden ingewilligd.

Als redenen roept de appellante in:

- dat hoe dan ook geen oorzakelijk verband kan bestaan tussen de beweerdte fout (gebrek aan toezicht) en de schade, omdat de feiten onverwachts gebeurden en onvoorzienbaar waren, zodat zij, ook bij een nauwlettend toezicht, volkomen onvermijdbaar waren;
- dat op haar (als aansteller) weliswaar een onweerlegbaar vermoeden van fout rust, maar slechts wanneer een fout van de aangestelde bewezen is en dat zulks ten deze niet het geval is.

Voorts stelt de appellante dat het ongerijmd is de appellante *in solidum* te veroordelen tot betaling van schadevergoeding aan het slachtoffer, en anderzijds (zoals het bestreden vonnis deed) de dader van de feiten en zijn ouders (de geïntimeerden Leopold P., Rita V. en Stefaan P.) *in solidum* te veroordelen tot betaling van schadevergoeding aan haar verzekeraar. Deze veroordeling is volgens de appellante definitief ingevolge de betekening op 10 juni 1993 en de afwezigheid van hoger beroep.

Subsidiair stelt de appellante dat de feiten te wijten zijn aan een vreemde oorzaak, namelijk de fout van Stefaan P.

2. Door Leopold P., Rita V. en Stefaan P.:

Hoewel zulks in het beschikkend gedeelte van hun conclusie niet volledig wordt hernomen, stellen deze partijen (in het motiverend gedeelte van de conclusies) incidenteel beroep tegen het feit dat de ouders aansprakelijk werden geacht, dat geen uitlokking werd aanvaard, dat werd geoordeeld dat de school niet aansprakelijk kan worden gesteld op grond van art. 1382 B.W. en tegen de afwijzing van de vordering tot tussenkomst en vrijwaring op grond van het derde en vierde lid van art. 1384 B.W.

Zij beweren dat:

- het grootste gedeelte van de schade moet ten laste blijven van Kris V., omdat hij de feiten zou hebben uitgelokt, omdat hun zoon erg vernederd werd door de weigering van Kris V., te meer daar verscheidene klasgenoten als ongeduldige omstaanders uitkeken naar een reactie;
- de ouders geen gebrek in de opvoeding kan worden toegeschreven, omdat bij de opvoeding van hun drie kinderen zich slechts een enkel incident (het huidige) heeft voorgedaan, en dat dit te wijten is aan een onbezonnen

reactie waarvoor hun zoon onmiddellijk zijn spijt heeft uitgedrukt;

- de school aansprakelijk is op grond van art. 1382 B.W., omdat door de verantwoordelijke een onvoldoende toezicht werd georganiseerd;
- dat de school ook aansprakelijk kan zijn als 'onderwijzer', op grond van art. 1384, vierde lid, B.W.;
- dat op de onderwijzer een vermoeden van fout rust en dat zij geen persoonlijke fout van deze moeten bewijzen, noch het oorzakelijk verband tussen deze fout en de schade;
- dat aan de feiten een tumult is voorafgegaan, zodat een aandachtig onderwijzer de feiten had moeten zien aankomen;
- dat de school aansprakelijk kan gesteld worden voor de vermoede fout van de toezichthoudende onderwijzer;
- dat zij er belang bij hebben de fout van de school te laten vaststellen met het oog op een eventuele vordering op grond van subrogatie met toepassing van art. 1251, 3°, B.W.

3. Door de L.C.M. en Kris V.:

Deze partijen vragen de bevestiging van het bestreden vonnis.

Zij stellen dat de ouders niet het van hen vereiste tegenbewijs leveren en dat het feit dat een 17-jarige knaap, bij een eerder onbenullig incident, zijn koelbloedigheid verliest en zijn impulsen niet meer kan controleren en onbezonnen handelt, wijst op een gebrek in de opvoeding.

Wat de aansprakelijkheid van de school betreft, beweren zij dat op de school als aansteller een onweerlegbare, kwalitatieve aansprakelijkheid rust voor de aangestelde (onderwijzer) en op de onderwijzer zelf een weerlegbaar vermoeden van aansprakelijkheid. Zij stellen dat de onderwijzer een fout heeft begaan door niet in te grijpen terwijl hij het aan de feiten voorafgaand tumult, waarbij verscheidene leerlingen betrokken waren, had dienen op te merken.

Beoordeling:

1. De fout van Stefaan P.:

De feiten zijn omschreven in een proces-verbaal en werden bekend. Stefaan P. betwist niet dat hij een fout heeft begaan die in oorzakelijk verband staat met de schade.

2. De aansprakelijkheid van de ouders, Leopold P. en Rita V.:

De ouders kunnen hun aansprakelijkheid slechts ontlopen wanneer zij aantonen dat er geen gebrek in de opvoeding bestaat. Een verwijzing naar de opvoeding van drie kinderen, zonder noemenswaardige moeilijkheden, kan daartoe niet volstaan.

Dat een 17-jarige jongeling, op de drempel van zijn meerderjarigheid, zich dermate onbezonnen gedraagt dat hij voor een eerder klein incident een zware slag toebrengt, wijst daarentegen veel meer op een gebrek in de opvoeding, omdat hem niet, of onvoldoende, werd geleerd zijn impulsen te bedwingen. De ouders werden dan ook terecht aansprakelijk geacht door de eerste rechter.

3. De beweerde uitlokking:

Ten onrechte stellen Leopold P., Rita V. en Stefaan P. dat de slagen werden uitgelokt door zware pesterijen: uit het proces-verbaal blijkt enkel dat Kris V. weigerde te antwoorden op de vraag van Stefaan P., wie zijn boterhammen had weggenomen. Ook wanneer Stefaan P. zich vernederd voelde door deze weigering, dan nog was de reactie (slagen) volstrekt onevenredig met de aanleiding ertoe.

Het feit dat een medeleerling een briefje ondertekent waarin wordt gesteld dat Kris V. de slagen heeft uitgelokt, is niet dienend, omdat de daden van uitlokking niet worden omschreven en omdat ook niet zomaar kan worden aangenomen dat deze medeleerling de juiste inhoud kent van het juridische begrip 'uitlokking'.

De eerste rechter heeft derhalve terecht geoordeeld dat er geen sprake is van uitlokking.

...

4. De aansprakelijkheid van het V.T.I. op grond van art. 1384, vierde lid, B.W.:

Het begrip 'onderwijzer' kan niet worden uitgebreid tot de rechtspersoon 'onderwijsinstelling'. De vordering op grond van deze wetsbepaling, werd derhalve terecht afgewezen.

5. De aansprakelijkheid van het V.T.I. op grond van art. 1384, derde lid, B.W., als aansteller van de onderwijzer:

De aansprakelijkheid van de aansteller berust op een fout van de aangestelde.

Op de aangestelde onderwijzer rust een weerlegbaar vermoeden van fout en bij de beoordeling van deze fout moet rekening worden gehouden met de concrete omstandigheden waarin de feiten zich hebben voorgedaan.

Het feit dat slechts één onderwijzer het toezicht uitoefende, terwijl er normaal twee aanwezig zijn, kan niet als een fout van de afwezige onderwijzer worden aangemerkt, daar de aanwezigheid van één enkele volstaat.

De L.C.M., Kris V. en partijen Leopold P., Rita V. en Stefaan P., beweren dat de slag werd voorafgegaan door een samscholing en een tumult tussen verscheidene leerlingen. Deze voorstelling van de feiten wordt geenszins teruggevonden in het strafdossier: daaruit blijkt immers niet dat de leerlingen, die Stefaan P. hadden verwittigd, met hem waren meegegaan naar Kris V. en dat zij als toeschouwers uitkeken naar een reactie.

Uit de eigen verklaring van Stefaan P. blijkt dat, nadat hem door medeleerlingen werd gezegd dat Kris V. zijn boterhammen had weggenomen, hij nazicht deed van zijn boekentas en dat hij zich vervolgens naar Kris V. begaf; dat medeleerlingen hem zouden gevolgd hebben, blijkt uit niets. Voorts blijkt uit zijn verklaring (zie hiervoor onder 'de feiten') dat er zeer weinig werd gezegd tussen hem en Kris V. en dat Kris V. hem niet heeft geslagen en zelfs niet heeft gepoogd dit te doen. De hele discussie bleef – volgens de eigen verklaring van Stefaan P. – beperkt tot de vraag naar zijn boterhammen en een weigerend antwoord van Kris V.

De verantwoordelijkheid van de toezichthoudende leraar moet met redelijkheid en met zin voor realiteit beoordeeld worden. Van een leraar die toezicht houdt tijdens praktijklessen, waar bijna volwassen leerlingen over een grote ruimte

verspreid aan het werk zijn, en waar ze ook al eens met elkaar spreken, hetzij bij het ruilen van werktuigen, hetzij om ervaringen uit te wisselen, kan niet worden geëist dat hij onmiddellijk argwaan krijgt en tussenkomt zodra twee leerlingen even bij elkaar staan.

De slag kwam dan ook voor de leraar volkomen onverwacht en onvoorzienbaar. Er is derhalve geen fout in de bewaking bewezen, zodat de school niet aansprakelijk kan gesteld worden.

...

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

5e KAMER – 3 juni 1996

Voorzitter: de h. Leemans

Raadsheren: de h. Peeters en Lemmens

Advocaten: mrs. Groven en Casseau loco Dewael

Rechtsmiddelen – Hoger beroep – Geldboete wegens tergend en roekeloos hoger beroep

De bepaling van art. 1072bis, tweede lid, Ger.W., die aan de appelrechter de bevoegdheid verleent om een geldboete op te leggen wegens tergend en roekeloos hoger beroep, staat onafhankelijk van een eventueel gevorderde schadevergoeding wegens tergend en roekeloos hoger beroep.

C.V.B.A. J. t/ B.V.B.A. C.

Bij arrest van dit Hof van 26 maart 1996 werd het hoger beroep afgewezen en op de overweging dat het door appellante gevoerde verweer tegen de eis van geïntimeerde kant noch wal raakte, appellante zich wel bewust moest zijn dat dit het geval was en het hoger beroep derwijze flagrant dilatoir, tergend en roekeloos was, dat een geldboete verantwoord was, met toepassing van art. 1072bis, tweede lid, Ger.W., een rechtsdag bepaald ter behandeling van dit punt.

Overwegende dat het woord «daarenboven», dat voorkomt in genoemd art. 1072bis, tweede lid, Ger.W., betekent dat de geldboete op enigerlei wijze zou onderworpen zijn aan het bestaan van een door geïntimeerde gestelde vordering wegens tergend en roekeloos hoger beroep, maar enkel dat, in strijd met de stelling van appellante, de geldboete wegens tergend en roekeloos hoger beroep onafhankelijk is van een eventuele door geïntimeerde hiervoor ingestelde vordering;

Dat deze interpretatie nog duidelijk en beslist onderlijnd werd tijdens de openbare discussie in de Senaat, zowel door de rapporteur als door de minister (*Senaat, Beknopt Verslag*, zitting van 2 juli 1992, p. 424, kol. 2);

Overwegende dat de omstandigheid dat het bestreden vonnis uitvoerbaar bij voorraad werd verklaard en appellante met bekwame spoed in beide aanleggen conclusies heeft genomen er niet aan in de weg staat dat het hoger beroep tergend en roekeloos is;

Dat, zoals reeds gesteld in het arrest van 26 maart 1996, het verweer van appellante kant noch wal raakte en geen kans maakte om te worden aanvaard;

Dat de geldboete, bedoeld in genoemd art. 1072bis, onder meer beoogt een vergoeding te zijn voor de kosten en

het nodeloze werk dat aan de gemeenschap wordt opgelegd door het instellen van een, zoals *in casu*, hoger beroep als manifest ongegrond verweer tegen een evidente vordering;

Dat, rekening houdende met de omvang van de vordering en het flagrant tergend en roekeloos karakter van het hoger beroep, de boete wordt bepaald op 30.000 BEF;

(...)

HOF VAN BEROEP TE GENT

1e KAMER – 6 FEBRUARI 1997

Voorzitter: de h. Mertens

Raadsheren: de hh. De Cooman en Debucquoy

Advocaten: mrs. Martens en Castryck en Van Den Bossche

Afstamming – Gerechtelijke vaststelling van vaderschap – Weigering een bloedonderzoek te ondergaan – Gevolgen

Partijen in een afstammingsgeschil zijn verplicht zich te onderwerpen aan een gerechtelijk bevolen bloedonderzoek of enig ander wetenschappelijk beproefd onderzoek, tenzij de betrokkene bewijst dat dit onderzoek een reëel gevaar voor hem inhoudt. De ongefundeerde weigering om een dergelijk onderzoek te ondergaan, creëert een vermoeden tegen de weigerende partij.

L. t/ W. en W.

Jean L. heeft – tijdig en regelmatig naar de vorm – hoger beroep ingesteld tegen het eindvonnis van 29 februari 1996, verleend door de derde kamer van de Rechtbank van Eerste Aanleg van Veurne.

Bij het bestreden vonnis werd – naast de afwijzing van de tegeneis van de appellant – de vordering tot gerechtelijke vaststelling van het vaderschap van Jean L. over Sabine W. ingewilligd, met verwijzing van Jean L. in de gedingkosten.

(...)

2.1. De eerste vraag die moet beantwoord worden, is of de weigering zich te onderwerpen aan het wetenschappelijk onderzoek dat de afstammingsband kan bewijzen, mogelijk is en zoniet of de weigering een vermoeden in rechte creëert tegen de weigerende partij.

Allereerst moet worden opgemerkt dat in de parlementaire voorbereidingsstukken van de wet van 31 maart 1987 geen uitsluitel is gegeven; argumenten kunnen eruit geput worden voor tegenover elkaar staande stellingen, namelijk:

– de rechter moet de passende besluiten trekken uit de weigering (wetsontwerp Van Elslande, memorie van toelichting p. 17; verslag senaatscommissie I, p. 51; verslag kamercommissie, p. 49);

– de weigering moet als een fundamenteel recht beschouwd worden (*Parl. St., Senaat*, 1985-1986, nr. 338/2, p. 15).

Wanneer in de nieuwe afstammingswet echter *uitdrukkelijk* is voorzien in de mogelijkheid voor de rechter om het bloedonderzoek of enig ander wetenschappelijk beproefd onderzoek (zelfs ambtshalve) te bevelen (art. 331octies B.W.), ook al stelt – in de voorafgaande procedure – de partij (die er zich moet aan onderwerpen en tegen wie het onderzoek als bewijs kan aangevoerd worden) haar medewerking te zul-

len weigeren, dan moet aangenomen worden dat aan de effectieve weigering van medewerking aan de onderzoeksmaatregel, gevolgen zijn vastgeknoopt.

Er anders over redeneren ontnemt elke zin aan de invoering van een uitdrukkelijke wetsbepaling (wet van 31 maart 1987, art. 331octies B.W.); immers, voorafgaand de wet van 31 maart 1987 werd aanvaard dat – afgezien de ontstentenis van wettekst – het bloedonderzoek kon worden bevolen; het zou geen zin hebben enig onderzoek te bevelen op grond van de nieuwe uitdrukkelijke wetsbepaling, wanneer de rechter bij voorbaat de weigering tot medewerking kent en die weigering (gestand blijven), geen rechtsgevolgen zou teweeebrengen.

Aan art. 331octies B.W. elke zin ontzeggen (door de weigering als een recht te beschouwen, zonder gevolgen), zou de betekenis van de afstammingswet van 31 maart 1987 (en de bedoelingen van de wetgever) ernstig beknotten; immers, de wetgever heeft precies getracht met de wet van 31 maart 1987 de *afstamming langs vaderszijde* zoveel mogelijk te doen samenvallen met de biogenetische band; voor het bewijs van die biogenetische band is het genetisch onderzoek, geconsacreeerd in art. 331octies B.W., precies het sluitstuk (het bewijs bij uitstek).

Het recht op fysieke integriteit inroepen als wettige verantwoording voor de weigering van medewerking aan de bloedproef/DNA-onderzoek, is in feite huichelachtig, gelet op de praktisch te verwaarlozen inbreuk op de fysieke integriteit; dit klemt des te meer, nu in rechte evenmin kan worden geponeerd dat het verbod van aantasting van de fysieke integriteit absoluut is; aantasting van de fysieke integriteit is verboden, behoudens de bij de wet bepaalde uitzonderingen (zie de rechtspraak: Cass. 7 maart 1975, *Pas.*, 1975, I, 692).

Dit moet verstaan worden als dat het recht op fysieke integriteit – wat een grondrecht uitmaakt – moet wijken voor een ander mensenrecht, dat maatschappelijk hoger gewaardeerd is.

De vraag rijst derhalve – in de context van deze zaak – of het recht op vastlegging van de afstammingsband hoger gewaardeerd moet worden dan het recht op fysieke integriteit.

Het recht op afstamming is uitdrukkelijk erkend in art. 8 E.V.R.M.; dit recht blijft inhoudelijk niet beperkt tot de formele vaststelling van de afstammingsband, maar verleent het recht tot opname in de familie, op beleving van die familiale band en op de voordelen die inherent zijn aan de afstamming (b.v. onderhoud, erfrecht), en dit zonder enige discriminatie of onderscheid mogelijk (art. 14 E.V.R.M.).

Het is evident dat dit recht op afstamming, met de corollaria eraan verbonden, niet kan wijken voor het recht op fysieke integriteit (begrepen als absoluut), wetende dat de aantasting bij genetisch onderzoek quasi nihil is; immers, een weinig genetisch materiaal (een paar druppels bloed, een weinig huid of zelfs een haarwortel) volstaat voor een onderzoek dat – met wetenschappelijke zekerheid – uitsluitsel geeft wat de afstamming betreft;

Gelet op de manifeste wanverhouding tussen enerzijds de praktisch te verwaarlozen ingreep voor het genetisch onderzoek en anderzijds het belang van het vaststellen van de afstammingsband, moet aangenomen worden dat het recht op fysieke integriteit niet opweegt en niet kan ingeroepen worden om de weigering zonder gevolgen te laten.

Voor procespartijen bestaat de principiële wettelijke verplichting mede te werken aan het bewijs; wat de afstamming betreft, is het bewijs *wettelijk* geregeld, inzonderheid via het specifieke middel van het genetisch onderzoek (art. 331octies B.W.), dat ambtshalve kan worden bevolen; uit het één en het ander moet afgeleid worden dat de partijen in het afstammingsgeschil verplicht zijn zich te onderwerpen aan het gerechtelijk bevolen bloedonderzoek of enig ander wetenschappelijk beproefd onderzoek.

Ongefundeerde weigering tot medewerking doet dan ook besluiten dat de weigerende partij m.b.t. de genetische relatie iets te verbergen heeft.

(...)

2.2. Vervolgens moet nagegaan worden of het vermoeden dat door die (ongefundeerde) weigering wordt gecreëerd, mede de andere bewijzen die aangevoerd worden, voldoende zijn als bewijs voor vaststelling van de afstamming.

De appellant roept opnieuw de *exceptio plurium* in, terwijl hij andermaal aanvoert dat niet is bewezen dat hij een verhouding zou hebben gehad met de tweede geïntimeerde.

2.2.1. De vaststelling van het vaderschap, heeft de wetgever (wet van 31 maart 1987, van toepassing terzake overeenkomstig art. 107) in de eerste plaats willen koppelen aan het bestaan van een biogenetische band; nu de verwekking het gevolg kan zijn van een eenmalig seksueel contact, is het bewijs van een «verhouding» – wat wijst op een zekere duurzaamheid – geenszins relevant, laat staan vereist.

De *exceptio plurium* kan niet langer, ingevolge de wet van 31 maart 1987, ingeroepen worden als (afdoend) verweermiddel, nu het seksueel contact met derden – ook al zou het er geweest zijn en bewezen zijn, *quod non* – de verwekking door de appellant niet uitsluit.

2.2.2. Uit het zich onttrekken door de appellant aan het bloedonderzoek, ontstaat een feitelijk vermoeden dat de appellant iets verbergen wil, namelijk de genetische band met de eerste geïntimeerde; het voren gestelde klemt des te meer, nu de geïntimeerden tevens een aantal andere aanwijzingen aanvoeren.

De geïntimeerden leggen een aantal bewijsstukken over, waaruit blijkt dat er omgang heeft bestaan – ten andere niet ontkend – tussen de eerste geïntimeerde en de appellant; het feit dat de draagwijdte door de eerste geïntimeerde gegeven aan de overgelegde bewijsstukken niet ernstig is weerlegd; dat exemplatief de appellant het verjaardagskaartje (volgens bewering geplaatst op haar verjaardagstaart en er gebruikelijk dienstig voor) *mede* ondertekende – hij erkende ten overstaan van de voorzitter van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Veurne zijn handtekening (oproeping van de appellant voor de Voorzitter, in het kader van de procedure, met toepassing van het art. 336 B.W.) –, dat de eerste geïntimeerde in het bezit is van een gravure in metaal, houdende de initialen van de appellant, dat zij in het bezit is van een pasfoto van de appellant, noopt ertoe aan te nemen dat de omgang tussen de betrokkenen niet casueel was, maar getuigt van een band tussen de partijen.

Deze aanwijzingen, gevoegd bij het vermoeden geput uit de weigering zich aan de bloedproef te onderwerpen, doet het Hof besluiten dat de appellant de vader is van Sabine W.

(...)

ARRONDISSEMENTSRECHTBANK TE ANTWERPEN

10 JUNI 1997

Voorzitter: de h. Hellenbosch

Rechters: de hh. Van Wijmeersch en Kiebooms

Openbaar ministerie: de h. Zajtmann

Advocaten: mrs. De Pourcq en De Cort loco De Wachter

Bevoegdheid en aanleg – Volstreckte bevoegdheid – Vrederechter – Tegeneis

De vrederechter, bij wie een tot zijn volstreckte bevoegdheid behorende oorspronkelijke vordering aanhangig is, neemt ook kennis van de tegeneis die, hoewel zij niet onder zijn volstreckte bevoegdheid valt, is ontstaan uit het feit dat ten grondslag ligt van de oorspronkelijke vordering.

H. t/ F.

Gezien de stukken van het geding, o.m. die gevoegd bij het dossier van de rechtspleging van het Vredegerecht van het Eerste Kanton te Antwerpen, aldaar gekend onder nummer 34.113 van de algemene rol en overgezonden aan de arrondissementsrechtbank te Antwerpen ingevolge vonnis van 27 maart 1997;

De vordering die het geding voor de vrederechter heeft ingeleid, beoogt dringende en voorlopige maatregelen met toepassing van artt. 221-223 B.W.;

Louter als verweer doet verweerder o.m. gelden dat het huwelijk van partijen niet geldig zou gesloten zijn; hij heeft tot op heden formeel geen enkele vordering gesteld met betrekking tot de staat van partijen;

Met de vrederechter kan besloten worden dat de rechter van de hoofdzaak ook de rechter van het incident is.

De vrederechter, bij wie een tot zijn volstreckte bevoegdheid behorende oorspronkelijke vordering aanhangig is, neemt ook kennis van de tegenvordering die, hoewel zij niet onder zijn volstreckte bevoegdheid valt, is ontstaan uit het feit dat ten grondslag ligt van de oorspronkelijke vordering (Cass., 26 juni 1994, *Rev. not. B.*, 1994, 397), *in casu* het huwelijk van partijen (al of niet geldig gesloten);

In casu is zelfs niet eens formeel een tegenvordering gesteld met betrekking tot de geldigheid van het huwelijk; er is dus evenmin samenhang;

Om die redenen

De Arrondissementsrechtbank,

Verwijst de zaak terug naar het Vredegerecht van het Eerste Kanton te Antwerpen.

NOOT – Zie elders in dit nummer de bijdrage van J. Verhellen, «De vrederechter en tussengeschillen inzake de staat van personen», evenals hierna de noot van dezelfde auteur «Dubbele nationaliteit en het onderzoek naar de effectieve nationaliteit», onder Vred. Antwerpen, 27 maart en 9 oktober 1997.

VERDEGERECHT TE ANTWERPEN

1e KANTON – 27 MAART 1997

Rechter: de h. Van Den Brande

Advocaten: mrs. De Pourcq en De Wachter

1. Nationaliteit – Belgische en vreemde nationaliteit – Staat van de persoon – Belgische nationaliteit – 2. Bevoegdheid en aanleg – Volstreckte bevoegdheid – Vrederechter – Tussengeschil – Betwisting omtrent de staat van personen – Verwijzing naar de arrondissementsrechtbank

1. Als iemand zowel de Belgische als een vreemde nationaliteit heeft, wordt hij voor zaken die zijn status aanbelangen in België als Belg beschouwd.

2. De rechter die uitspraak doet over de hoofdvordering, is ook de rechter van het incident, zodat de vrederechter in principe bevoegd is om, in het kader van een bij hem ingestelde vordering op grond van de artikelen 221 en 223 B.W., een incidentele betwisting omtrent de staat van de persoon te beslechten.

Aangezien de hoofdeis in casu in de eerste plaats en in hoofdzaak een betwisting betreffende de geldigheid van een in Marokko gesloten huwelijk tot voorwerp heeft, verklaart de vrederechter zich onbevoegd en verwijst de zaak naar de arrondissementsrechtbank.

H. t/F.

De vordering, zoals geformuleerd in het inleidend verzoekschrift, neergelegd ter griffie op 23 januari 1997, wordt gesteund op de artt. 221-223 B.W.; zij strekt ertoe:

- met toepassing van art. 221 B.W., eieres te horen machtigen om 15.000 frank per maand te ontvangen van de inkomsten van haar echtgenoot (verweerder), hetzij loon, hetzij werkloosheids-, ziekte- of arbeidsongevallenuitkeringen, hetzij alle andere aan hem verschuldigde gelden;
- met toepassing van art. 223 B.W.:
 1. eiseres te horen machtigen afzonderlijk te verblijven te 2018 Antwerpen, (...) met verbod voor haar man haar daar lastig te vallen of er binnen te komen, op straffe van uitdrijving;
 2. subsidiair, voor zover de gevraagde inkomstenmachtiging niet wordt toegestaan, aan eiseres een maandelijks onderhoudsgeld te horen toekennen van 15.000 frank per maand, te betalen vóór het begin van iedere maand, bedragen om de zes maanden aan te passen aan de index der consumptieprijsen, en eiseres te horen machtigen de gelden rechtstreeks in ontvangst te nemen bij gebreke aan betaling binnen acht dagen;
 3. de aanstelling van een notaris of gerechtsdeurwaarder te horen bevelen om een inventaris op te stellen van de gemeenschappelijke goederen;
 4. eiseres het genot en gebruik te horen toekennen van volgende roerende goederen:
 - wandmeubel Lina (zalm);
 - eetplaats Lina (zalm: dressoir, vitrine, vier stoelen, lange tafel + spiegel);
 5. partijen het verbod te horen opleggen tot het verkopen, vervreemden of wegmaken van de gemeenschappelijke goederen;
 6. verweerder te horen veroordelen tot betaling aan eiseres van de tegenwaarde in Belgische munt van een bedrag van 14.000 Marokkaanse dirham, omzetting volgens de koers van de dag op de vervaldag;

Voorafgaande bemerking – Internationaal Privaatrecht:

Beide partijen bevestigen in hun respectieve conclusies dat beide partijen de Belgische nationaliteit hebben; zulks wordt

dus niet betwist, er is geen reden om eraan te twifelen en voor wat betreft verweerder wordt zulks ten overvloede bewezen enerzijds door het bewijs van inschrijving in het bevolkingsregister van 23 januari 1997, dat aan het inleidend verzoekschrift is gehecht, en door het meer uitgebreid uittreksel uit het bevolkingsregister, afgeleverd op 24 januari 1997, dat verweerder tussen zijn overtuigingsstukken overlegt;

In pleidooien wordt evenwel door beide partijen gepreciseerd dat zij beiden een dubbele nationaliteit hebben, d.w.z. elk van beide partijen heeft zowel de Belgische als de Marokkaanse nationaliteit;

Voor zoveel als nodig wordt bevestigd dat zulks terzake zonder belang is en niet terzake dienend;

Voor het rechtsverkeer in België is de Belgische nationaliteit doorslaggevend: heeft iemand de Belgische nationaliteit en tegelijkertijd een vreemde nationaliteit, dan zal hij voor zaken die zijn status aanbelangen in België als Belg worden beschouwd (cf. Johan Erauw, *Beginselen van Internationaal Privaatrecht*, Story-Scientia, 1985, p. 35, cf. tevens Ingrid D'Haeyer, *Overzicht van het Belgisch Internationaal Privaatrecht*, Mys & Breesch, Gent, 1992, p. 25, nr. 63; Hof Brussel, 30 juni 1981, *J.T.*, 1981, 723, met noot Nadine Watté).

Daaruit volgt dat, alleszins voor wat betreft de grond van het geschil, de ter beoordeling staande zaak uitsluitend mag en moet beoordeeld worden volgens het Belgische recht;

Bespreking en beoordeling – Bevoegdheid:

Beide partijen zijn in België geboren en opgegroeid; voor zover nodig kan trouwens bevestigd worden dat beide partijen vlot de Nederlandse taal spreken;

Eiseres stelt in conclusies dat partijen elkaar reeds sinds lang kennen, overigens zonder nadere precisering; verweerder stelt in conclusies dat partijen elkaar hebben leren kennen in 1994;

In de zomer van 1995 gaan partijen samen op vakantie naar Marokko; uit de mondelinge uiteenzetting wordt begrepen dat partijen tijdens deze vakantie vergezeld zijn van zekere familieleden, in elk geval zijn ze vergezeld van de moeder van eiseres;

Tijdens dit vakantieverblijf in Marokko treden partijen aldaar te Tetouan op 8 augustus 1995 in het huwelijk; het in de Mahgrebijanse cultuur blijkbaar zeer gebruikelijke groot huwelijksfeest heeft evenwel nooit plaats gehad;

Wanneer partijen na de vakantie naar België terugkeren, gaan ze merkwaardigerwijze nooit samenwonen; integendeel eiseres blijft bij haar moeder inwonen, en verweerder blijft inwonen bij en deel uitmaken van het gezin van zijn ouders;

Verweerder verklaart in conclusies ook nog dat het huwelijk nooit voltrokken is, en die bewering wordt door eiseres niet tegengesproken;

In september 1996 laat eiseres het huwelijk overschrijven in de registers van de burgerlijke stand te Antwerpen;

Het lijkt daarbij inderdaad kenschetsend dat dit gebeurt nadat zich in de loop van augustus 1996 een relatief ernstig incident heeft voorgedaan; eiseres heeft verweerder op straat, ontmoet in gezelschap van een andere jonge vrouw; zij heeft hem geïnterpeleerd, er is ruzie ontstaan, met blijkbaar verbale agressie, en waarbij het zelfs blijkbaar tot een handgemeen komt; er is zelfs politietussenkomst geweest, er is pro-

ces-verbaal opgemaakt, en eiseres brengt in dit verband tussen haar overtuigingsstukken het geseponeerde strafdossier voor;

Het is blijkbaar ook vanuit een en ander dat uiteindelijk op 23 januari 1997 het inleidend verzoekschrift tot huidige vordering wordt neergelegd;

Verweerder betwist thans de geldigheid van het op 8 augustus 1995 gesloten huwelijk, waarbij hij aanvoert dat het huwelijk is aangetast door gebreken, zowel op het vlak van de vormvoorwaarden als van de grondvoorwaarden; wat de schending van de grondvoorwaarden betreft, stelt hij dat er zijnerzijds geen toestemming was om te huwen, dat hij daartoe geenszins de bedoeling had, en dat hij de formaliteiten in Marokko slechts als een verloving beschouwde;

Op het vlak van de bevoegdheid voert verweerder aan dat de vrederechter bij wie een vordering op grond van art. 223 B.W. wordt gebracht, bevoegd is om te oordelen over een betwisting betreffende de geldigheid van het door echtgenoten gesloten huwelijk, zulks onder verwijzing naar rechtspraak van de Arrondissementsrechtbank te Brussel (Arrondissementsrechtbank Brussel, 5 mei 1986, *Rev. Trim. Dr.Fam.*, 1987, 331);

De bevoegdheidsproblematiek terzake is duidelijk niet zo eenvoudig; met name uit het door verweerder aangehaalde vonnis van de arrondissementsrechtbank te Brussel volgt dat de rechtspraak van deze rechtsmacht voorheen in andere zin gevestigd was (cf. onder meer Arrondissementsrechtbank Brussel, 14 mei 1979, *Rev. Trim. Dr.Fam.*, 1982, 25; Arrondissementsrechtbank Brussel, 2 maart 1981, *J.T.*, 1981, 328);

Ook in de rechtsleer heeft de bedoelde problematiek blijkbaar heel wat inkt doen vloeien;

Uiteindelijk blijkt er evenwel inderdaad in rechtspraak en rechtsleer een consensus tot-standgekomen te zijn omtrent een meerderheidsopvatting, die bepaald inhoudt dat de rechter van de hoofdzaak ook de rechter van het incident is, zodat bijvoorbeeld in voorkomend geval de vrederechter bevoegd zou zijn, in het kader van een andere hoofdvordering, de incidentele betwisting omtrent de staat van personen te beslechten; er moet toch vastgesteld worden dat bepaalde gezaghebbende auteurs verklaren dat ze zich (slechts) bij deze meerderheidsopvatting aansluiten «in afwachting van tussenkomst van de wetgever om te verhelpen aan de vastgestelde lacune...» (cf. Fettweis, Kohl en de Leval, *Droit Judiciaire Privé*, Presses Universitaires de Liège, 1980, p. 47, nr. 56bis);

Wij bevestigen dat Wij Ons in beginsel evenwel aansluiten bij deze opvatting die dus inhoudt dat de rechter van de hoofdzaak of de hoofdvordering ook de rechter van het incident is;

Het wil Ons evenwel voorkomen dat dan gebeurlijk de vraag kan rijzen wat eigenlijk die hoofdzaak of die hoofdvordering is; ten overstaan van de ter beoordeling staande betwisting zijn Wij van oordeel dat de zaak bepaalde bijzondere en specifieke elementen behelst, die bepaald voor gevolg hebben dat de overwegingen van een vonnis van de Arrondissementsrechtbank te Luik er volkomen op van toepassing lijken (Arrondissementsrechtbank Luik, 4 januari 1979, *T.Vred.*, 1979, 193); Wij bevestigen dat Wij de motieven van dit vonnis van de Arrondissementsrechtbank te Luik van 4 januari 1979 onderschrijven en dat Wij een zeker voorbehoud hebben bij de bemerkingen van de hand van de heer C. Panier, die erbij gepubliceerd werden; in het bijzonder be-

nadrukken Wij dat de bedoelde specifieke problematiek zich in de thans ter beoordeling staande zaak nog veel nadrukkelijker en sterker aandient dan in de casus beslecht door de Arrondissementsrechtbank te Luik;

Er moet inderdaad aan herinnerd worden dat het huwelijk gesloten werd op 8 augustus 1995, maar dat partijen vervolgens geen dag hebben samengewoond en dat het huwelijk niet voltrokken werd;

Het lijkt dan ook meer dan aannemelijk dat er na de terugkeer van partijen uit Marokko op emotioneel en maatschappelijk vlak enige druk zal uitgeoefend zijn, en dat er een getouwtrek is geweest, waarbij aan de zijde van eiseres en haar familie gepoogd werd verweerder ervan te overtuigen dat hij gebonden was door een geldig huwelijk, en dat dan ook de verbintenissen voortvloeiende uit het primair huwelijksrecht op hem rusten, terwijl verweerder blijkbaar nooit bereid is geweest om die verbintenissen na te komen, en zelfs niet om te erkennen dat dergelijke verbintenissen op hem rusten; na het incident van augustus 1996, waarbij eiseres verweerder ontmoette in het gezelschap van een andere vrouw, is haar duidelijk geworden dat verweerder niet vrijwillig bereid gevonden zou worden om te erkennen dat partijen door een geldig huwelijk gebonden waren;

Het is dan ook duidelijk dat er al zeer lang, van in den beginne, minstens sedert september 1995, en wellicht reeds vanaf de eerste dag, d.w.z. vanaf 8 augustus 1995, tussen partijen onenigheid en betwisting bestaat met een duidelijk juridisch karakter, d.w.z. met betrekking tot de vraag of partijen nu ja dan neen door een geldig huwelijk gebonden zijn;

Het is dan ook duidelijk dat met de huidige rechtspleging, eiseres, langs de omweg van een rechtspleging op grond van de artt. 221 en 223 B.W., in werkelijkheid hoopt en beoogt een vonnis te verkrijgen waardoor, eventueel impliciet, maar in elk geval duidelijk en onmiskenbaar bevestigd wordt dat partijen geldig gehuwd zijn, terwijl verweerder, met gebruikmaking van dezelfde omweg, integendeel hoopt en beoogt een vonnis te verkrijgen dat bevestigt dat partijen niet geldig gehuwd zijn;

De huidige zaak kan dan ook onmogelijk ontleend worden als een betwisting die uitsluitend gesteund zou zijn op de artt. 221 en 223 B.W., en die slechts bijkomstig een kwestie van staat van personen zou opwerpen;

Uit de uiteenzetting der middelen in de akte van rechtsingang en in de conclusies van beide partijen volgt dat de voorliggende zaak in de eerste plaats en in hoofdzaak tot voorwerp heeft te doen beslissen of partijen ja dan neen geldig gehuwd zijn;

Voor zover zou kunnen aangenomen worden dat hier werkelijk tevens aanspraken gesteund op de bepalingen van de artt. 221 en 223 B.W. worden geformuleerd, is duidelijk dat het lot van deze aanspraken rechtstreeks en noodzakelijkerwijze afhangt van het vonnis te wijzen over deze kwestie van staat;

Aldus moet de huidige vordering ontleed worden als een betwisting die in de eerste plaats en in hoofdzaak betrekking heeft op de staat van partijen, en waaraan, bijkomstig, bij samenhang een vordering wordt gevoegd, betreffende de eventuele gevolgen van die staat;

Ingevolge de samenhang, de overeenkomstig art. 569, 1; Ger.W., komt het Ons voor dat beide delen van de vordering tot de bevoegdheid van de rechtbank van eerste aanleg behoren; Wij menen derhalve Onze bevoegdheid in twijfel

te moeten trekken; derhalve dienen Wij, met toepassing van art. 640 Ger.W., de verwijzing van de zaak naar de arrondissementsrechtbank te gelasten, opdat over het ambtshalve opgeworpen middel dat uit Onze onbevoegdheid voortkomt, zou worden beslist;

...

NOOT – Zie elders in dit nummer de bijdrage van J. Verhellen, «De vrederechter en tussengeschieden inzake de staat van personen», evenals hierna de noot van dezelfde auteur, «Dubbele nationaliteit en het onderzoek naar de effectieve nationaliteit», onder Vred. Antwerpen, 9 oktober 1997.

VREDEGERECHT TE ANTWERPEN

1e KANTON – 9 OKTOBER 1997

Rechter: de h. Van Den Brande

Advocaten: mrs. De Pourcq en De Wachter

1. Huwelijk – Geldigheid – Toestemming – Dwaling – Verschoonbaarheidsvereiste – Dwaling nopens de aard van de rechtshandeling – 2. Nationaliteit – Belgische en vreemde nationaliteit – Belgische nationaliteit doorslaggevend

1. Als tussen twee personen, die beiden zowel de Belgische als de Marokkaanse nationaliteit bezitten, in Marokko een huwelijk is gesloten volgens de ter plaatse geldende vormen en voor de daartoe bevoegde ambtenaren, is de door de echtgenoot aangevoerde dwaling omtrent de ware aard van de rechtshandeling waaraan hij deelnam en waarin hij toestemde, als onverschoonbaar te beschouwen.

2. Als een persoon zowel de Belgische als een vreemde nationaliteit heeft, is voor het rechtsverkeer in België de Belgische nationaliteit doorslaggevend.

H. t/ F.

Gezien ons vonnis van 27 maart 1997, waarbij de zaak naar de Arrondissementsrechtbank werd verwezen;

Gezien het vonnis gewezen door de arrondissementsrechtbank op 10 juni 1997, waarbij de zaak terug naar Onze rechtsmacht werd verwezen;

...

De hoofdeis, zoals geformuleerd in het inleidend verzoekschrift, neergelegd ter griffie op 23 januari 1997, wordt gebaseerd op de artt. 221 en 223 B.W., (zie uitgebreid Vred. Antwerpen, 27 maart 1997 hiervoor gepubliceerd).

Thans formuleert oorspronkelijke verweerder op hoofdeis in conclusies een tegenvordering, die ertoe strekt het huwelijk van partijen, gesloten op 8 augustus 1995 te Tetouan (Marokko), nietig te horen verklaren;

Met Ons vonnis van 27 maart 1997 hebben Wij de zaak verwezen naar de Arrondissementsrechtbank te Antwerpen, opdat over het ambtshalve opgeworpen middel, dat uit Onze onbevoegdheid voortkwam, zou worden beslist;

De arrondissementsrechtbank heeft met vonnis van 10 juni 1997 de zaak terug naar het vrederecht van het eerste kanton verwezen;

Krachtens art. 660 Ger. W., zijn Wij door de beslissing van de arrondissementsrechtbank gebonden, met dien verstande dat Ons recht om over de rechtsgrond van de zaak te oordelen onverkort blijft;

Bespreking en beoordeling:

Elementen van de zaak:

Het komt inderdaad gepast voor de gegevens van de zaak in herinnering te brengen;

Beide partijen zijn in België geboren en opgegroeid; eiseres stelt in conclusies dat partijen elkaar reeds sinds lang kennen; overigens zonder nadere precisering; verweerder stelt in conclusies dat partijen elkaar hebben leren kennen in 1994;

In de zomer van 1995 zijn partijen samen op vakantie gegaan naar Marokko; uit de mondelinge uiteenzettingen, werd begrepen dat partijen tijdens deze vakantie vergezeld waren van zekere familieleden, in elk geval waren ze vergezeld van de moeder van eiseres;

Tijdens dit vakantieverblijf in Marokko zijn partijen aldaar te Tetouan op 8 augustus 1995 in het huwelijk getreden; het in de Magrebiynse cultuur blijkbaar zeer gebruikelijke groot huwelijksfeest heeft evenwel nooit plaatsgehad;

Wanneer partijen na de vakantie naar België terugkeren, gaan ze merkwaardigerwijze nooit samenwonen; in tegendeel eiseres blijft bij haar moeder inwonen, en verweerder blijft inwonen bij en deel uitmaken van het gezin van zijn ouders;

Verweerder verklaart in conclusies ook nog dat het huwelijk nooit voltrokken is, en die bewering wordt door eiseres niet betwist;

In september 1996 laat eiseres het huwelijk overschrijven in de registers van de burgerlijke stand te Antwerpen;

Het lijkt daarbij inderdaad kenschetsend dat zulks gebeurt nadat zich in de loop van augustus 1996 een relatief ernstig incident heeft voorgedaan;

Eiseres heeft verweerder op straat, (...) te Antwerpen, ontmoet in gezelschap van een andere jonge vrouw; zij heeft hem geïnterpelleerd, er is ruzie ontstaan, met blijkbaar verbale agressie, en waarbij het zelfs blijkbaar tot een handgemeen is gekomen; er is zelfs politietussenkoms geweest, er is proces-verbaal opgemaakt, en eiseres brengt in dit verband tussen haar overtuigingsstukken het geseponeerde strafdossier voor;

Het is blijkbaar ook vanuit één en ander dat uiteindelijk op 23 januari 1997 het inleidend verzoekschrift tot huidige vordering wordt neergelegd;

Wat de tegenvordering betreft:

Nu de tegenvordering ertoe strekt het huwelijk van partijen nietig te horen verklaren, past het eerst deze tegenvordering te onderzoeken;

Eiser op tegenvordering voert allereerst aan dat het huwelijk nietig zou zijn, omdat een aantal vormvoorwaarden geschonden zouden zijn; nu art. 42 van Moudawwana bepaalt dat toekomstige echtgenoten een getuigschrift dienen neer te leggen dat afgeleverd is door de administratieve overheden en waarop hun naam, leeftijd en adres is vermeld, laat eiser op tegenvordering gelden dat in de huwelijksakte met betrekking tot elk van beide partijen adressen in Marokko

zijn opgegeven, terwijl, volgens eiser op tegenvordering, beide partijen hun wettelijke verblijfplaats in België hebben;

Op het punt van de vormvoorwaarden geldt het beginsel *locus regit actum*;

Indien beide partijen naar Belgisch recht ongetwijfeld hun wettelijke woonplaats in België hadden, dan vormt zulks er geen beletsel voor dat zij naar Marokkaans recht wel degelijk een andere woonplaats in Marokko zouden hebben;

Het argument faalt derhalve;

Eiser op tegenvordering beweert verder dat, in strijd met art. 42 van de Moudawwana, de huwelijksakte de naam van de wali niet zou vermelden en dat evenmin zou vermeld zijn dat de wali met kennis van zaken handelt;

Het argument faalt in feite;

Uit de huwelijksakte die wordt voorgebracht, volgt duidelijk dat als wali is opgetreden de grootvader van verweerder op tegenvordering, namelijk de heer A. A.;

De huwelijksakte vermeldt bovendien: «zij (d.w.z. de comparanten) zijn op de hoogte van de draagwijdte van onderhavig document.»; die vermelding bevestigt dat (ook) de wali met kennis van zaken heeft gehandeld;

De door eiser op tegenvordering ontwikkelde argumentatie met betrekking tot de beweerde schending der vormvoorwaarden faalt derhalve;

Daarnaast laat eiser op tegenvordering gelden dat er schending is van de grondvoorwaarden omdat hij van zijn kant niet in het huwelijk zou hebben toegestemd;

Eiser op tegenvordering verduidelijkt één en ander nader in conclusies;

Eiser op tegenvordering voert met name niet aan dat hij, bv. ingevolge enige ziekte of aandoening, onbekwaam zou zijn om toe te stemmen;

Eiser op tegenvordering zet uiteen dat er tijdens de vakantie in Marokko op hem druk is uitgeoefend en dat hij uiteindelijk heeft toegegeven «onder voorwaarde dat partijen in België zouden huwen voor de ambtenaar van de burgerlijke stand en dat in België een feest zou gegeven worden voor familie en vrienden»;

Verweerder op tegenvordering antwoordt desbetreffend in conclusies dat zij niet goed begrijpt welk het verschil is en dat eiser op tegenvordering dan blijkbaar toch akkoord ging om te huwen;

Zij gaat er daarbij evenwel aan voorbij dat eiser op tegenvordering in conclusies dan preciseert dat hij de formaliteiten in Marokko slechts als een aanloop tot het huwelijk, m.a.w. als een verlovings beschouwde;

Het wordt dan duidelijk dat eiser op tegenvordering wil laten gelden dat zijn toestemming zou zijn aangetast door een wilsgebrek, en meer bepaald door dwaling;

Er moet dan evenwel allereerst worden vastgesteld dat de bewering dat eiser op tegenvordering de formaliteiten in Marokko slechts zou beschouwd hebben als een aanloop tot het huwelijk, m.a.w. als een verlovings, volkomen gratis naar voren wordt gebracht, en dat van die bewering geen enkel bewijs wordt bijgebracht;

Vooral dient te worden benadrukt dat de dwaling geen wilsgebrek is, wanneer zij onverschoonbaar is, en dat de bodemrechter soeverein apprecieert of de aangevoerde dwaling onverschoonbaar is (cfr. Cass., 6 januari 1944, *Pas.*, 1944, I, 133);

Wij zijn dan inderdaad van oordeel dat de door eiser op tegenvordering aangevoerde dwaling inderdaad onverschoonbaar is;

Het is immers zo, zoals uit de huwelijksakte blijkt, dat het huwelijk gesloten is volgens de ter plaatse geldende vormen, en voor de daartoe bevoegde ambtenaren, namelijk voor twee notarissen verbonden aan de Rechtbank van Eerste Aanleg te Tetouan;

Alleen al om die reden is het allesbehalve vanzelfsprekend dat eiser op tegenvordering zich zou hebben kunnen vergissen omtrent de ware aard van de rechtshandeling waaraan hij deelnam en waarin hij toestemde;

Hoe dan ook, in elke veronderstelling, d.w.z. dus ook in de veronderstelling dat eiser op tegenvordering zou kunnen gemeend hebben dat het «slechts» ging om de aanloop tot een huwelijk, ging het om een belangrijke beslissing, waarin men niet lichtzinnig behoort toe te stemmen;

Oudere rechtsgeleerde auteurs hebben reeds gesteld dat de wet slechts ter hulp komt aan de dwaling, en niet aan de dwaasheid of de lichtzinnigheid;

Wij zijn dan ook van oordeel dat, voor zover er terzake sprake zou kunnen zijn van dwaling, het gaat om een onverschoonbare dwaling, die derhalve niet geldt als wilsgebrek;

De door eiser op tegenvordering gegeven toestemming is geldig, en ook het huwelijk is geldig;

Wat de hoofdeis betreft:

Met betrekking tot de hoofdeis komt het Ons voor dat speciaal aandacht dient gegeven te worden aan een deel van de vordering waardoor eiseres aanspraak maakt op de tegenwaarde in Belgische munt van een bedrag van 14.000 Marokkaanse Dirham;

Uit de conclusies van eiseres volgt dat dit bedrag gevorderd wordt als saldo van de bruidschat, die bij het huwelijk overeenkomstig het Marokkaanse recht bedongen werd;

Dit deel van de vordering kan, in een context van dringende en voorlopige maatregelen, niet ingewilligd worden;

Wanneer dergelijke vordering door een vonnis zou ingewilligd worden, en dit vonnis vervolgens kracht van gewijsde zou verkrijgen, dan is het immers duidelijk dat die veroordeling een definitief en onherroepelijk karakter zou krijgen; met name is het ondenkbaar dat ten overstaan van dergelijke veroordeling, vervolgens met toepassing van art. 1253^{quater}, e, Ger.W., de wijziging of de intrekking van het vonnis zou gevorderd worden;

Alleen om die reden kan dit deel van de vordering in elk geval niet ingewilligd worden;

Ten overvloede kan er in dit verband aan herinnerd worden, zoals reeds werd uiteengezet in het vonnis van 27 maart 1997, dat beide partijen de Belgische nationaliteit hebben, en dat voor het rechtsverkeer in België die Belgische nationaliteit dan ook doorslaggevend is, en dat het voor de Belgische rechter dan ook irrelevant is indien de partijen naast hun Belgische nationaliteit eventueel nog een vreemde nationaliteit hebben; het geschil mag uitsluitend beoordeeld worden naar het Belgische recht;

Welnu, het Belgische recht kent geen rechtsfiguur die beantwoordt aan de bruidschat naar Marokkaans recht; derhalve schijnen de aanspraken van eiseres, ook in een ruimere context dan die van de dringende en voorlopige maatregelen, niet te kunnen ingewilligd worden;

Overigens geldt voor de hoofdeis in het algemeen dat niet duidelijk wordt en niet bewezen wordt dat er terzake enige urgentie zou bestaan;

Partijen zijn inderdaad getrouwd op 8 augustus 1995; vervolgens is er vrijwel onmiddellijk onenigheid en conflict ontstaan op een principieel vlak; het huwelijk is niet voltrokken en partijen hebben geen dag samengewoond; na ongeveer één jaar doet zich, op straat, een éénmalig incident voor; ook na dit incident wacht eiseres vervolgens nog verschillende maanden om uiteindelijk op 23 januari 1997 het inleidend verzoekschrift neer te leggen; het is hoegenaamd niet evident welke urgentie er begin 1997 zou geweest zijn bij het doen bevelen van de gevraagde maatregelen;

Ter verduidelijking en bij wijze van voorbeeld kan er nog op gewezen worden dat de maatschappelijke en professionele situatie van beide partijen gelijkaardig is, zodat er niet meer aanleiding schijnt te zijn om verweerder te veroordelen om aan eiseres een onderhoudsgeld te betalen, dan om omgekeerd eiseres te veroordelen om aan verweerder een onderhoudsgeld te betalen;

Ook de hoofdeis wordt derhalve ongegrond bevonden;
(...)

NOOT – Dubbele nationaliteit en het onderzoek naar de effectieve nationaliteit

I. Situering

1. In de vonnissen van het Vrederecht van het Eerste Kanton te Antwerpen van 27 maart en 9 oktober 1997 rijst een interessante voorafgaande nationaliteitsvraag.

De vrederechter achtte het gegeven dat beide partijen én de Marokkaanse én de Belgische nationaliteit hebben «zonder belang en niet terzake dienend». Voor het rechtsverkeer in België beschouwde hij de Belgische nationaliteit als doorslaggevend. «Heeft iemand de Belgische nationaliteit en tegelijkertijd een vreemde nationaliteit, dan zal hij voor zaken die zijn status aanbelangen in België als Belg worden beschouwd.»

In deze bijdrage wordt, na een korte situering van de problematiek van meervoudige nationaliteit, het vanzelfsprekend verlenen van voorrang aan de (Belgische) nationaliteit van het forum in vraag gesteld. Een onderzoek naar de (meest) effectieve nationaliteit wordt voorgesteld.

II. Nationaliteitsconflicten en het verdrag van 12 april 1930

2. In verschillende rechtsordes volgt het personeel staamt de nationaliteit van de persoon. Ook in het Belgische internationaal privaatrecht wordt voor vragen inzake staat en bekwaamheid verwezen naar de nationale wet van de betrokkene(n). Art. 3, derde lid, B.W. bepaalt dat de wetten betreffende de staat en de bekwaamheid van personen toepasselijk zijn op Belgen, ook wanneer zij in het buitenland verblijven. Deze regel werd gemultilateraliseerd: de staat en de bekwaamheid van personen (Belgen en vreemdelingen) worden bepaald door hun nationale wet. Wanneer een persoon meer dan één nationaliteit heeft, rijst dan ook de vraag welke van deze nationaliteiten als aanknopingspunt moet worden genomen.

3. Algemeen gesteld onderscheidt men twee mogelijke nationaliteitsconflicten: het conflict tussen twee of meer

vreemde nationaliteiten enerzijds en het conflict tussen de nationaliteit van het forum en een of meer vreemde nationaliteit(en) anderzijds. Het verdrag van 12 april 1930 noemt zekere vragen betreffende de wetsconflicten inzake nationaliteit (wet 20 januari 1939, *B.S.*, 13 augustus 1939, hierna: het nationaliteitsverdrag) vermeldt twee oplossingen.

4. Bij een conflict tussen twee of meer *vreemde* nationaliteiten wordt hetzij de nationaliteit van het land van de gewone en voornaamste verblijfplaats, hetzij de nationaliteit van het land van de feitelijk nauwste binding in aanmerking genomen (art. 5 van het nationaliteitsverdrag).

5. *In casu* wordt de vrederechter geconfronteerd met twee Marokkanen die ook de Belgische nationaliteit hebben. Dergelijk conflict tussen de (Belgische) nationaliteit van het forum en de vreemde (Marokkaanse) nationaliteit wordt doorgaans geregeld door voorrang te verlenen aan de nationaliteit van het forum. Art. 3 van het nationaliteitsverdrag bepaalt dat een persoon, die twee of meer nationaliteiten heeft, door ieder van de staten waarvan hij de nationaliteit heeft, als zijn onderdaan kan worden beschouwd. De tekst van het verdrag is duidelijk: de nationaliteit van het forum laten doorwegen is een mogelijkheid en geen verplichting voor de betrokken staat, «mais la règle correspond trop à son intérêt politique pour ne pas être généralement respectée» (Rigaux, F., *Droit International Privé*, Tome I, Brussel, Larcier, 1987, nr. 122). Wanneer (de overheden van) een staat volkenrechtelijk bevoegd is (zijn) om aan de eigen nationaliteit voorrang te verlenen, zal (zullen) deze niet snel geneigd zijn dit niet te doen (zie evenwel Rb. Luik, 28 juni 1991, *Rev. dr. étr.*, 1991, 220, noot Foblets, M.-C.: er werd beslist dat, overeenkomstig art. 3 van het nationaliteitsverdrag, aan de overheden van het forum de mogelijkheid wordt geboden en geen verplichting wordt opgelegd om ten aanzien van bipatriden geen rekening te houden met hun vreemde nationaliteit. Deze beslissing werd in hoger beroep hervormd: Luik, 16 november 1993, *T.B.B.R.*, 1994, 503, noot Barnich, L.). Het verlenen van voorrang aan de nationaliteit van het forum, lijkt verworden tot de evidente uitweg. Heyvaert vindt hiervoor een rechtvaardiging in het publiekrechtelijk karakter van de nationaliteitswetgeving, die de openbare orde raakt. «De Belgische overheid die met de vraag naar iemands nationaliteit wordt geconfronteerd, moet zich als eerste vraag stellen of de betrokkene Belg is dan wel vreemdeling. Wordt vastgesteld dat hij Belg is, dan is, voor de Belgische overheid, het nationaliteitsprobleem opgelost.» (Heyvaert, A., *Belgisch internationaal privaatrecht. Een inleiding*, Gent, Mys & Breesch, 1995, nr. 21, p. 8).

Praktijkjuristen bekommeren zich weinig om een theoretische fundering van deze voorrang. Meestal volstaat een eenvoudige verwijzing naar (de mogelijkheid voorzien in) art. 3 van het nationaliteitsverdrag (zie o.a. Luik, 8 september 1992, *J.T.*, 1993, 577 en *J.L.M.B.*, 1994, 879; Luik, 16 november 1993, *T.B.B.R.*, 1994, 503 en Rb. Aarlen, 21 februari 1992, *T.B.B.R.*, 1993, 406). In de voorliggende vonnissen wordt zelfs geen melding gemaakt van deze verdragsrechtelijke bepaling (zie ook Brussel, 30 juni 1981, *J.T.*, 1981, 723; Rb. Brussel, 30 juni 1972, *J.T.*, 1973, 143; Rb. Brussel, 28 januari 1987, *T.B.B.R.*, 1988, 340; Jeugdrb. Gent, 28 maart 1994, *T.G.R.*, 1994, 160 en Rb. Brussel, 28 mei 1996, *J.T.*, 1996, 779). Voor het rechtsverkeer in België achtte de Antwerpse vrederechter de Belgische nationaliteit doorslaggevend. «Heeft iemand de Belgische nationaliteit en tegelijkertijd

een vreemde nationaliteit, dan zal hij voor zaken die zijn status aanbelangen in België als Belg worden beschouwd. Daaruit volgt dat, (...), de ter beoordeling staande zaak uitsluitend mag en moet worden beoordeeld volgens het Belgische recht.» Zo weigerde de betrokken vrederechter (vonnis van 9 oktober 1997) de vordering van eiseres om haar het nog niet betaalde deel van de bruidsgift (de tegenwaarde in Belgische munt van een bedrag van 14.000 Marokkaanse *Dirham*) te doen uitbetalen, in te willigen. Hij beoordeelde het geschil immers uitsluitend naar Belgisch recht. «Het Belgische recht kent geen rechtsfiguur die beantwoordt aan de bruidschat naar Marokkaans recht; derhalve schijnen de aanspraken van eiseres, ook in een ruimere context dan die van de dringende en voorlopige maatregelen, niet ingewilligd te kunnen worden.»

III. Voorrang van de (Belgische) nationaliteit van het forum is geen evidentie

6. De rechter is uiteraard in de meeste gevallen pragmatisch: een geschikte oplossing is belangrijker dan een theoretische fundering. Toch dient de vraag te worden gesteld of deze oplossing van voorrang van de nationaliteit van het forum wel zó evident is.

7. In geval van meervoudige nationaliteit staan twee of meer staten, elk met hun eigen nationaliteit, tegenover elkaar. Formeel-juridisch kan aan geen van deze nationaliteiten voorrang worden toegekend. Wanneer men echter dit formeel recht op de werkelijkheid betreft, zal wél een nationaliteit kunnen worden gevonden die doorslaggevend (effectiever) is voor de betrokkene. Of dit noodzakelijkerwijze de nationaliteit van het forum is, kan worden betwist. Het is toch perfect denkbaar dat het leven van de betrokkene nauwer is verbonden met een andere nationaliteit dan die van het forum. Zo besliste de Hoge Raad der Nederlanden dat, bij de beslechting van een conflict tussen de (Nederlandse) nationaliteit van het forum en de vreemde (Noorse) nationaliteit, enkel de effectieve nationaliteit (*in casu* de Noorse) in aanmerking moest worden genomen. De effectieve nationaliteit werd omschreven als de nationaliteit van het land waarmee het leven van de betrokkene het meest verbonden is. (Hoge Raad, 9 december 1965, *Rechtspraak van de Week*, 1966, nr. 1). De nationaliteit van het forum laten doorwegen, zonder rekening te houden met de mogelijkheid dat de betrokkene misschien wel meer verbonden is met een andere, vreemde nationaliteit, is ongetwijfeld de meest eenvoudige, rechtszekere en praktisch haalbare uitweg. Deze uitweg sluit echter niet altijd aan bij de realiteit. De toekenning of de verkrijging van de Belgische nationaliteit wijzigt niet zomaar iemands normbeleving. Vreemdelingen blijven dragers van waarden en normen van hun oorspronkelijke rechtscultuur, juridisch vertaald in hun vreemde nationaliteit. Het invoeren van het openbare-orde-karakter van de (Belgische) nationaliteitswetgeving om te verantwoorden dat voor de Belgische overheidsinstanties het nationaliteitsprobleem is opgelost wanneer de betrokkene ook Belg is (zie nr. 5), miskent deze realiteit.

8. In voorliggend geval werd het huwelijk gesloten in Marokko, althans het ondertekenen van de huwelijksakte (de vrederechter maakte terecht melding van het gegeven dat het «in de Maghrebijnse cultuur zeer gebruikelijke groot huwelijksfeest» nooit plaats had). Dit gegeven zou erop kunnen

wijzen dat de (families van de) partijen zich nog altijd zeer sterk verbonden voelen met het land van herkomst (geconcretiseerd in de Marokkaanse nationaliteit). Het gegeven dat Marokkanen een naar vorm en inhoud Marokkaans huwelijk wensen aan te gaan dat met zekerheid in Marokko zal worden erkend, kan toch niet «irrelevant» worden genoemd (zie het vonnis van 9 oktober 1997).

IV. (Quasi-)automatische tegenover vrijwillige nationaliteitsverwerving

9. Eiseres en verweerder werden in België geboren. Beiden hebben de Belgische nationaliteit verworven. In de voorliggende vonnissen wordt geen melding gemaakt van de wijze waarop de betrokken partijen Belg werden. Die informatie is nochtans niet zonder belang. De vanzelfsprekendheid waarmee de Antwerpse vrederechter de Belgische nationaliteit doorslaggevend acht, kan immers des te sterker in vraag worden gesteld wanneer de Belgische nationaliteit werd toegekend louter op grond van geboorte in België (art. 11 en art. 11bis Wetboek van de Belgische Nationaliteit, hierna: W.B.N.).

10. Sedert de inwerkingtreding van de wet van 13 juni 1991 tot wijziging van het Wetboek van de Belgische Nationaliteit (B.S., 3 september 1991) worden migrantenkinderen van de derde generatie (ouders en kind in België geboren) automatisch Belg van zodra één ouder gedurende vijf jaar in de loop van de tien jaar voorafgaand aan de geboorte van het kind in België zijn hoofdverblijfplaats heeft gehad (art. 11 W.B.N.). Voor migrantenkinderen (tweede generatie) die in België zijn geboren en die jonger zijn dan 12 jaar, is overeenkomstig art. 11bis W.B.N. vereist dat de ouders een verklaring afleggen om het kind de Belgische nationaliteit toe te kennen. Het gaat dus niet om een verklaring van de betrokkenen zelf. Gedurende de tien jaar die aan de verklaring voorafgaan, moeten de ouders hun hoofdverblijf in België hebben gehad. Het kind moet hier verblijven sedert zijn geboorte.

Wanneer iemand de Belgische nationaliteit wordt toegekend, zonder de mogelijkheid hieromtrent zijn wil te kennen te geven, kan de vraag worden gesteld of de betrokkene wel enige verbondenheid ervaart met die opgedrongen nationaliteit en of die Belgische nationaliteit zomaar als aanknopingsfactor kan worden genomen voor rechtsvragen inzake staat en bekwaamheid (zie nr. 2).

Er zou kunnen worden opgeworpen dat de in de artikelen 11 en 11bis W.B.N. opgenomen verblijfsvoorwaarden een waarborg vormen voor een nauwe binding met België. Het hoofdverblijf in België gedurende vijf jaar in de loop van de tien jaar voorafgaand aan de geboorte van het kind (art. 11 W.B.N.) garandeert mijns inziens niet dat de betrokkenen zich verbonden voelen met de hen toegekende Belgische nationaliteit. Het betreft immers voorwaarden die moeten worden vervuld in de persoon van de «ouders» van degenen aan wie de Belgische nationaliteit wordt toegekend. Dit argument gaat niet in dezelfde mate op voor de in art. 11bis W.B.N. opgesomde verblijfsvoorwaarden: naast de door de «ouders» te vervullen verblijfsvoorwaarde (hoofdverblijf in België gedurende de tien jaar voorafgaand aan de verklaring) speelt ook een verblijfsvereiste voor de «betrokkenen» zelf (verblijf in België sedert de geboorte). Toch neemt ook dit verblijfsvereiste niet weg dat de Belgische nationaliteit wordt

opgedrongen en dat het niet de betrokkene zelf is die uitdrukking geeft aan zijn resp. haar wil om de Belgische nationaliteit te verwerven.

Een onderzoek naar «de effectieve nationaliteit» is nodig zeker nu steeds meer migranten (quasi) automatisch Belg worden.

11. De situatie is anders wanneer men de Belgische nationaliteit verkrijgt door een nationaliteitsverklaring (art. 12bis W.B.N.), door een nationaliteitskeuze (artt. 13-15 W.B.N.) of door naturalisatie (artt. 18-21 W.B.N.). Hier stelt de betrokkene immers een vrijwillige handeling met het oog op het verwerven van de Belgische nationaliteit (art. 1 W.B.N.). Toch wordt ook hier een effectiviteitsonderzoek voorgesteld. De vrijwillige keuze kan dan, in het kader van dit effectiviteitsonderzoek, de voorkeur van de betrokken persoon voor de Belgische nationaliteit uitdrukken (zie nr. 13).

V. De effectieve nationaliteit

12. Elk nationaliteitsconflict, óók dat waarbij de nationaliteit van het forum in het geding is, zou moeten worden behandeld als een conflict tussen twee (of meer) nationaliteiten die op zichzelf beschouwd even sterke gelding hebben. Ter oplossing van dit conflict dient een onderzoek te gebeuren naar de (meest) effectieve nationaliteit (zie bv. art. 3 van het Nederlands ontwerp van een algemene wet betreffende het internationaal privaatrecht: «Bezit een natuurlijke persoon de nationaliteit van meer dan één Staat, dan geldt, tenzij uit een verdrag of uit de wet iets anders voortvloeit, als zijn nationale recht het recht van de Staat waarvan hij de nationaliteit bezit, waarmee hij, alle omstandigheden in aanmerking genomen, de sterkste band heeft.»).

13. De vraag rijst uiteraard welke criteria in aanmerking moeten worden genomen ter bepaling van die effectieve nationaliteit.

De klemtoon kan worden gelegd op concrete en objectieve elementen, zoals de woonplaats, de gewone en voornaamste verblijfplaats, het tijdstip van de nationaliteitsverwerving (wanneer de meervoudige nationaliteit wordt veroorzaakt anders dan door geboorte, zou men bv. de nationaliteit die de betrokkene in laatste instantie verwerft in aanmerking kunnen nemen. Zie Kusters, J., «La nationalité à la Conférence de La Haye pour la codification du droit international», *Revue de Droit International Privé*, 1930, 425-427), de plaats van socio-economische inbedding, enz. Wanneer de effectieve nationaliteit niet aan de hand van deze objectieve elementen kan worden bepaald, zou ook de voorkeur van de betrokken persoon (mede)bepalend kunnen zijn. Hier kan de bestaande rechtspraak inzake conflicten tussen verschillende vreemde nationaliteiten relevant zijn. Bij wijze van voorbeeld kan een beslissing van het Hof van Beroep te Brussel worden vermeld waarin werd gesteld dat, om de nationaliteit van het land van de feitelijk nauwste binding te bepalen (art. 5 van het nationaliteitsverdrag), «les faits susceptibles d'indiquer une préférence de la part de l'intimée» moeten worden onderzocht (Brussel, 22 april 1988, *J.T.*, 1988, 664).

14. In de Franse rechtsleer bestempelt Lagarde de hantering van het effectiviteitscriterium ter oplossing van nationaliteitsconflicten als een dogma dat een ander dogma, nl. dat van de primauteit van de nationaliteit van het forum,

vervangt. «La solution consistant à substituer la primauté de la nationalité effective à celle de la nationalité du for se présente en effet, d'un point de vue méthodologique, comme une solution tout aussi générale que la précédente, valable quelle que soit la question principale à l'occasion de laquelle surgit le conflit de nationalités.» (Lagarde, P., «Vers une approche fonctionnelle du conflit positif de nationalités (à propos notamment de l'arrêt Dujaque de la Première chambre civile du 22 juillet 1987)», *Rev. crit. de droit intern. privé*, 1988, 35).

Lagarde stelt een functionele benadering van nationaliteitsconflicten voor (naar aanleiding van Cass. Fr., 22 juli 1987, *Rev. crit. de droit intern. privé*, 1988, 85. In casu werd de oplossing van het nationaliteitsconflict verantwoord door te verwijzen naar de geest van een tussen Frankrijk en Polen gesloten bilateraal verdrag). Het nationaliteitsconflict moet worden beschouwd als een incidentele vraag die rijst naar aanleiding van een hoofdvraag en die in elk concreet geval moet worden beantwoord «en harmonie avec les principes régissant la question principale (jouissance des droits, conflit de lois, conflit de juridictions) à l'occasion de laquelle elle apparaît». Een voorbeeld van deze functionele benadering: ten aanzien van een echtpaar van wie beide echtgenoten én de Belgische én de Marokkaanse nationaliteit hebben, zou, in de redenering van Lagarde de Belgische nationaliteit in aanmerking kunnen worden genomen om «de toepasselijke wet» inzake de bijdrageverplichtingen in de lasten van het huwelijk te bepalen, en de Marokkaanse nationaliteit voor «de erkenning» in België van het in Marokko aangegane huwelijk, indien de erkenning afhangt van de nationaliteit van de betrokkene(n). Want, zo vervolgt Lagarde, «cette situation de double nationalité n'est pas dans les deux hypothèses sous le même rapport» (Lagarde, P., *l.c.*, 1988, 39).

15. Een onderzoek naar de effectieve nationaliteit waarbij rekening wordt gehouden met verschillende objectieve aanknopingsfactoren en met de intenties van de betrokken partijen, sluit mijns inziens niet uit dat voor de voorafgaande nationaliteitsvraag een oplossing wordt gevonden die aansluit bij de hoofdvraag. In het kader van het hier voorgestelde effectiviteitsonderzoek wordt echter, in plaats van *geval per geval* te zoeken naar een (functionele) oplossing voor het nationaliteitsconflict, gezocht naar wat voor *de betrokken persoon* de meest effectieve nationaliteit is. De bepaling van de effectieve nationaliteit moet dan wel van die aard zijn dat deze ook echt de effectieve of de effectief beleefde nationaliteit belichaamt.

16. Wanneer de nationaliteit van het forum in het geding is, creëert deze functionele (casuïstische) benadering, waarbij nu eens de ene nationaliteit, dan weer de andere nationaliteit in aanmerking wordt genomen, twee categorieën van onderdanen: die met één nationaliteit (die van het forum) en die met twee of meer nationaliteiten. Het effectiviteitsonderzoek daarentegen wijst één nationaliteit als de meest effectieve aan. Zoals dit ook wordt verondersteld van de nationaliteit van personen met één enkele nationaliteit, kan ook voor bi- of multipatriden slechts één nationaliteit de meest effectieve zijn.

17. Opdat een verschillende appreciatie van de effectiviteit de harmonie in het internationale rechtsverkeer niet zou blokkeren, zou in de verschillende betrokken landen een gelijkaardig effectiviteitsonderzoek aan de hand van gelijkaar-

dige criteria moeten worden gevoerd. Een verdragsrechtelijke regeling lijkt hier de meest geschikte oplossing, maar is voorlopig illusoir. Met deze (nieuwe) verdragsrechtelijke regeling zou tegelijkertijd het nationaliteitsverdrag van 12 april 1930 moeten worden opgezegd.

VI. De nationaliteitsaanknoping taant zienderogen

18. Voor het internationaal privaatrecht is deze benadering van nationaliteitsconflicten uiteraard maar relevant in de mate dat men vasthoudt aan de idee dat het personeel statuut de nationaliteit van de betrokken persoon moet volgen. Naarmate er echter meer en meer wordt toegelaten om een nationaliteit te behouden bij de verwerving van een andere nationaliteit, dient te worden aangedrongen op het verlaten van de nationaliteitsaanknoping ter oplossing van wetsconflicten in het domein van het familierecht. Deze discussie valt echter buiten het bestek van deze bijdrage.

Jinske Verhellen
Assistente U. Gent

WETGEVING IN KORT BESTEK

Onder de zorg van de Faculteit van de Rechtsgeleerdheid van de V.U.B. (coördinatie: prof. dr. M. van Damme)

Dit overzicht betreft de wetgeving bekendgemaakt in het Belgisch Staatsblad van januari 1998 en kwam tot stand met medewerking van A.M. Baeke, P. Dufaux, M. Maus, R. Pascariello en L. Veny.

Werving van magistraten

In het *Belgisch Staatsblad* van 1 januari 1998 werd de wet van 9 juli 1997 tot wijziging van artikel 259bis Ger.W. en artikel 21 van de wet van 18 juli 1991 tot wijziging van de voorschriften van het Gerechtelijk Wetboek die betrekking hebben op de opleiding en de werving van magistraten, bekendgemaakt.

Art. 259bis Ger.W. wordt aangevuld met een § 6 waardoor de geslaagden voor het examen inzake beroepsbekwaamheid het voordeel van hun uitslag behouden gedurende zeven jaar te rekenen van de datum van het procesverbaal van het examen.

Art. 21, § 1, tweede lid, van de wet van 18 juli 1991 wordt aangevuld in die zin dat, indien er voor een benoeming als magistraat, benevens een plaatsvervangende rechter die in dienst was op de dag van inwerkingtreding van de wet van 18 juli 1991 en die derhalve wordt geacht geslaagd te zijn in het examen betreffende de beroepsbekwaamheid, ook een geslaagde voor het examen inzake beroepsbekwaamheid, een persoon die de vereiste gerechtelijke stage heeft beëindigd of een magistraat zich kandidaat stellen, de minister geen rekening mag houden met de kandidatuur van de plaatsvervangende rechter, indien voor minstens één van de andere kandidaten een unaniem gunstig advies is verleend.

De wet vermeldt geen specifieke datum van inwerkingtreding, maar voorziet wel in een overgangsregeling m.b.t. de aanvang van de termijn bedoeld in het nieuwe artikel 259bis, § 6, Ger.W.

R.P.

Verdragen rechterlijke bevoegdheid

In het *Belgisch Staatsblad* van 8 januari 1998 werden de goedkeuringswetten van het San Sebastian-verdrag en het Lugano-verdrag bekendgemaakt, (wetten van respectievelijk 10 januari 1997 en 27 november 1996). Door het San Sebastian-verdrag wordt de EEX-regering inzake rechterlijke bevoegdheid en tenuitvoerlegging van vonnissen uitgebreid tot Spanje en Portugal.

Het Verdrag van Lugano regelt tussen België en Zwitserland, Oostenrijk, Zweden, Noorwegen, Finland en IJsland de rechterlijke bevoegdheid en erkenning van vonnissen op een wijze die bijna analoog is met die van het EEX-verdrag. Het Verdrag van Lugano vertoont m.a.w. een grote gelijkheid met het Verdrag van Brussel van 27 september 1968 betreffende de rechterlijke bevoegdheid en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken. Hoewel het Verdrag van Lugano niet alleen de structuur, maar ook een zeer groot aantal bepalingen van het Verdrag van Brussel overneemt, blijft het toch een afzonderlijk instrument. De twee verdragen berusten op dezelfde grondbeginselen. Slechts een gering aantal bepalingen van het Verdrag van Lugano wijkt af van de overeenkomstige bepalingen van het Verdrag van Brussel.

Art. 3 van het Verdrag van Lugano wordt met de exorbitante bevoegdheidsregels die in de EVA-Staten gelden, aangevuld. In art. 5 is een bijzondere bepaling over arbeidsovereenkomsten ingevoegd. Voor arbeidsovereenkomsten geldt als plaats waar de aan de eis ten grondslag liggende verbintenis is uitgevoerd of moet worden uitgevoerd, de plaats waar de werknemer gewoonlijk zijn arbeid verricht. Wanneer dat niet gewoonlijk in eenzelfde land is, dan is de plaats die van de vestiging welke de werknemer in dienst heeft genomen.

Een nieuw punt 4 bij art. 6 handelt over de samenvoeging van een zakelijke en persoonlijke rechtsvordering. Voorts is er een nieuwe bepaling over huurovereenkomsten opgenomen in art. 16, punt 1 onder b. De gerechten van de verdragsluitende Staat waar het onroerend goed is gelegen, zijn nog steeds en zonder enige beperking bevoegd. Maar met betrekking tot huur en verhuur, pacht en verpachting van onroerende goederen voor tijdelijk particulier gebruik voor ten hoogste zes opeenvolgende maanden, kan de eiser zich ook wenden tot de gerechten van de verdragsluitende Staat op het grondgebied waarvan de verweerder woonplaats heeft. Deze mogelijkheid heeft de eiser echter alleen wanneer de huurder een natuurlijk persoon is en bovendien geen van de partijen bij de overeenkomst woonplaats heeft in de verdragsluitende Staat waar het onroerend goed gelegen is. Het vijfde lid van art. 17 is door de EVA-Staten voorgesteld en bepaalt dat ten aanzien van geschillen inzake arbeidsovereenkomsten, forumclausules alleen zijn toegelaten indien zij na het ontstaan van het geschil zijn gesloten. Art. 21 is gewijzigd in die zin dat, wanneer voor gerechten van verschillende verdragsluitende Staten tussen dezelfde partijen vorderingen aanhangig zijn, betreffende hetzelfde onderwerp en die op dezelfde oorzaak berusten, het gerecht waarbij de zaak het laatst is aangebracht, zijn uitspraak ambtshalve aanhoudt totdat de bevoegdheid van het gerecht waarbij de zaak het eerst is aangebracht, vaststaat.

In het nieuwe art. 54ter worden de respectieve toepassingsgebieden van het Verdrag van Brussel en Lugano omschreven. In art. 55, over de verhouding tot andere Verdra-

gen, worden alleen de verdragen vermeld waarbij EVA-Statens partij zijn. Art. 57 betreft ten slotte de toepassing van verdragen over bijzondere onderwerpen.

Met betrekking tot de erkenning en de tenuitvoerlegging lopen het Verdrag van Brussel en het Verdrag van Lugano uiteen. Het Verdrag van Lugano werd aangevuld met twee nieuwe weigeringsgronden inzake erkenning en tenuitvoerlegging. Het Verdrag van Lugano bepaalt in zijn art. 54ter, punt 3, dat de erkenning en tenuitvoerlegging kunnen worden geweigerd wanneer de rechterlijke bevoegdheidsgrond waarop de beslissing is gebaseerd, verschilt van de grond krachtens dit verdrag en erkenning of tenuitvoerlegging wordt geëist tegen een partij met woonplaats in een Verdragsluitende Staat die geen lid is van de Europese Gemeenschappen, tenzij de beslissing volgens het recht van de aangezochte Staat anderszins kan worden erkend of kan worden tenuitvoer gelegd. Voorts bepaalt art. 57, punt 4, dat de erkenning en tenuitvoerlegging kunnen worden geweigerd wanneer de aangezochte Staat geen partij is bij het bijzondere verdrag en degene tegen wie erkenning of tenuitvoerlegging wordt gevraagd, woonplaats heeft in die Staat. Dit onderscheid is ingegeven door het feit dat het Verdrag van Brussel tussen lidstaten van eenzelfde gemeenschap geldt, hetgeen niet opgaat voor het Verdrag van Lugano.

Ten slotte bevat het Verdrag van Lugano drie protocolen, die er krachtens art. 65 deel van uitmaken. Het eerste protocol behelst enkele onderwerpen van bevoegdheid, wijze van procederen en tenuitvoerlegging. Het tweede protocol betreft de eenheid in de uitlegging van het Verdrag en het laatste protocol is gewijd aan de toepassing van art. 57 van het verdrag en wil ingaan tegen mogelijke problemen met bepalingen in Gemeenschapsbesluiten over de rechterlijke bevoegdheid en de erkenning en tenuitvoerlegging van besluiten.

R.P.

Werkloosheidsreglementering – Overgang naar deeltijdse tewerkstelling

Het K.B. van 22 december 1997 (*B.S.*, 10 januari 1998) brengt een aantal wijzigingen aan in de werkloosheidsreglementering die het moeten mogelijk maken dat werknemers, die in het kader van een bedrijfsplan tot herverdeling van de arbeid of een tewerkstellingsakkoord overgaan van een voltijdse naar een deeltijdse tewerkstelling, hun rechten op een werkloosheidsuitkering behouden.

De bedrijfsplannen en de tewerkstellingsakkoorden dienen gesloten te worden ter uitvoering van het K.B. van 24 december 1993, het K.B. van 24 februari 1997, de wet van 3 april 1995 of de C.A.O. nr. 60 van 20 december 1994, gesloten in de Nationale Arbeidsraad. De betrokken werknemer moet op het ogenblik waarop hij in de deeltijdse arbeidsregeling treedt, de toelaatbaarheidsvoorwaarden als voltijdse werknemer vervullen.

Het besluit past tevens de berekeningswijze aan van het nettobedrag van de inkomensgarantie-uitkering.

Rekening houdende met het feit dat de nieuwe systemen van tewerkstellingsakkoorden vanaf 1 januari 1997 werden ingevoerd, wordt aan het K.B. van 22 december 1997 vanaf dezelfde datum uitwerking gegeven.

P.N.D.

Natuurbehoud en natuurlijk milieu

Het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu (*B.S.*, 10 januari 1998) bepaalt dat de Vlaamse regering een Vlaamse Hoge Raad voor natuurbehoud dient in te stellen, waarvan de taak erin bestaat advies uit te brengen over alle natuurbehoudsaangelegenheden. Voorts wordt er een Instituut voor Natuurbehoud opgericht, dat naast wetenschappelijk onderzoek inzake natuurbehoud, het natuurrapport dient op te stellen en de Vlaamse regering ondersteuning dient te verlenen bij het opstellen van een natuurbeleidsplan.

Het beleid inzake natuurbehoud en de vrijwaring van het natuurlijk milieu zijn gericht op de bescherming, de ontwikkeling, het beheer en het herstel van de natuur en het natuurlijk milieu, op de handhaving of het herstel van de daartoe vereiste milieukwaliteit en op het scheppen van een zo breed mogelijk maatschappelijk draagvlak, waarbij educatie en voorlichting van de bevolking inzake natuurbehoud worden gestimuleerd. De Vlaamse regering dient alle nodige maatregelen te nemen ter aanvulling van de bestaande regelgeving om over het gehele grondgebied van het Vlaamse Gewest de milieukwaliteit te vrijwaren die vereist is voor het behoud van de natuur en om het *standstill*-beginsel toe te passen, zowel wat betreft de kwaliteit als de kwantiteit van de natuur. Voorts kan de Vlaamse regering alle nodige maatregelen nemen voor het natuurbehoud, ten behoeve van de bestaande natuur ongeacht de bestemming van het betrokken gebied, evenals voor de instandhouding van het natuurlijk milieu binnen de groen-, park-, buffer- en bosgebieden van de uitvoeringsplannen, van kracht in de ruimtelijke ordening.

Het decreet van 21 oktober 1997 schrijft voor dat de Vlaamse regering een gebiedsgericht beleid dient te voeren in het Vlaams Ecologisch Netwerk en in het Integraal Verwerfings- en Ondersteunend Netwerk. Het Vlaams Ecologisch Netwerk is een samenhangend en georganiseerd geheel van de gebieden van de open ruimte waarin een specifiek beleid wordt gevoerd inzake het natuurbehoud, gebaseerd op de kenmerken en de elementen van het natuurlijk milieu, de onderlinge samenhang tussen de gebieden van de open ruimte en de aanwezige en potentiële natuurwaarden. Het Integraal Verwerfings- en Ondersteunend Netwerk is een geheel van gebieden waarin de administratieve overheid zorg draagt voor het behoud van de aanwezige natuurwaarden, maatregelen neemt ter bevordering en versterking van die natuurwaarden, alsook stimulerende maatregelen neemt ter bevordering van de biologische diversiteit.

De Vlaamse regering heeft tevens de mogelijkheid om te reinigen, die van belang zijn voor het behoud en de ontwikkeling van de natuur of voor het behoud en de ontwikkeling van het natuurlijk milieu, aan te wijzen of te erkennen als natuurreserveaat. Voor elk natuurreserveaat ingesteld krachtens dit decreet, wordt een beheersplan opgesteld dat de maatregelen vermeldt die worden genomen voor het beheer en de inrichting van het gebied, waarbij om redenen van natuurbehoud en natuureducatie kan worden afgeweken van de voorschriften van het decreet.

Het decreet stelt de Vlaamse regering in de mogelijkheid om met grondgebruikers, mits zij eigenaar zijn, een beheersovereenkomst te sluiten in het belang van het natuurbehoud. In dergelijke beheersovereenkomst verbindt de grondge-

bruiker zich vrijwillig ertoe gedurende een bepaalde termijn een vooraf bepaalde prestatie te leveren, gericht op het bereiken van een hogere kwaliteit dan de basismilieukwaliteit, door het onderhouden of het ontwikkelen van natuurwaarden, tegen betaling van een vooraf bepaalde vergoeding.

De Vlaamse regering heeft tevens de bevoegdheid om alle maatregelen te nemen die zij nuttig acht om plant- en diersoorten en hun levensgemeenschappen te beschermen.

Teneinde de vorming van de bevolking inzake natuurbehoud en de relatie van de mens tot de natuur te bevorderen, kan de Vlaamse regering natuureducatieve centra oprichten of erkennen. Zij kan subsidies verlenen voor natuureducatieve infrastructuurwerken en voor projecten inzake natuureducatie die niet reeds ten laste van de begroting van de Vlaamse Gemeenschap worden gesubsidieerd.

R.P.

Werkloosheidsreglementering – Bedrijfsplannen

Door de creatie van bedrijfsplannen in sectoren waarvan de werknemers een specifiek regime genieten, moeten de regels betreffende dit regime versoepeld worden teneinde de werkloosheidsreglementering te kunnen aanpassen aan nieuwe arbeidsregelingen.

Door het koninklijk besluit van 22 december 1997 (*B.S.*, 20 januari 1998) wordt aan de Minister de bevoegdheid gegeven om, na advies van het beheerscomité van de R.V.A., te beslissen dat een aantal werknemers die behoren tot een bijzondere beroepscategorie een aantal bijkomende uitkeringen kunnen genieten.

Door een ander koninklijk besluit van dezelfde datum (*B.S.*, 20 januari 1998) worden, eveneens als gevolg van de invoering van de bedrijfsplannen, een aantal specifieke uitvoeringsmaatregelen gewijzigd. Het betreft onder meer maatregelen die betrekking hebben op havenarbeiders en op werknemers die seizoens- en gelegenheidsgebonden activiteiten verrichten in de land- en tuinbouwsector.

De beide besluiten van 22 december 1997 zijn op 1 januari 1998 in werking getreden.

P.N.D.

Getuigschriften voor verstrekte medische hulp – Fiscale strook

Bij de wet van 9 december 1997 (*B.S.*, 23 januari 1998) werd art. 320 W.I.B. 92 aangepast voor wat betreft de fiscale verplichtingen van beoefenaren van medische en paramedische beroepen.

Art. 320 W.I.B. 92 legt aan de personen die een vrij beroep, een ambt of post uitoefenen, het bijhouden van een speciale boekhouding op. Deze boekhouding omvat ontvangstbewijsboekjes en een dagboek van ontvangsten en uitgaven. De ontvangstbewijsboekjes voor medische en paramedische beroepen bestaan uit twee delen, namelijk een deels het getuigschrift voor verstrekte hulp en anderdeels het ontvangstbewijs van het geïnde honorarium.

Om een betere controle mogelijk te maken, wordt thans in art. 320 W.I.B. 92 bepaald dat het getuigschrift voor verstrekte hulp en het ontvangstbewijs van het geïnde honorarium niet meer van elkaar gescheiden mogen worden. Deze

nieuwe maatregel is ingegaan tien dagen na de bekendmaking van de wet in het Belgisch Staatsblad.

M.M.

Provincieraadslid met een handicap – Begrip

Naar luid van art. 63bis van de Provinciewet, als ingevoegd door de wet van 25 juni 1997, kan het raadslid dat wegens een handicap niet zelfstandig zijn mandaat kan vervullen, zich voor de uitoefening van zijn mandaat laten bijstaan door een vertrouwenspersoon die de voorwaarden, in hetzelfde artikel opgesomd, vervult. Ter uitvoering van artikel 63bis, tweede lid, Provinciewet, bepaalt het K.B. van 28 november 1997 (B.S., 24 januari 1998) de criteria tot vaststelling van de hoedanigheid van raadslid met een handicap.

Het betreft een raadslid dat persoonlijke bijstand nodig heeft voor de uitoefening van zijn mandaat wegens een zware zintuiglijke handicap, zware spraakmoeilijkheden, of een motorische handicap waardoor de mandataris grote moeilijkheden heeft om met de documenten om te gaan (art. 1). Luidens art. 2 wordt het bewijs hiervan geleverd door een getuigschrift van een geneesheer, waarin uitdrukkelijk wordt verklaard dat het raadslid zodanig getroffen is door één van de vermelde handicaps dat hij zijn mandaat niet zelfstandig kan uitoefenen en hij voor de uitoefening ervan persoonlijk moet worden bijgestaan.

Het K.B. vermeldt geen specifieke datum van inwerking-treding.

L.V.

Reorganisatie gezondheidszorg

De wet van 10 december 1997 tot reorganisatie van de gezondheidszorg (B.S., 29 januari 1998) behandelt een aantal onderwerpen die gericht zijn op de modernisering van de organisatie en de evaluatie van de medische praktijk en die een beleid op langere termijn inhouden. De wet richt zich op de beroepsbeoefenaren bedoeld in de artikelen 2, 3, 4, 5, § 2, 21bis, 21quater, en 22 van het K.B. nr. 78 van 10 november 1967.

De Koning kan regels vastleggen waarbij de activiteit van de beroepsbeoefenaren, uitgeoefend in het kader van de verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering, op het einde van de loopbaan kan worden beperkt. Tevens kunnen stimulerende maatregelen worden genomen die het met pensioen gaan moeten aanmoedigen. De wet biedt een grondslag voor het regelen van een evaluatiemechanisme van de praktijkvoering, dat gebaseerd zal zijn op een systeem van "peer review".

De wettelijke basis wordt gelegd voor het structureren en organiseren van de medische praktijk. Dit moet het mogelijk maken een aantal aangelegenheden inzake het medisch dossier, de groepspraktijk en andere samenwerkingsvormen en het versterken van de rol van de huisarts in de toekomst nader te regelen. Tevens wordt de oprichting van een Hoge Raad voor de Gezondheidsberoepen, bestaande uit afdelingen eigen aan ieder beroep, en van Overlegcomités in het vooruitzicht gesteld. De samenstelling en de opdrachten van die organen zullen worden bepaald door de Koning.

De wet bevat tevens een wettelijke basis voor de accreditering van geneesheren. Het stelsel van accreditering kan worden uitgebreid tot andere zorgverleners.

De vergaderingen van het verzekeringscomité van het RIZIV worden voortaan door drie regeringscommissarissen, aangesteld door de Ministers van Sociale Zaken, Volksgezondheid en Begroting, bijgewoond.

De wet van 10 december 1997 vermeldt geen specifieke datum van inwerkingtreding.

A.M.B.

Commissie Internering

Bij K.B. van 22 januari 1998 (B.S., 30 januari 1998) werd bij het ministerie van Justitie een Commissie Internering ingesteld. Deze commissie dient een inventaris te maken van de juridische en praktische knelpunten in de toepassing van de wet van 9 april 1930 tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen en gewoontemisdadigers, als vervangen door de wet van 1 juli 1964, en dient voorstellen te formuleren tot, eensdeels, het wijzigen van de betrokken wetgeving en, anderdeels, het verbeteren van de praktijk.

De commissie moet haar eindverslag uitbrengen tegen uiterlijk 31 oktober 1998 en bestaat uit ten hoogste dertig leden die door de minister van Justitie worden benoemd «op basis van hun bekwaamheid en hun ervaring met en belangstelling voor deze materie. Naast mensen uit de academische wereld zijn ook personen uit de rechtspraak, de verzorgende sector en de administratie betrokken» (Verslag aan de Koning, B.S., 30 januari 1998, p. 2662).

M.V.D.

KANTTEKENINGEN

STATUTEN «VERENIGING VAN VLAAMSE BALIES»

Op 7 februari 1998 werd te Brussel de «Vereniging van Vlaamse Balies» opgericht, waarvan hieronder de statuten worden gepubliceerd.

Ondergetekenden, stafhouders van de balie van Antwerpen, Brugge, Brussel Nederlandse Orde, Dendermonde, Haselt, Ieper, Kortrijk, Leuven, Mechelen, Oudenaarde, Tongeren, Turnhout en Veurne, daartoe bijzonder gemachtigd door hun respectieve Raden van de Orden, die over deze statuten afzonderlijk hebben beraadslaagd en ze hebben goedgekeurd,

zijn overeengekomen een vereniging op te richten onder de naam «Vereniging van Vlaamse Balies».

Afdeling 1: Lidmaatschap, duur, zetel

Art. 1: Lidmaatschap

Tot de vereniging kan toetreden, elke Nederlandstalige balie in de zin van art. 498, zesde lid Ger.W.

Art. 2: Duur

De Vereniging is opgericht voor onbepaalde duur.

Behoudens ontbinding blijft ze bestaan zolang zij minstens de helft der Nederlandstalige balies voorzien in artikel 1, vertegenwoordigende minstens de helft der Vlaamse advocaten die erbij aangesloten zijn, telt.

Art. 3: Zetel

De zetel van de Vereniging is gevestigd te Brussel in de lokalen van de Nederlandse Orde van Advocaten bij de ba-

lie te Brussel. Zij kan met een gewone meerderheid door de Raad van Afgevaardigden worden verplaatst naar elke andere plaats in het Brussels of Vlaams gewest.

Afdeling 2: Doel, middelen

Art. 4: Doel

De Vereniging heeft tot doel:

- a) Te ijveren voor een behoorlijke en efficiënte rechtsbedeling;
- b) De rechten en belangen van de advocaten te behartigen;
- c) Een behoorlijke praktijkuitoefening door de advocaten te bevorderen;
- d) Overleg te plegen over:
 - 1° de handhaving van de beginselen van waardigheid, rechtshapenheid en kiesheid die aan het beroep van advocaat ten grondslag liggen, de tekortkomingen daaraan, en over de tuchtrechtelijke beteugeling en bestraffing van inbreuken daarop;
 - 2° de stage en de nakoming van de stageverplichtingen;
 - 3° de beroepsopleiding van de advocaten-stagiairs en de permanente vorming van de advocaten;
 - 4° de rechtshulp aan minvermogenenden;
 - 5° en in het algemeen alle onderwerpen die voor de advocatuur en de rechtzoekende van belang zijn;
- e) adviezen en aanbevelingen te verwoorden en ontwerpen van verordeningen met betrekking tot de in dit artikel vermelde doelstellingen uit te werken;
- f) de Vlaamse advocaten te vertegenwoordigen die lid zijn van de Orden die deel uitmaken van deze Vereniging.

Art. 5: Middelen

De Vereniging kan alle nuttige initiatieven nemen en handelingen stellen om haar doeleinden te verwezenlijken, onder meer, niet beperkend:

- voorlichting geven over haar doelstellingen en werkzaamheden;
- aanbevelingen doen met het oog op de uitvaardiging door de leden van eenvormige verordeningen;
- wetenschappelijke en praktische, maatschappelijke, economische en ethische vraagstukken van belang voor het advocatenberoep bestuderen;
- alle voor haar werking vereiste fondsen en goederen verwerven en beheren;
- zorgen voor de administratieve en logistieke ondersteuning van haar werkzaamheden;
- richtlijnen en/of reglementen van orde voor haar werking vastleggen.

De Vereniging doet jaarlijks verslag aan haar leden over haar werkzaamheden en rekeningen.

Afdeling 3: Organen, samenstelling en bevoegdheid

Art. 6: Organen

De organen van de vereniging zijn:

- de Raad van Afgevaardigden
- de Raad van Bestuur.

Beide worden bijeengeroepen en voorgezeten door de voorzitter en bij zijn afwezigheid of verhindering door het oudste lid van de Raad van Bestuur.

Art. 7: Samenstelling van de Raad van Afgevaardigden

§1. De Raad van Afgevaardigden bestaat uit:

- a) de stafhouder van elk lid, die er ambtshalve deel van uitmaakt;

b) door de algemene vergadering van elk lid verkozen afgevaardigden ten getale van minstens één afgevaardigde per lid, vermeerderd met één bijkomende afgevaardigde per overschreden tweehonderdtal advocaten en advocaten-stagiairs ingeschreven op het tableau en de lijst van stagiairs van dit lid op datum van 1 december voorafgaand aan de verkiezingen.

§2. Het mandaat van de afgevaardigden duurt twee jaar en is driemaal hernieuwbaar.

§3. Elk lid organiseert elk jaar waarin daartoe aanleiding bestaat de verkiezing van zijn afgevaardigden gelijktijdig met de verkiezingen bedoeld in art. 450 Ger.W., maar in een afzonderlijke stemming.

Zolang geen eenvormig verkiezingsreglement door de Raad van Afgevaardigden zal zijn voorgesteld en aangenomen door de leden, en bij ontstentenis van een bijzonder reglement van het lid, dat niet meer beperkend mag zijn dan voor de verkiezingen bedoeld in art. 450 Ger.W., zijn de regels voor de verkiezingen van de leden van de Raad van de Orde van overeenkomstige toepassing voor alles wat niet in deze statuten is geregeld.

§4. Kandidaat-afgevaardigden dienen op de datum van de verkiezingen minstens drie jaar te zijn ingeschreven op het tableau van een lid.

§5. Het mandaat van de afgevaardigden vangt aan op 1 september na hun verkiezing.

§6. Neemt een afgevaardigde ontslag of kan hij zijn mandaat niet voleindigen, dan wordt hij voor de overblijvende duur van het mandaat opgevolgd door de kandidaat die na de verkozen afgevaardigden de meeste stemmen heeft behaald bij de jongste verkiezing.

§7. Het mandaat van afgevaardigde is persoonlijk. Evenwel kan de stafhouder worden vervangen overeenkomstig de regels van art. 447 Ger.W.

Art. 8: Werking van de Raad van Afgevaardigden

§1. De Raad van Afgevaardigden kan alleen dan beraadslagen wanneer de meerderheid van zijn leden aanwezig is.

Behoudens wanneer deze statuten of de navolgende reglementen anders bepalen, beslist de Raad bij gewone meerderheid van stemmen.

Indien op een vergadering van de Raad van Afgevaardigden de meerderheid van de leden niet aanwezig is, wordt er niet gestemd. Een tweede vergadering beslist op geldige wijze, ongeacht het aantal aanwezige leden, wanneer dit in de oproeping is aangekondigd.

§2. De leden van de Raad van Bestuur nemen deel aan de vergadering van de Raad van Afgevaardigden met raadgevende stem.

§3. De Raad van Afgevaardigden vergadert minstens éénmaal per trimester, alsook telkens wanneer de voorzitter het nodig acht hem bijeen te roepen of minstens één tiende van de afgevaardigden erom verzoekt.

Art. 9: Begroting, rekening en kwijting in de Raad van Afgevaardigden

§1. De Raad van Afgevaardigden legt jaarlijks de begroting van de Vereniging vast en bepaalt de bijdrage van de leden, met dien verstande dat de bijdrage van elk lid afzonderlijk wordt vastgesteld in verhouding tot het aantal advocaten en advocaten-stagiairs, zoals dit werd bepaald in art. 7, §1, b).

Het boekjaar valt samen met het kalenderjaar.

§2. De Raad van Afgevaardigden ontvangt jaarlijks, en uiterlijk op 31 mei, van de Raad van Bestuur rekening en verantwoording over het geldelijk beheer in het voorbije jaar en stemt over de kwijting van de bestuurders.

Art. 10: Andere bevoegdheden van de Raad van Afgevaardigden

§1. De Raad van Afgevaardigden is het hoogste orgaan van de Vereniging. Zijn beslissingen verbinden alle leden als ware het hun overeenkomst.

§2. De Raad van Afgevaardigden:

a) verkiest en ontslaat de voorzitter bij een meerderheid van twee derden;

b) verkiest en ontslaat de overige leden van de Raad van Bestuur;

c) bepaalt het reglement van orde, het verkiezingsreglement als bedoeld in art. 7, §3, en/of inwendige richtlijnen met een tweederde meerderheid;

d) beslist over de in art. 4 genoemde aanbevelingen;

e) kan de statuten van de Vereniging wijzigen met een drievierde meerderheid, inbegrepen de omzetting in een Vereniging met rechtspersoonlijkheid.

Art. 11: Samenstelling van de Raad van Bestuur

§1. De Raad van Bestuur bestaat uit de voorzitter van de Vereniging en zes andere leden, die allen verkozen worden door de Raad van Afgevaardigden. De voorzitter wordt verkozen bij afzonderlijke stemming.

§2. De leden van de Raad van Bestuur kunnen uit of buiten de Raad van Afgevaardigden worden verkozen.

Neemt een lid van de Raad van Bestuur ontslag, wordt het ontslagen, of kan het zijn mandaat niet voleindigen, dan wordt op de eerstvolgende vergadering van de Raad van Afgevaardigden een nieuw lid verkozen om het begonnen mandaat te voltooien. De voltooiing van het mandaat van een voorganger wordt niet meegeteld voor het aantal termijnen vermeld in art. 11, §3.

Er kan nooit meer dan één advocaat van elk individueel lid worden verkozen in de Raad van Bestuur, de voorzitter inbegrepen.

Het mandaat van voorzitter of dit van lid van de Raad van Bestuur is niet cumuleerbaar met het mandaat van stafhouder of van lid van een Raad van de Orde in functie.

Stafhouders in functie of leden van de Raad van de Orde en andere deskundigen kunnen wel gevraagd worden een vergadering van de Raad van Bestuur bij te wonen met raadgevende stem, hetgeen gemeld wordt in de notulen.

§3. Het mandaat van de voorzitter duurt drie jaar en is éénmaal hernieuwbaar, onverminderd art. 10, §2, a).

Het mandaat van de andere leden van de Raad van Bestuur duurt drie jaar en is tweemaal hernieuwbaar, zonder dat de mogelijkheid tot een latere verkiezing als voorzitter wordt uitgesloten.

Art. 12: Werking van de Raad van Bestuur

§1. De Raad van Bestuur kan alleen dan beraadslagen en beslissen wanneer de meerderheid van zijn leden aanwezig is.

§2. De beslissingen van de Raad van Bestuur worden collegiaal genomen, onverminderd de door hem toegestane delegaties.

Bij staking van stemmen is de stem van de voorzitter doorslaggevend.

§3. Elk lid van de Raad van Bestuur beheert een departement.

Art. 13: Bevoegdheden van de Raad van Bestuur

De Raad van Bestuur is belast met de taken van bestuur en vertegenwoordiging van de Vereniging, inbegrepen de vertegenwoordiging in rechte.

Hij bereidt de vergadering van de Raad van Afgevaardigden voor en voert diens beslissingen uit.

Behoudens andersluidende beslissing van de Raad van Afgevaardigden, kan de Raad van Bestuur de leden van de Vereniging slechts verbinden ten belope van hun aandeel, dat wordt bepaald op grond van de bijdrage van elk lid voor het jaar waarin de verbintenis wordt aangegaan.

Afdeling 4: Uittreding, uitsluiting, ontbinding

Art. 14: Uittreding

Een lid dat uit de Vereniging treedt, blijft de bijdrage voor het lopende boekjaar verschuldigd.

Elk lid kan te allen tijde uittreden mits het een opzeggingstermijn van één maand in acht neemt.

Art. 15: Ontbinding

Over de ontbinding van de Vereniging kan slechts worden beslist met een drievierde meerderheid van de Raad van Afgevaardigden.

In geval van ontbinding oefent de Raad van Bestuur het mandaat van vereffenaar uit. Het vermogen van de Vereniging wordt zo mogelijk toebedeeld aan een vereniging of rechtspersoon met gelijkaardige doelstellingen, en bij gebreke daaraan verdeeld onder de leden in verhouding tot hun bijdrage voor het laatste werkingsjaar.

Overgangsbepalingen

1. Het eerste boekjaar loopt vanaf de oprichting tot 31 december 1998.

2. De eerste verkiezing van de afgevaardigden die deel gaan uitmaken van de Raad van Afgevaardigden, heeft plaats vóór 30 juni 1998. Het mandaat van de verkozen afgevaardigden begint op 1 september 1998.

Voor de periode tot 31 augustus 1998 worden de afgevaardigden die samen met de stafhouders de Raad van Afgevaardigden uitmaken, aangeduid door de respectieve Raden van de Orde van de leden, en dit vóór 1 maart 1998. Dit eerste mandaat telt niet mee voor het aantal mandaten dat men kan uitoefenen.

3. Voor de periode tot 31 augustus 1998 worden een voorzitter en andere leden van Bestuur verkozen. Hun mandaat loopt af op 31 augustus 1998, zonder dat dit meetelt voor het aantal mandaten dat men kan uitoefenen.

4. Stafhouders en leden van de Raad van de Orde in functie kunnen tot 31 augustus 2000 deel uitmaken van de Raad van Bestuur en tegelijk lid zijn van de Raad van Afgevaardigden.

DE NATIONALE ORDE VAN ADVOCATEN HERBEKEKEN

Inleiding

1. De recente gebeurtenissen in het kader van de Nationale Orde hebben velen aangezet om een alternatieve structuur uit te werken voor de Nationale Orde. In een eerste emotionele reactie werd in bepaalde kringen gepleit voor de

afschaffing van de Nationale Orde en de oprichting van twee of drie onafhankelijke Orden voor elke regio.

Dit voorstel werd gedurende de laatste maanden geconcretiseerd door een groot deel van de Vlaamse stafhouders in de vorm van een voorstel tot opsplitsing van de Nationale Orde, in een Vlaamse en Franstalige Orde met tussen beide een overlegstructuur, teneinde gemeenschappelijke moeilijkheden te bespreken.

In de rand van dit gebeuren werd de Vereniging van Vlaamse Balies opgericht. Deze vereniging zonder rechtspersoonlijkheid is geen Vlaamse Orde; zij heeft enkel tot doel de belangen van de Vlaamse advocaten van de Orden die lid zijn van de vereniging te behartigen. Alle Orden van het Vlaamse landsgedeelte, met uitzondering van de Gentse Orde, zijn lid.

2. Deze bijdrage zal aantonen dat het afschaffen van de Nationale Orde niet in het belang is van de advocatuur. Tevens zal blijken dat een lichte hervorming wonderen kan doen. Zij wil ten slotte een oproep tot redelijkheid en gematigdheid zijn.

De taak van de Nationale Orde

3. De Nationale Orde vertegenwoordigt alle balies van België (art. 488 Ger.W.).

Zij heeft een dubbele taak: (1) waken over de eer, de rechten en de gemeenschappelijke beroepsbelangen van alle advocaten in de relatie met de overheid (ministerie van Justitie) en andere derden; en (2) bewerkstelligen van de eenheid in de regels en gebruiken van het beroep van advocaat (artt. 493 en 494 Ger.W.; Van Reepinghen, *Verslag over de gerechtelijke hervorming*, 1964, 197). Tijdens de parlementaire voorbereiding werd de nadruk gelegd op het feit dat alleen de Nationale Orde, met uitsluiting van elke andere instelling, bevoegd is op te komen voor de gemeenschappelijke beroepsbelangen van alle Belgische advocaten (A. Braun en F. Moreau, *La profession d'avocat*, Bruylant, Brussel, 1985, 254).

In het kader van haar eerste taak kan zij voorstellen doen aan de minister van Justitie; in de tweede, vaardigt zij reglementen uit (artt. 493 en 494 Ger.W.). De reglementen worden aangenomen door de algemene raad; zij zijn bindend voor alle advocaten (art. 501 Ger.W.).

Inrichting en werking van de Nationale Orde

4. De Nationale Orde is een rechtspersoon (art. 488 Ger.W.). Zij heeft twee organen: de algemene raad en het bureau dat bestaat uit de deken, de vice-deken en de twee secretarissen (art. 489 Ger.W.).

De algemene raad is samengesteld uit de stafhouders van alle balies (of orden, daar er voor de balie Brussel twee afzonderlijke Orden bestaan, die elk een eigen stafhouder hebben) in België of hun plaatsvervangers. Het aantal en de rang van de plaatsvervangers wordt door de raad van elke Orde vastgelegd; het mandaat van de plaatsvervangers duurt één jaar, maar is hernieuwbaar (artt. 491 en 492 Ger.W.).

In de algemene raad worden twee groepen van stafhouders gevormd: een groep van Nederlandstalige balies en een groep van Franstalige en Duitstalige balies (art. 490 Ger.W.). Dit is belangrijk voor de meerderheden vereist voor beslissingen in de algemene raad (zie hierna).

De stafhouders zetelen in de algemene raad namens de Orde die zij vertegenwoordigen (zie o.m. art. 177 van de Deontologische Regels van de Nederlandse Orde van advocaten bij de balie te Brussel; A. Braun en F. Moreau, *o.c.*, 199). De stafhouders zullen hun raden raadplegen vooral eer enig standpunt in te nemen op de algemene raad.

5. De algemene raad oefent binnen de Nationale Orde de twee bovengenoemde opdrachten uit. Hij zorgt eveneens voor de werking van de Nationale Orde en richt hiertoe een secretariaat in (artt. 494 en 495 Ger.W.). Uit deze bepalingen blijkt dat de algemene raad de residuaire bevoegdheid heeft en de deken, vice-deken en de twee secretarissen slechts die bevoegdheden uitoefenen die het Gerechtelijk Wetboek hen voorbehoudt of die hen worden toegewezen door de algemene raad.

6. De algemene raad kan enkel beraadslagen indien de meerderheid der Orden aanwezig is; is dit niet het geval, dan kan een nieuwe algemene raad worden bijeengeroepen met dezelfde agenda, die ditmaal kan beraadslagen ongeacht het aantal aanwezige leden (art. 499 Ger.W.). De algemene raad beslist met een bijzondere meerderheid die als volgt is samengesteld: een tweederden meerderheid en een meerderheid binnnen elke taalgroep (art. 498, eerste en tweede lid, en art. 499, tweede lid, Ger.W.). Bij staking van stemmen beslist de deken, in zijn hoedanigheid van voorzitter van de algemene raad (art. 505, tweede lid, Ger.W.; zie in het algemeen over de wijze van stemming: A. Braun en F. Moreau, *o.c.*, 250-252).

Er zijn twee taalgroepen: de Nederlandstalige groep: Brussel-N., Antwerpen, Brugge, Dendermonde, Gent, Hasselt, Ieper, Kortrijk, Leuven, Mechelen, Oudenaarde, Tongeren, Turnhout en Veurne; en de Frans-Duitstalige groep: Brussel-F., Aarlen, Bergen, Charleroi, Dinant, Doornik, Eupen, Hoei, Luik, Marche-en-Famenne, Namen, Neufchâteau, Nijvel en Verviers (art. 498 Ger.W.). De Orde van advocaten bij het Hof van Cassatie behoort niet tot één van beide taalgroepen.

Elke Orde heeft ten minste één stem. Een orde krijgt één bijkomende stem voor elke schijf van honderd advocaten (met inbegrip van de stagiairs) die de Orde (op 31 augustus die voorafgaat aan het lopende gerechtelijk jaar) overschrijdt boven het eerste honderdtal (art. 498, vierde lid, Ger.W.).

7. Het tweede orgaan (het bureau) bestaat uit de deken, de vice-deken en de twee secretarissen. Zij worden aangeduid door de algemene raad uit de gewezen stafhouders, en, voor de secretarissen, onder gewezen leden van de raden van de Orde. Hun mandaat duurt twee jaar. Daarbij wordt een billijk evenwicht tussen beide taalgroepen beoogd (art. 505 Ger.W.). In de praktijk blijkt dat om de twee jaar een deken en een vice-deken van een andere taalgroep worden aangewezen, zodanig dat de deken en de vice-deken nooit tot dezelfde taalgroep behoren. De secretarissen worden gekozen uit de beide taalgroepen.

De deken vertegenwoordigt de Nationale Orde in haar betrekkingen met de overheid en de balies (art. 508 Ger.W.). Daarbij zal hij de beslissingen van de algemene raad uitvoeren. De deken roept de algemene raad bijeen en zit ze voor (art. 507 Ger.W.). Hij zal samen met de andere leden van het bureau, de vergaderingen van de algemene raad voorbereiden.

8. Uit de omschrijving van de bevoegdheden in het Gerechtelijk Wetboek vloeit voort dat de deken wordt belast

met de dagelijkse vertegenwoordiging van de Nationale Orde. Hij zal, met het oog op het taalevenwicht, regelmatig overleg plegen met de vice-deken en de andere leden van het bureau. De algemene raad heeft de algemene bevoegdheid en bepaalt het beleid. Het secretariaat staat ten dienste van de algemene raad en het bureau.

Uit de samenhang van de artikelen met betrekking tot de bevoegdheden van de algemene raad en de opdracht van de deken («de deken heeft doorlopend opdracht van de algemene raad om de Nationale Orde te vertegenwoordigen in haar betrekkingen met de overheid en de balies») blijkt dat de standpunten en het handelen van de deken steeds de emanatie moeten zijn van wat leeft binnen de algemene raad; hij zal in deze moeilijke opdracht de beslissingen van de algemene raad getrouw vertolken en geen taalgroep of balie benadelen.

Daar de algemene raad bestaat uit stafhouders die reeds zwaar zijn belast in het kader van het dagelijks beheer van hun respectieve Orden, zal de deken, bijgestaan door het bureau, de vergaderingen van de algemene raad goed voorbereiden. Dit houdt onder meer in dat hij ruimschoots op voorhand de agenda en verslagen meedeelt, opdat de stafhouders de vergadering kunnen voorbereiden en advies van hun respectieve raden kunnen inwinnen. Desgevallend doet de deken een beroep op commissies die het werk voorbereiden, waarbij hij erop toeziet dat deze commissies in hun samenstelling de verschillende taalgroepen en tendenzen aan de balies vertegenwoordigen.

De recente moeilijkheden

9. De recente moeilijkheden binnen de Nationale Orde en in het bijzonder in de werking van de algemene raad hebben sommigen ertoe gebracht de huidige structuur in vraag te stellen. Het is niet de bedoeling deze moeilijkheden te bespreken. Zij kunnen als volgt worden samengevat.

Volgens een aantal balies, vooral Nederlandstalige, zou de Nationale Orde niet in staat zijn geweest om een duidelijk en éénvormig standpunt in te nemen in het debat over de fouten die worden aangewreven aan het gerechtelijk apparaat in de behandeling van een aantal belangrijke pedofiliezaken. Vervolgens ontstond n.a.v. de betwistingen omtrent de verdeling van de *pro-deo*-gelden tussen de verschillende balies een splijtzwan tussen de grote meerderheid van de Nederlandstalige balies, enerzijds, en de Franstalige balies, anderzijds, omtrent de controle over de berekening van de criteria voor de verdeling van deze gelden.

Meer in het algemeen bleek de algemene raad herhaaldelijk niet in staat om beslissingen te nemen, omdat de beslissingen niet voldoende waren voorbereid en de agenda's overbelast waren. Een andere reden zou zijn dat gevoelige beslissingen systematisch geblokkeerd worden, doordat elke taalgroep een vetorecht heeft (zie hierboven).

Vrij snel, voornamelijk onder impuls van sommigen, en door de wijze waarop de pers verslag uitbracht, vergleden deze moeilijkheden naar een communautair conflict (mede omdat de splijtzwan in de *pro-deo*-gelden langs de taalgrens liep). Het is te betreuren dat in dit land alles tot een communautair conflict wordt herleid, terwijl de werkelijke oorzaken elders liggen.

De eigenlijke oorzaken zijn immers niet communautair; zij zijn zuiver organisatorisch.

Allereerst dienen de vergaderingen van de algemene raad beter te worden voorbereid, waarbij de agenda minder zwaar wordt belast. Een degelijke voorbereiding (via commissies, tijdig doorzenden van informatie, de verslagen en de agenda) zal het mogelijk maken om sneller beslissingen te nemen. Alleen dan kan de algemene raad zijn taken volwaardig uitoefenen.

Ten tweede werd de Nationale Orde overvraagd (aldus terecht mr. Patrick Peeters, «Enkele beschouwingen bij een mogelijke reorganisatie van de Nationale Orde van advocaten», randnummer 5). Zij nam standpunt in m.b.t. (1) het maatschappelijk debat over de gerechtelijke achterstand, waar tegengestelde communautaire belangen op het spel staan; (2) het maatschappelijk debat over de rol van het gerechtelijk apparaat in belangrijke pedofiliezaken, waar uiteenlopende morele waarden met elkaar in aanvaring kwamen; en (3) de verdeling van gelden tussen verschillende balies, waar balies tegengestelde financiële belangen hebben. Het is logisch dat in deze dossiers de Nationale Orde geen homogeen standpunt kan innemen, omdat zij balies van het gehele land moet vertegenwoordigen. Hierdoor stokte de werking van de Nationale Orde. Deze taak was ook niet weggelegd voor de Nationale Orde.

Naar aanleiding van een amendement van kamerlid Lindemans tijdens de parlementaire voorbereiding van het Gerechtelijk Wetboek van 1967, met als voorstel om de algemene raad in twee afdelingen te verdelen, die zich elk zouden moeten bezighouden met morele, sociale en economische vraagstukken die eigen zijn aan elke cultuurgemeenschap, werd uitdrukkelijk bevestigd dat de bevoegdheid van de algemene raad van de Nationale Orde moet beperkt blijven tot de problemen die de deontologie aanbelangen (besproken door A. Braun en F. Moreau, *o.c.*, 256-257; P. Peeters, *o.c.*, nr. 3). Deze opmerking geldt vandaag nog steeds.

Een voorstel tot hervorming: een wijziging van mentaliteit

10. Vooraf dient te worden benadrukt dat een Nationale Orde onontbeerlijk is, rekening houdende met de opdracht die de wet haar heeft toevertrouwd. Zoals hierboven beschreven, is deze opdracht tweeledig: (1) waken over de eer, de rechten en de gemeenschappelijke beroepsbelangen van alle advocaten in de relatie met de overheid (ministerie van Justitie) en andere derden; en (2) bewerkstelligen van de eenheid in de regels en gebruiken van het beroep van advocaat.

De tweede taak, nl. het uniformiseren van de deontologische regels en gebruiken van het beroep van advocaat dient te gebeuren op nationaal vlak. Van zodra deze bevoegdheid wordt overgelaten aan twee of meer regionale orden, zal er geen eenvormigheid meer mogelijk zijn. De regels en gebruiken zullen in elke regio verschillend worden uitgebouwd. De decentralisering van deze materie is zinloos zolang het recht en de gerechtelijke procedure in het gehele land dezelfde zijn.

De eerste taak, nl. de behartiging van de gemeenschappelijke beroepsbelangen van de advocaat, in de relatie met de overheid en andere derden, moet ook voor geheel België kunnen gebeuren. Met andere woorden, het spreekt vanzelf dat wanneer communautaire, morele of economische belangen op het spel staan, de Nationale Orde bij gebreke aan eensgezindheid niet in staat zal zijn standpunt in te nemen;

in dat geval kunnen regionale organisaties binnen de advocatuur of de afzonderlijke balies eigen standpunten vertolken. Maar in bepaalde gevallen zal de Nationale Orde een belangrijke drukings- of lobbygroep kunnen zijn waarin alle balies een gemeenschappelijk standpunt naar voren brengen t.a.v. de buitenwereld. Aldus zal de advocatuur via de Nationale Orde een éénsluitend standpunt innemen in zaken die alle advocaten in België aanbelangen; zij is de gemeenschappelijke spreekbuis van alle balies. De Nationale Orde maakt het mogelijk dat advocaten gezamenlijk optreden; alleen dan zullen zij voldoende kunnen doorwegen.

Het is dan ook duidelijk dat de afschaffing van de Nationale Orde niet in het belang is van de advocaten. Dit zou immers inhouden dat de gemeenschappelijke beroepsbelangen niet meer door één organisatie die de hele advocatuur verenigt, worden verdedigd. Het gewicht van een regionale organisatie is veel minder dan dat van een federale drukingsgroep.

Daarenboven verdwijnt hierdoor het enige orgaan dat gemeenschappelijke deontologische regels kan opleggen voor het gehele land. Eénvormige deontologische regels komen in de eerste plaats ten goede aan de advocaten, daar dit de relatie tussen advocaten van verschillende balies vergemakkelijkt. Zij zijn echter ook in het belang van de cliënten. Wanneer zou blijken dat de cliënten nadeel zouden lijden door het bestaan van uiteenlopende deontologische regels die met elkaar in conflict komen, ontstaat het risico van een wetgevend ingrijpen om gemeenschappelijke regels uit te werken.

11. Hoe tegemoetkomen aan de verzuchtingen van bepaalde middelen en de frustratie van anderen omtrent de werking van de Nationale Orde?

Zoals hierboven reeds aangegeven, moet de Nationale Orde tot haar ware rol worden herleid: de behartiging van de *beroepsbelangen* van de advocaten in België. Zij zal allereerst voortwerken aan het uitschrijven van gemeenschappelijke deontologische regels voor het gehele land.

Wat de relatie met de overheid en andere derden betreft (de 'eerste' taak), moet zij haar rol beperken tot de beroepsbelangen in de enge zin van het woord. De volgende opdeling kan worden voorgesteld. Telkens wanneer het beroep van advocaat als dusdanig in het geding is (zoals het beroepsgeheim of het pleitmonopolie), zal zij de belangen van de Belgische advocatuur ten aanzien van de overheid of andere derden verdedigen. De stafhouders komen samen en werken een gemeenschappelijk standpunt uit. Wanneer echter andere belangen op het spel staan en standpunt moet worden ingenomen of voorstellen moeten worden uitgewerkt omtrent communautaire, morele of economische twistpunten, zal de Nationale Orde zich onthouden, tenzij de stafhouders menen dat de advocatuur een Belgisch standpunt moet innemen en de Nationale Orde hiervoor het aangewezen forum is. Standpunten of beslissingen op moreel, economisch, sociaal of communautair vlak worden anders bij voorkeur behandeld in hiertoe geëigende organen, zoals de Vereniging van Vlaamse balies.

Ook de interne werking van de Nationale Orde moet worden verbeterd: een tijdige en betere voorbereiding van de vergaderingen van de algemene raad zal het mogelijk maken dat goed doordachte beslissingen zonder teveel getalm kunnen worden genomen. Door de stafhouders op tijd in te lichten van de agenda en de verslagen bijtijds toe te zenden,

kunnen zij hun respectieve raden vooraf raadplegen en eventueel onderling overleg plegen met andere stafhouders. De balies zullen dan in staat zijn om de beslissingen van de Nationale Orde binnen de respectieve raden voor te bereiden. Voor gevoelige punten zal voorafgaand overleg tussen stafhouders van de verschillende taalgroepen de baan ruimen voor een consensus (wat overigens de zuiverste vorm van democratie is).

Benevens deze algemene taken, kunnen bijzondere taken, zoals de raadpleging van het rijksregister of de verwerking van gegevens voor geheel België, worden ondergebracht in de Nationale Orde.

Besluit

12. De Nationale Orde, beperkt tot haar eigenlijke opdracht, is noodzakelijk voor de advocatuur. Een samenwerking tussen de verschillende taalgemeenschappen in België is mogelijk binnen deze Nationale Orde, op voorwaarde dat ieder met eerbied voor de andere taalgemeenschap en met begrip voor de culturele verscheidenheid aan de werking van de Nationale Orde deelneemt. Wijsheid veronderstelt verdraagzaamheid en openheid voor de mening van anderen.

Dirk Van Gerven
Lid van de Raad van de Nederlandse Orde van advocaten
bij de balie te Brussel

MEDEDELINGEN

Vacatures assistentenmandaten departement Rechten UIA

Het departement Rechten van de UIA gaat over tot de vacantieverklaring van voltijdse mandaten van tijdelijk assistent in de volgende vakgebieden: 1) recht m.b.t. de onderneming (begeleiding van voortgezette academische opleidingen in het ondernemingsrecht en het fiscaal recht); 2) familiaal vermogensrecht; 3) internationaal privaatrecht; 4) fiscaal recht; 5) socialezekerheidsrecht. Al deze mandaten gaan in op 1 oktober 1998.

Om zich kandidaat te stellen, dient men gebruik te maken van de verplichte sollicitatieformulieren en deze vóór 12 juni 1998 aangetekend te verzenden of persoonlijk te overhandigen aan de directie Personeel van de UIA, Universiteitsplein 1, te 2610 Antwerpen-Wilrijk. Deze sollicitatieformulieren kunnen bij dezelfde directie worden verkregen (tel. 03/820.20.18).

Nadere inlichtingen betreffende deze vacatures kunnen verkregen worden bij de voorzitter van het departement Rechten, prof. dr. A. Van Oevelen (tel. 03/820.29.32; fax 03/820.29.40).

Doctoraat Rechten - U.I.A.

Op vrijdag 3 juli 1998 om 17 uur verdedigt de heer I. Murayi-Habimana zijn proefschrift met het oog op het behalen van de graad van doctor in de rechten.

De titel van het proefschrift luidt: «Le transfert de la propriété dans la vente immobilière en droit rwandais».

De promotor van het proefschrift is prof. dr. A. Van Oevelen.

De openbare verdediging van het proefschrift heeft plaats in de promotiezaal (aula-gebouw) van de UIA.

met deze gratis
VOORDEEL KAART
voor jonge advocaten
wint u alvast het eerste pleit !

Staat u aan het begin van een veelbelovende carrière? Heeft u net uw stage achter de rug en bent u onlangs ingeschreven aan de balie als tableau-advocaat? Dan hebben wij schitterend nieuws voor u.

Om uw carrière een duwtje in de rug te geven, creëerde Kluwer Rechtswetenschappen België de unieke Voordeelkaart, waarmee u tot twee jaar na uw definitieve inschrijving aan de balie kan profiteren van een heleboel interessante voordelen.

Eerst en vooral krijgt de houder van de Voordeelkaart maar liefst 20% extra korting op alle uitgaven en aanvullingen van Kluwer Rechtswetenschappen België. Da's mooi meegenomen, temeer daar starters dikwijls extra moeten investeren in wetboeken, juridische tijdschriften, vakliteratuur en allerlei installatiemateriaal.

Maar er is meer. Omdat Kluwer Rechtswetenschappen België goed op de hoogte is van de specifieke behoeften van startende advocaten, krijgt u op regelmatige basis informatie toegestuurd over speciale acties, nieuwe uitgaven of interessante seminars.

Betrouwbare bronnen en accurate informatie zijn essentieel voor elke advocatenpraktijk. Fax daarom de onderstaande coupon zo snel mogelijk ingevuld terug, en u kan van bij de start van uw Voordeelkaart genieten. Goed begonnen is immers half gewonnen, en zo wint u alvast het eerste pleit.

Meer info ? Bel gratis : 0800 / 1 4500.

KLUWER
 RECHTSWETENSCHAPPEN
 BELGIË

*JA, stuur mij
 zo snel mogelijk de
 gratis voordeelkaart
 voor de jonge
 tableau-advocaat.*

☐ Dhr. ☐ Mevr.

Naam:

Voornaam:

Straat:

Nr.:

Gemeente:

Postcode:

Tel:

Fax:

Datum :

Datum van inschrijving als tableau-advocaat: / /19

(De kaart is geldig tot het einde van het 2e kalenderjaar na deze datum.)

Balie:

Faxen gaat snel en gemakkelijk. Ons faxnummer is 03 - 360 04 67.

Aftrek en teruggaaf van BTW

L. Vandenberghe

ISBN 90-5095-029-9 – 440 blz – BEF 4.950

Met voorwoord van Prof. Dr. F. Vanistendael

Deze uitgave bevat een fundamentele analyse van het recht op aftrek en teruggaaf van de BTW. Dit recht vormt de hoeksteen van het hele BTW-systeem, en is voor belastingplichtigen uiteraard ook het meest interessante aspect ervan.

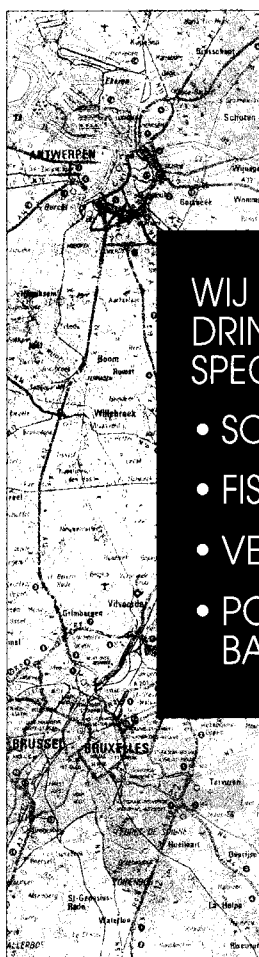
In het eerste deel wordt ingegaan op de draagwijdte van dit recht, en worden de voorwaarden en de beperkingen ervan onderzocht. In het tweede deel wordt aandacht besteed aan de uitoefening van de BTW-aftrek en de teruggaaf, en aan diverse problemen die zich daarbij in de praktijk kunnen stellen.

Het uitgangspunt is de Europese wetgeving, waaraan de nationale reglementering op kritische wijze wordt getoetst. Het wetenschappelijke gehalte van dit boek, dat de ingekorte en geactualiseerde versie vormt van het doctoraatsproefschrift dat in juli 1997 werd verdedigd aan de K.U.Leuven, gaat gepaard met een grote praktische bruikbaarheid. Het werd immers geschreven vanuit de beroepspraktijk van de auteur, die als advocaat een jarenlange ervaring heeft opgebouwd in deze materie.

INTERSENTIA RECHTSWETENSCHAPPEN

Antwerpen • Groningen • Oxford

Churchilllaan 108 • 2900 Schoten (Antwerpen) • Tel.: 03/680.15.50 • Fax: 03/658.71.21

LEXteam is een onafhankelijk interdisciplinair samenwerkingsverband van ervaren psychologische medewerkers, vormingsverantwoordelijken, trainers & bedrijfsjuristen.

WIJ ZOEKEN MOMENTEEL VOOR ONZE OPDRACHTGEVERS DRINGEND LICENTIATEN IN DE RECHTEN MET VOLGENDE SPECIFIEKE JURIDISCHE KWALIFICATIES:

- SOCIALE WETGEVING (ANTWERPEN, BRUSSEL)
- FISCALE WETGEVING (LIMBURG, BRUSSEL, ANTWERPEN)
- VERZEKERINGEN (ANTWERPEN, BRUSSEL)
- POLYVALENT JURIST MET MINSTENS 5 JAAR ERVARING IN BALIE EN CONTENTIEUX (ANTWERPEN)

Stuur uw kandidatuur met uitgebreid CV en recente pasfoto naar :

PSIDICO-Personeelsmanagement
Vile Olympiadelaan 22-24, B-2020 Antwerpen
t.a.v. Dhr. P. Vanlimbergen

Een vertrouwelijke & discrete behandeling wordt gegarandeerd.